

VILNIAUS UNIVERSITETAS
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ FILOLOGIJOS KATEDRA

AURELIJA VAIVADAITĖ

MAGISTRO DARBAS

**SUDĖTINIAI SUDĖTINGIEJI SUJUNGIAMIEJI SAKINIAI
J. AVYŽIAUS PROZOJE**

Darbo vadovas _____

(parašas)

Magistrantas _____

(parašas)

_____
(Darbo vadovo mokslinis laipsnis,
mokslinis pedagoginis vardas, vardas
ir pavardė)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Turinys

Pratarmė	3
Įvadas	4
1. Sudedamojo sujungimo sakiniai	13
1.1. Sakiniai su jungtuku <i>ir</i>	13
1.2. Sakiniai su jungtukais <i>ir...ir, čia...čia</i>	23
2. Gretinamojo bei priešinamojo sujungimo sakiniai	24
2.1. Sakiniai su jungtuku <i>o</i>	25
2.2. Sakiniai su jungtuku <i>bet</i>	38
2.3. Sakiniai su jungtuku <i>tačiau</i>	53
2.4. Sakiniai su jungtuku <i>tik</i>	64
2.5. Sakiniai su jungiamaisiais žodžiais <i>vis dėlto, vis tiek</i>	66
3. Paremiamojo sujungimo sakiniai	67
3.1. Sakiniai su jungtukais <i>tad, taigi</i>	67
3.2. Sakiniai su jungiamaisiais žodžiais <i>todėl, dėl to</i>	69
4. Sintaksiniai sinonimai	72
4.1. Sudėtinių sakinių sinonimika	73
Išvados	87
Literatūra	89
Santrumpos	91
Summary	92

Pratarmė

Darbe nagrinėjami sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai, kurių komponentai priklauso skirtingai sintaksinės skaidos pakopai. Darbo objektas – sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai, vartojami aštuoniuose J. Avyžiaus romanuose¹.

Darbo tikslas – aptarti pagrindinius sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių požymius; nustatyti sakinių sujungimo tipus pagal komponentų tarpusavio sąsajas bei tuos komponentus jungiančių jungtukų sintaksinę reikšmę; aptarti sakinių komponentų sandarą bei semantinius ryšius; panagrinėti sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių sinonimiškumą.

Daugiausia dėmesio darbe skiriama sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių komponentų tarpusavio santykių bei reikšmių analizei.

Darbo objektą sudarantys sakiniai rinkti iš kiekvieno puslapio, tačiau analizei parinkti tik įvairesnės ir įdomesnės struktūros sakiniai. Iš viso surinkta ir darbe kaip tiriamoji medžiaga vartota 875 sakiniai.

---

¹ A v y ž i u s J. *Kaimas kryžkelėje*. Vilnius, 1964; *Sodybų tuštėjimo metas*. Vilnius, 1973; *Į stiklo kalną*. Vilnius, 1976; *Chameleono spalvos*. Vilnius, 1979; *Degimai*. Vilnius, 1982; *Sodybų tuštėjimo metas. III knyga*. Vilnius, 1988; *Ir išmuš tavo valanda*. Vilnius, 2002; *Viskas praeina*. Vilnius, 2003.

Įvadas

1. Sudėtinis sakiny, palyginti su vientisiniu, yra aukščiausios pakopos sintaksinis vienetas, jam būdingas intonacinis ir prasminis vientisumas bei baigtumas. Tokie sakiniai nuo vientisinių skiriasi savo sudėtingesne struktūra bei tuo, kad jų turinys yra žymiai informatyvesnis. Sudėtinis sakiny yra polipredikatinis vienetas, t. y. jį sudaro du ar daugiau predikatinių centrų, o sudėtinį sudėtingąjį sakinį – ne mažiau kaip trys tokie centrai. Kiekvienas iš sudėtinį sakinį sudarančių komponentų yra panašus į vientisinį sakinį, tačiau neturi prasminio ir intonacinio savarankiškumo, nes tarpusavyje yra siejami prasmės ir intonacijos atžvilgiu.² Sudėtiniai sudėtingieji sakiniai yra gana įvairūs pagal juos sudarančius komponentus, t. y. vieni jų atitinka vientisinius, kiti – sudėtinius paprastuosius ar netgi sudėtinguosius sakinius. Sudėtinų sakinių komponentai reiškia įvairius semantinius santykius.

2. Vienas pirmųjų sudėtinius sujungiamuosius sakinius aprašė J. Jablonskis. Jis teigė, kad sakinių sujungimas yra vienodų sakinių sudėjimas.³ Manoma, kad sekdamas rusų kalbos sintaksės darbais, J. Jablonskis, vartodamas terminą *vienodu*, galvoje turėjo *savarankišku*.⁴ Sujungtiniais sakiniiais J. Jablonskis vadina tuos sakinius, kurie jungiami gramatikos sąmazgomis, t. y. įvairiais jungiamaisiais žodeliais arba be jų, jungiamieji žodeliai nereikalingi, kai sakinio prasmė ir taip aiški. Pagal jungtukų prasmę sujungiamuosius sakinius J. Jablonskis skiria į sudedamuosius, priešpriešinius (arba priešinamuosius), skiriamuosius ir paspiriamuosius (arba paremiamuosius).⁵

Sudedamojo sujungimo sakiniiais J. Jablonskis laiko tokius sakinius, kuriais pasakoma keli gretimi veiksmai ar reiškiniai arba vieno sakinio mintis paaiškinama kito sakinio mintimi.⁶ Būtent todėl prie sudedamojo sujungimo sakinių priskiriami sakiniai su jungtukais *arba, bet, o* ir netgi kai kurie bejungtukiai sakiniai.

J. Jablonskis skiria sutaptinius sakinius, kurie turi vieną ar dvi bendrąsias dalis ir yra vienas su kitu sutapę. Kalbininkas mano, kad šie sakiniai yra sudėtiniai, sujungti iš dviejų ar daugiau sakinių, o ne vientisiniai.⁷ Tačiau J. Balkevičius šiuos sakinius jau laiko vientisiniais su vienuarūšėmis sakinio dalimis.⁸

---

² Žr. *Lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius, 1976, T. 3, p. 719.

³ Žr. J a b l o n s k i s J. *Rinktiniai raštai*. Vilnius, 1957, T. 1, p. 532.

⁴ Žr. P i r o č k i n a s A. Sudėtinio sakinio sintaksinių santykių klausimu, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 16.

⁵ Žr. J a b l o n s k i s J. *Rinktiniai raštai*, p. 532.

⁶ Žr. Ten pat, p. 535.

⁷ Žr. Ten pat, p. 539.

⁸ Žr. B a l k e v i č i u s J. *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius, 1963, p. 247.

Priešinamojo sujungimo sakiniams J. Jablonskis vadina tokius sakinius, kurių vieno komponento mintis lyginama su kito komponento priešinga mintimi arba vieno komponento mintis susiaurinama, kartais patikslinama, pažymima kitame komponente.⁹

J. Jablonskis pažymi, kad yra skiriamasis sujungimo sakiniai. Tai toks sujungimas, kai jungiamais komponentais reiškiami veiksmai gali vykti atskirai.¹⁰

Paremiamasis sujungimas, pagal J. Jablonskį, gali būti priežasties ir darinio (išėities).¹¹ Prie paremiamojo sujungimo sakinių jis priskiria ir kai kuriuos sakinius su jungtuku *ir*, kurie dabar vadinami sudedamojo sujungimo sakiniams.

J. Jablonskio pasiūlyta sujungiamųjų sakinių klasifikacija remiasi daugiausia loginiais–semantiniais santykiais, taigi pastebimi įvairūs netikslumai skirstant sakinius į sujungimo tipus, o įvairių skirtingų struktūrų sakiniai pakliūva į vieną tipą.¹²

Daugelis vėlesnių autorių (P. Klimas, P. Meškauskas, Z. Kuzmickis, A. Kalnius, daugeliu atvejų ir J. Žiugžda¹³), rašiusių apie lietuvių kalbos sujungiamuosius sakinius, rėmėsi J. Jablonskio pateikta klasifikacija, taigi nieko naujo nedavė.

3. J. Žiugžda, rašydamas apie sujungiamuosius sakinius¹⁴, iš esmės laikėsi J. Jablonskio tradicijos, tačiau kai kurių skirtumų esama. Pavyzdžiui, J. Jablonskis sudėtiniais laikė ir tokius sakinius, kurių antrasis komponentas paaiškina pirmąjį, o J. Žiugžda tokius sakinius skyrė prie aiškinamųjų (paremiamųjų); bejungtukiai sudėtiniai sakiniai su dvitaškiais J. Žiugždos gramatikoje laikomi aiškinamaisiais; vis dėlto čia nutyliama, kad sudedamieji ir priešinamieji sakiniai kartais būna ir be jungtukų.¹⁵

4. Šiek tiek nuo minėtų kalbininkų darbų skiriasi M. Durio „Lietuvių kalbos sintaksė“¹⁶. M. Durys rėmėsi A. Peškovskio pažiūromis ir jo teiginius apie sujungiamųjų ir prijungiamųjų sakinių skirstymą remiantis intonacijos skirtumais bandė pritaikyti lietuvių kalbos sintaksei. Tiesa, pats A. Peškovskis vėliau atsisakė šių pažiūrų.¹⁷

5. J. Balkevičius „Dabartinės lietuvių kalbos sintaksėje“ detaliai neapibūdino skirtumų tarp vientisinių ir sudėtinųjų sakinių. Kiek vėliau V. Labutis „Lietuvių kalbos sintaksėje“ teigė, kad

---

⁹ Žr. J a b l o n s k i s J. *Rinkiniai raštai*, p. 537.

¹⁰ Žr. Ten pat, p. 537.

¹¹ Žr. Ten pat, p. 538.

¹² Žr. P i r o č k i n a s A. Sudėtinio sakinio sintaksinių santykių klausimu, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 17.

¹³ Žr. K l i m a s P. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius, 1915; M e š k a u s k a s P. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Kaunas, 1929; K u z m i c k i s Z. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Kaunas, 1930; K a l n i u s A. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Kaunas, 1943.

¹⁴ Žr. Ž i u g ž d a J. *Lietuvių kalbos gramatika. II dalis: Sintaksė*. Vilnius, 1956.

¹⁵ Žr. P i r o č k i n a s A. Sudėtinio sakinio sintaksinių santykių klausimu, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 17.

¹⁶ Žr. D u r y s M. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Kaunas, 1927.

¹⁷ Žr. P i r o č k i n a s A. Sudėtinio sakinio sintaksinių santykių klausimu, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 17.

sudėtinis sakinyš nuo vientisinio skiriasi tuo, kad juo pasakoma ne viena situacija ar įvykis, o dvi ar daugiau, kartu nusakomas ir tas situacijas jungiantis ryšys. Šiuo situacijų ryšių pabrėžimu sudėtinis sakinyš skiriasi nuo kelių vientisinių sakinių, susiduriančių tekste.¹⁸

J. Balkevičius teigė, kad sujungiamieji sakiniai yra tokie sakiniai, kurie sudaryti iš dviejų ar daugiau komponentų, jungiamų jungtukais arba bejungtukių ryšiu. Sujungiamuosius sakinius autorius, kaip ir J. Jablonskis, skirstė į sudedamojo, priešnamo, skiriamą ir paremiamą sujungimo sakinius.¹⁹ J. Balkevičius teigia, kad paremiamą sujungimo sakiniai yra ypatingi, jie atsiduria sujungiamųjų ir prijungiamųjų sakinių paribyje, nes turi tiek sujungiamųjų, tiek prijungiamųjų sakinių požymių. Vis dėlto paremiamieji sakiniai nagrinėjami kartu su sujungiamaisiais sakiniai remiantis nusistovėjusiomis lietuvių kalbos sintaksės tradicijomis.

J. Balkevičiaus „Dabartinės lietuvių kalbos sintaksėje“ sudėtiniai sakiniai į sujungiamuosius ir prijungiamuosius skiriami remiantis predikatinių centrų loginiais ir gramatiniais santykiais.²⁰ J. Balkevičius, kaip ir J. Jablonskis, mano, kad bejungtukai sakiniai nesudaro atskiro savarankiško sudėtinio sakinių tipo, bet skiria juos prie sujungiamųjų ir prijungiamųjų sakinių (J. Jablonskis bejungtukius sakinius skiria tik prie sujungiamųjų sakinių).

6. Rusų kalbininkai taip pat ne visi sutaria dėl bejungtukių sakinių skyrimo į atskirą sudėtinio sakinių tipą. Skiriant sakinius į atskirus tipus remiamasi, kaip jau minėta, predikatinių centrų loginiais ir gramatiniais santykiais bei sudėtinio sakinio gramatinės struktūros kriterijais. Vieni kalbininkai (N. Aleksandrovas, S. Abakumovas, A. Reformatskis ir kt.) bejungtukių sakinių neskiria į atskirą tipą, kiti (E. Ivančikova, E. Klyčnikova ir kt.) – skiria. Tačiau nei vieni, nei kiti kalbininkai neranda ryškių ir neginčijamų visus įtikinančių argumentų. Taigi beveik visi abiejų krypčių atstovai pripažįsta, kad gali būti pereinamųjų sakinių ryšio tipų.

7. Vokiečių, kaip ir lietuvių, kalboje sakiniai skiriami į vientisinius ir sudėtinius. Sudėtinio sakinių komponentai vadinami pagrindiniais ir šalutiniais sakiniai. Sudėtiniai sakiniai skiriami į du tipus: sujungiamuosius ir prijungiamuosius. Kai jungiami pagrindiniai komponentai, jų visuma vadinama sudėtinio sujungiamuoju sakiniu (*die Satzreihe / die Satzverbindung / die Parataxe*), o sakinyš, kuriame vienas ar daugiau komponentų prijungiami prie pagrindinio sakinio, vadinamas sudėtinio prijungiamuoju sakiniu (*das Satzgefüge / die Hipotaxe*). Vokiečių kalbos sujungiamųjų sakinių komponentai jungiami sujungiamaisiais jungtukais ir jungiamaisiais žodžiais, prijungiamųjų

---

¹⁸ Žr. L a b u t i s V. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius, 1998, p. 145.

¹⁹ Žr. B a l k e v i č i u s J. *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksė*, p. 277 – 278.

²⁰ Žr. Ten pat, p. 58.

sakinių – prijungiamaisiais jungtukais ir jungiamaisiais žodžiais. Bejungtukiai sakiniai vokiečių kalboje apžvelgiami kartu su sudėtiniais sujungiamaisiais sakiniiais.²¹

8. Galima pritarti nuomonei, kad bejungtukiai sakiniai pagal savo reikšmę ir struktūrines ypatybes užima tarpinę vietą tarp sujungiamųjų ir prijungiamųjų sakinių, t. y. vieni yra artimesni sujungiamiesiems, kiti – prijungiamiesiems. A. Piročkinas nurodo, kad bejungtukiai sakiniai yra daug senesni už jungtukinius, taigi remiantis vėlesniųjų reiškinių (t. y. jungtukinių sakinių klasifikacija) skirstyti genetiniu požiūriu senesnius sakinius nėra teisinga.²² Bejungtukių sakinių į sujungiamuosius ir prijungiamuosius nereikėtų skirstyti ir todėl, kad visi jų komponentai struktūriniu atžvilgiu dažniau yra lygūs. A. Piročkinas prieštarauja ir J. Jablonskiui, kuris visus bejungtukius sakinius skyrė prie sujungiamųjų sakinių tipo: tai netinkama, nes išryškėja bejungtukiams sakiniams būdingi struktūriniai – gramatiniai bruožai.²³

9. A. Piročkinas teigia, kad geriausia yra visus sudėtinius sakinius pirma skirstyti į jungtukinius ir bejungtukius sudėtinius sakinius, o vėliau tik jungtukinius sakinius diferencijuoti į sujungiamuosius ir prijungiamuosius. Sujungiamasis ryšys nuo prijungiamojo skiriasi sakinio komponentų struktūriniu savarankiškumu: sujungiamieji jungtukai ir sujungiamieji žodžiai parodo komponentų semantinį ryšio pobūdį, bet nepanaikina jų struktūrinio savarankiškumo, o prijungiamieji jungtukai ir prijungiamieji žodžiai taip pakeičia prijungiamojo komponento struktūrinį savarankiškumą, kad šalutiniai komponentai visiškai netenka savarankiškumo.²⁴

A. Reformatskis mano, kad sujungiamieji sakiniai yra lygiateisių narių, kur nei pirmasis antrojo atžvilgiu, nei antrasis pirmojo atžvilgiu nėra nei apibrėžantysis, nei apibrėžiamasis, junginys. Sujungimas yra komunikacinis, nes kitaip tai tebutų paprastas įvairių sakinių suskirstymas, o iš tikrųjų, esant sujungimui, gaunama visuma, tik suorganizuota kitu būdu, negu esant prijungimui, ir išlaikanti didesnę dalių savarankiškumą.²⁵

10. Sudėtinius bejungtukius sakinius į atskirą sudėtinių sakinių tipą skiria ir V. Sirtautas „Lietuvių kalbos sintaksėje“. Jis teigia, kad sudėtiniai bejungtukiai sakiniai yra įvairios struktūros, daugelis jų primena sudėtinius sujungiamuosius sakinius, tik jungtukus čia kompensuoja ryškesnė intonacija, kartais vienoda žodžių tvarka komponentuose bei tarinio formų koreliacija. Kita dalis

---

²¹ Žr. *Der kleine Duden. Deutsche Grammatik*, Vilnius, 1999, p. 327 – 330.

²² Žr. P i r o č k i n a s A. Sudėtinio sakinio sintaksinių santykių klausimu, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 20.

²³ Žr. Ten pat, p. 32.

²⁴ Žr. Ten pat, p. 32.

²⁵ Žr. R e f o r m a t s k i s A. *Kalbotyros įvadas*. Vilnius, 1963, p. 284.

bejungtukių sakinių primena sudėtinius prijungiamuosius sakinius, kuriems taip pat trūksta jungtukų; tai senos konstrukcijos, paveldėtos iš tų laikų, kai jungtukai dar nebuvo įsigalėję.²⁶

Taigi galima teigti, kad lietuvių kalbos sintaksėje gana vieningai laikomasi požiūrio, kad sujungiamieji ir prijungiamieji sakiniai gali būti jungiami su jungtukais ar jungiamaisiais žodžiais arba be jų.

11. Akademinės „Lietuvių kalbos gramatikos“ trečiajame tome²⁷ sudėtiniai bejungtukiai sakiniai traktuojami kaip atskiras sudėtinių sakinių tipas. Čia šalia sudėtinių sujungiamųjų, prijungiamųjų ir bejungtukių išskiriami ir mišrieji sakiniai. Mišriaisiais sakiniais vadinami tokie sakiniai, kurių komponentai jungiami keliais skirtingais jungimo būdais.²⁸

Tą patį sintaksės objektą („Lietuvių kalbos gramatikoje“ vadinamą mišriaisiais sakiniais) iš dalies nagrinėja ir J. Balkevičius savo „Dabartinės lietuvių kalbos sintaksėje“, šiuos sakinius vadindamas sudėtiniais sujungiamaisiais–prijungiamaisiais.²⁹ Mišriųjų sakinių išskyrimas iš kitų sudėtinių sakinių remiasi kiek kitais kriterijais nei sudėtinių sakinių skirstymas į sujungiamuosius ir prijungiamuosius.

12. „Dabartinėje lietuvių kalbos gramatikoje“³⁰ visi sakiniai skiriami į jungtukinius, bejungtukius bei mišriuosius, o jungtukiniai sakiniai toliau skiriami į du smulkesnius pogrupius – sujungiamuosius ir prijungiamuosius sakinius.

Sujungiamaisiais sakiniais čia vadinami sudėtiniai sakiniai, sudaryti iš dviejų ar daugiau sintaksiškai vienas nuo kito nepriklausančių komponentų, sujungtų sujungiamaisiais jungtukais bei tam tikra intonacija.³¹ Nė vienas sujungiamojo sakinio komponentas nereikalauja kito komponento papildymo ar patikslinimo. Sujungiamieji jungtukai ir jungiamieji žodžiai parodo komponentų semantinį ryšio pobūdį ir nepanaikina komponentų struktūrinio savarankiškumo. Sujungiamieji jungtukai ir jungiamieji žodžiai į komponentų sudėtį neįeina, jie yra savarankiški, tuo tarpu prijungiamieji jungtukai įeina komponentų sudėtį.³² Sudėtinio sujungiamojo sakinio komponentus sukeitus vietomis, jungtukas išlieka toje pačioje vietoje, o bendra sakinio reikšmė nekinta.

„Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje“, kaip ir trečiajame „Lietuvių kalbos gramatikos“ tome, mišriaisiais sakiniais laikomi tokie sakiniai, kurių komponentai jungiami keliais skirtingais

---

²⁶ Žr. Sirtautas V., Grenda Č. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius, 1988, p. 143.

²⁷ Žr. *Lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius, 1976, T. 3.

²⁸ Žr. Ten pat, p. 950.

²⁹ Žr. Balkevičius J. *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksė*, p. 381.

³⁰ Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 658 – 733.

³¹ Žr. Ten pat, p. 696.

³² Plg. *Русская грамматика*. Москва, 1980. Ч. 2: Синтаксис, с. 615.

jungimo būdais. Mišriuosius sakinius sudaro ne mažiau kaip trys komponentai, kurie priklauso tai pačiai arba skirtingai sintaksinės skaidos pakopai.³³

13. „Lietuvių kalbos gramatikos“ trečiajame tome pažymima, kad yra keturi mišriųjų sakinių tipai, skiriami pagal sintaksinius komponentų ryšius ir jų jungimo priemones: a) sakiniai, kurių dalys jungiamos sujungiamaisiais jungtukais, b) sakiniai, kurių dalys jungiamos be jungtukų, c) sakiniai, kurių dalys jungiamos prijungiamaisiais jungtukais ir d) sakiniai, kurių dalys jungiamos be jungtukų ir sujungiamaisiais jungtukais.³⁴

14. „Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje“ ir „Lietuvių kalbos gramatikoje“ rusų kalba³⁵ mišrieji sudėtiniai sakiniai, kurių komponentai priklauso skirtingai sintaksinės skaidos pakopai, skirstomi į sakinius, kuriose vyrauja: a) sujungiamasis ryšys, b) prijungiamasis ryšys ar c) bejungtukis ryšys. Taip pat išskiriami mišrieji sakiniai, susidedantys iš: a) ne mažiau kaip trijų vienarūšių dalių, susijusių nevienodais sintaksiniais ryšiais ir b) trijų nevienarūšių dalių.

15. Sudėtiniai mišrieji sakiniai „Lietuvių kalbos gramatikoje“ rusų kalba vadinami sudėtingojo tipo sudėtiniais sakiniiais. Būtent tokie sakiniai, vartojami J. Avyžiaus prozoje, nagrinėjami ir šiame darbe. Sudėtinių sudėtingųjų sakinių dalys vadinamos komponentais. Nagrinėjant ir klasifikuojant sudėtinius sudėtinguosius sujungiamuosius sakinius pagal juos sudarančius komponentus remiamasi A. Piročkino³⁶, A. Ružės³⁷ straipsniais, „Lietuvių kalbos gramatikos“ III tomu, „Dabartinės lietuvių kalbos gramatika“, „Lietuvių kalbos gramatika“ rusų kalba bei „Русская грамматика“.

16. Sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai žemesnėje pakopoje turi komponentų, kurie savo sandara atitinka vientisinius dvinarius asmeninius ar vienanarius beasmenius arba sudėtinius paprastuosius ar net sudėtinguosius sujungiamuosius, prijungiamuosius arba bejungtukius sakinius. Aukštesnėje pakopoje šie komponentai tarpusavyje jungiami sujungiamuoju sintaksiniu ryšiu.³⁸

17. Vientisinis sakinyis ir sudėtinio sakinio komponentas nėra tapatūs dalykai: pirmasis vartojamas kaip savarankiškas vienetas, antrasis yra tik sudaromasis sudėtinio sakinio komponentas³⁹, ir nuo tikrojo vientisinio sakinio skiriasi predikatinės struktūras jungiančiomis priemonėmis bei glaudžiu intonaciniu ir prasminiu ryšiu, kurį lemia priklausymas vienam

---

³³ Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 731.

³⁴ Žr. *Lietuvių kalbos gramatika*, p. 952.

³⁵ См. *Грамматика литовского языка*. Вильнюс, 1985.

³⁶ Žr. P i r o č k i n a s A. Sudėtinio sakinio sintaksinių santykių klausimu, *Kalbotyra*, 1963, T. 9.

³⁷ Žr. R u ž ė A. Dėl sudėtinių sakinių klasifikacijos, *Lingvistiniai, literatūriniai, didaktiniai teksto aspektai. III-osios tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas, 1998, p. 132 – 135.

³⁸ Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 731.

³⁹ Žr. S i r t a u t a s V., G r e n d a Č. *Lietuvių kalbos sintaksė*, p. 142.

komunikacijos vienetui.⁴⁰ Vientisiniai komponentai, įeinantys į sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių sandarą, darbe aptariami remiantis „Lietuvių kalbos gramatikos“ trečiuoju tomu ir „Dabartinės lietuvių kalbos gramatika“.

Darbe komponentai, kurių predikatinis centrus sudaro tas pats veiksnys ir keletas tarinių arba tas pats tarinys ir keletas veiksnių, laikomi vientisiniais. Analizuojant vientisiniai komponentai skirstomi į vienanarius beasmenius ir dvinarius asmeninius, į išplėstinius ir neišplėstinius.

18. Sudėtiniai sujungiamieji, prijungiamieji ir bejungtukiai sakiniai, kaip sudėtinio sudėtingojo sakinio komponentai, darbe apibūdinami taip pat remiantis „Lietuvių kalbos gramatikos“ trečiuoju tomu ir „Dabartinės lietuvių kalbos gramatika“. Šiuose darbuose prijungiamieji sakiniai skirstomi pagal struktūrines ir semantines ypatybes, jungiamųjų žodžių ir atraminių bei atliepiamųjų žodžių tarpusavio santykius. Šios gramatikos pasirinktos todėl, kad kai kuriuose kituose leidiniuose prijungiamieji sakiniai analizuojami tapatinant šalutinį komponentą su sakinio dalimis, t. y. pagal tai, kurios sakinio dalies funkciją atlieka šalutinis komponentas. Tokia klasifikacija nėra visai tobula, nes apima ne visas prijungiamųjų sakinių rūšis, kartais panašios sandaros sakiniai atsiduria skirtingose grupėse, taip pat galimas nagrinėjančiojo subjektyvumas.

Sudėtiniai sujungiamieji sakiniai nagrinėjami remiantis akademinės „Lietuvių kalbos gramatikos“ trečiuoju tomu, kur pagal komponentų tarpusavio santykius skiriami keturi sujungimo tipai (sudedamasis, gretinamasis bei priešinamasis, skiriamasis ir paremiamasis). „Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje“ bei A. Valeckienės „Funkcinėje lietuvių kalbos gramatikoje“⁴¹ šalia minėtų sujungimo tipų skiriamas dar pažymimasis sujungimas, kuris „Lietuvių kalbos gramatikoje“ traktuojamas kaip viena iš galimų sudedamojo ir gretinamojo bei priešinamojo sujungimo sakinių reikšmių.

Sudėtiniai bejungtukiai sakiniai darbe iš dalies aptariami remiantis „Lietuvių kalbos gramatikos“ trečiuoju tomu. Bejungtukių sakinių komponentai tarpusavyje susiję įvairiais prasminiais ryšiais bei intonacija. Pagal tai jie skirstomi į išskaičiuojamuosius, gretinamuosius, sąlygojamuosius bei paremiamuosius.

19. Sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai pagal savo struktūrą ir sujungimo būdą dar skiriami į uždaruosius ir atvuruosius.

Uždarieji sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai sudaromi su vienininiais jungtukais *ir, ar, o, bet, tačiau, tad, tik*, su jungiamaisiais žodžiais *todėl, dėl to, vis dėlto, vis tiek*. Uždarieji

---

⁴⁰ Žr. L a b u t i s V. *Lietuvių kalbos sintaksė*, p. 145 – 146.

⁴¹ Žr. V a l e c k i e n ė A. *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius, 1998, p. 113.

sakiniai turi tik du komponentus, jų negalima tęsti; jungtukas arba jungiamasis žodis eina antrojo komponento pradžioje.

*Juodos riebios vagos blizgėjo saulėje, **ir** ji jautė sotų žemės kvapą, kaip tąsyk vaikystėje, kai basa bėgo per šviežią arimą, baidydama lesinėjančius laukų paukščius. STM 406. Benius klausėsi praskleidęs dangalą, **o** jo širdis virė iš pykčio, kad motina tupinėja apie patėvį. ĮSK 268. Turbūt visais laikais tokių moterų bendraamžiai taip pat apspjaujydavo jas, **bet** šiandien iš paskelbtų laiškų mes žinome, kokia tyra, didelė draugystė rišo juos ir jas. CS 248. Paskui Skardis parašė pjesę vienam provincijos teatrui, **tačiau** turėjo praeiti pora metų, kol žiūrovai išvydo ją scenoje. CS 30. *O be to, dar tiem gimę po sūnų, o anie susilaukę dukterų, **tad** mirties padaryta žala su kaupiu atlyginta. D 13. Įvairiai buvo aiškinami Edvino Sodeikos elgesio motyvai, **tik** nedaugelis norėjo pripažinti, kad visa tai dėl politinių įsitikinimų. VP 87. Murkdymasis užpustytose priemiesčio gatvelėse neamžinas, **vis dėlto** bus rydienu, kai reikės vėl praverti mokytojų kambario duris, eiti į klasę, kalbėti mokiniams. STM 208. *O jei pasidarys nuengęs kitą, **vis tiek** Dievas tokio nelaimins, o žmonės pirštais badys: vagis, plėšikas... IITV 311. Mat, čia buvo polka su ragučiais, lietuviška polka, **todėl** ir trunkėsi lietuviškais perkūnais, net kibirkštys iš padų skilo. KK 46 – 47. Aitriai šyptelėjo, palingavo galvą, apaugusią standžiais, prinokusio kaštono spalvos plaukais, kurie šonuose virš smilkinių, lyg atsitraukė atgal, **dėl to** aukšta, kiek pažulni kakta pasidavė į priekį, visu svoriu prislėgdama pailgą, masyvų, kampuotų bruožų veidą. KK 14.***

Kartais sudėtinio sudėtingojo sujungiamojo sakinio komponentai jungiami sudėtiniais jungtukais, sudarytais iš dviejų tos pačios reikšmės jungtukų, antrasis jungtukas sustiprina ir pabrėžia reiškiamą santykį.⁴²

*Jį įstūmė pro plačias suveriamas duris į didžiulę salę, primenančią pilkoje uolienoje iškaltą milžinišką kubo formos šulinį, baisia nykų ir tuščią, kuriame nebuvo nei langų, nei baldų, net elektros lemputės niekur nesimatė, **o tačiau** kažkokiu neišaiškinamu būdu į vidų prasimušė ažūrinė blėstančio vakaro šviesa. STM 566.*

Atvirieji sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai sudaromi su kartojamaisiais jungtukais *ir...ir, čia...čia, nei...nei*. Tokius sakinius sudaro du ar daugiau komponentų. Atviruosius sakinius galima tęsti pridėdant naujų komponentų, o jungtukai kartojami prieš kiekvieną komponentą pradėdant antruoju (sakinio pradžioje jungtuko gali ir nebūti).

*Gelsvi aviliai šmėsčioja pro medžių kamienus, **ir** jam vaidenosi kviečių gubos, **ir** ausyse tebešlama rišami pėdai, **ir** terškia, ragindama skubėti, nepailstanti kertamoji. STM 313. **Čia** ji bėgo*

---

⁴² Žr. Dabartinės lietuvių kalbos gramatika, p. 697.

pas Juodąjį Bigę, o jo nebuvo namie, **čia** jį rado, bet apsirengusį vokiečių kareivio uniforma ir klaikiai besijuokiantį, **čia** matė Marių, užrištomis lūpomis, apvyniotą vadžiomis, panašų į didžiulį vikšrą. STM 478. **Nei** telefonu paskambinsi, kai bėda užgrius, **nei** telegramą pasiūsi, kada nori. D 120.

20. Darbe sudėtiniai sudėtingieji sakiniai su jungtukais *ir, ir...ir, čia...čia, o, bet, tačiau, tik, tad, taigi* bei jungiamaisiais žodžiais *vis dėlto, vis tiek, todėl, dėl to* reikšmės atžvilgiu nagrinėjami remiantis A. Piročkino darbais⁴³, „Lietuvių kalbos gramatikos“ trečiuoju tomu, „Dabartinės lietuvių kalbos gramatika“.

Sudėtiniai sudėtingieji sakiniai skiriami į keturis sujungimo tipus: a) sudedamąjį, b) gretinamąjį bei priešinamąjį, c) skiriamąjį ir d) paremiamąjį. Sakinių semantinį skirstymą labiausiai lemia jungtukų vartojimas, reikšminga yra ir vientisiniu ar sudėtinio tariniu einančių veiksmažodžių laikas bei veikslas ir visas jungiamų komponentų turinys.⁴⁴

21. J. Avyžiaus prozoje vartojamas vos vienas sudėtinis sudėtingasis skiriamąjo sujungimo sakiny su kartojamuoju jungtuku *ar...ar*. Šis sakiny neturi ryškios skiriamąjo sujungimo sakiniams būdingos išskiriamosios reikšmės, tačiau reiškia vieną kitą pakeičiančių reiškinų išskaičiavimą. Šiuo atveju kartojamąjo jungtuko *ar...ar* jungiamoji funkcija yra susilpnėjusi.⁴⁵

Ar todėl, kad Albertas, pats būdamas žemo ūgio, visada pabrėždavo, jog genialiausias istorinės asmenybės nepasižymėjusios didumu, ar iš tiesų jis turėjo tokių bruožų, kurie priminė Trečiojo reicho kanclerį, ar šukuosena pakišo draugams tokią mintį. ĮSK 171.

---

⁴³ P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir, o, bet* loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9; Keli ypatingesni sudėtinių sakinių tipai, *Kalbotyra*, 1964, T. 10; Daugelio komponentų sujungiamųjų sakinių ypatybės, *Kalbotyra*, 1965, T. 11; Dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos sujungiamieji sakiniai, *Kandidatinė disertacija*, Vilnius, 1965.

⁴⁴ Žr. V a l e c k i e n ė A. *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*, p. 109.

⁴⁵ Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 772.

1. Sudedamojo sujungimo sakiniai

1. J. Avyžiaus prozoje yra nemažai sudedamojo sujungimo sakinių. Tai viena gausesnių sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių grupių. Paprastai sakinio komponentai jungiami vieniniu jungtuku *ir*, bet pasitaiko sakinių, kurių komponentai jungiami kartojamaisiais jungtukais *ir...ir, nei...nei, čia...čia*.

2. Jungtukas *ir*, jungiantis sudėtinių sujungiamųjų sakinių komponentus, parodo patį bendriausią sakinio loginį–semantinį santykį, o to santykio variantus lemia kiti elementai. Jais remiantis išskiriama įvairios sudėtinių sujungiamųjų sakinių su jungtuku *ir* reikšmės. Dažniausiai sudedamojo sujungimo sakiniams su jungtuku *ir* pasakomi vienalaikiai ar vienas po kito vykstantys veiksmai. Laiko santykiai paprastai reiškiami tariniais einančių veiksmažodžių veiksmo, laikų ir nuosakų formomis. Kitos šio sujungimo tipo sakinių reikšmės yra retesnės, antrinės. Jas paprastai lemia kontekstas ir sakinio komponentų sudėtis.⁴⁶ Be vienalaikiškumo ir veiksmų sekos reikšmių skiriama dar priežasties, sąlygos, priešinamoji, gretinamoji bei apibendrinamoji reikšmės.⁴⁷ A. Piročkinas taip pat skiria rezultato santykio, sustiprinamojo santykio bei atributinio santykio sujungiamuosius sakinius.⁴⁸

3. Sakiniuose, kurių komponentai jungiami kartojamaisiais jungtukais *ir...ir, nei... nei, čia... čia*, išskaičiuojami vienas kitą keičiantys veiksmai.

4. Kur kas dažniau J. Avyžiaus prozoje pasitaiko sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį, o kitas – sudėtinį sakinį, negu tų, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius sakinius.

1. 1. Sakiniai su jungtuku *ir*

1. Sudedamojo sujungimo sakinių reikšmė yra labai plati ir neapibrėžta, kitaip sakant – nežymėta.⁴⁹ Dažniausiai šiais sakiniams pasakomi vienu metu arba vienas po kito vykstantys veiksmai. Sudėtinio sujungiamamojo sakinio sudėtingasis komponentas nėra skaidomas į žemesnius lygmenis, taigi ir kalbant apie sakinio komponentų tarpusavio ryšius, jie nustatomi tik tarp pirmojo

⁴⁶ Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 702.

⁴⁷ Žr. Ten pat, p. 703 – 707.

⁴⁸ Žr. P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir, o bet* loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 84 – 88.

⁴⁹ Žr. *Lietuvių kalbos gramatika*, p. 728.

komponento, kuris atitinka vientisinį asmeninį dvinarį išplėstinį sakinį, ir antrojo komponento, kuris atitinka sudėtinį paprastąjį ar sudėtingąjį sujungiamąjį, prijungiamąjį bei bejungtukį sakinį.

2. Neretai sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių su jungtuku *ir* pirmasis komponentas atitinka vientisinį sakinį, o antrasis – sudėtinį prijungiamąjį, sujungiamąjį ar bejungtukį sakinį. Tokių sakinių J. Avyžiaus prozoje pastebėta apie 140. Kadangi komponentų eilės tvarka nelemia jų sandaros ypatybių, tai kartu bus aptariami ir tie sakiniai, kurių pirmasis komponentas atitinka sudėtinį prijungiamąjį, sujungiamąjį ar bejungtukį, o antrasis – vientisinį sakinį.

2.1. Didžiausią dalį sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių su jungtuku *ir* sudaro tokie sakiniai, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį sakinį, o kitas – sudėtinį paprastąjį sujungiamąjį, prijungiamąjį ar bejungtukį sakinį.

Tada buvo ne ruduo, ne lapkritis, o pats vidurvasaris, liepoms žydint, ir niekas neklykdavo, tik pašėlusiai grojo džiazbandas, kaitindamas jauną kraują. D 115.

Kazimieras tvirtas, gražiai nuaugęs, ir niekas nepasakys, kad jo pečius slegia geras pusšimtis metų. ĮSK. 159. *Bet pro šalį pravažiavo ne kas kitas, o jis ir ji, ir Anicetas ėmė lipti žemyn tokiais smulkiais žingsniais, tartum tuščias maišas staiga būtų prisipildęs gryniausių pirmos rūšies kviečių.* ĮSK 191.

Bet štai jo žvilgsnis užgriebė miežiais sėjamą varsną, ir veidas švelnėja, lūpos šiepiasi, užliedamos skruostus svajinga šypsena. STM 289. *Netrukus ateis vakaras, raudona didelė saulė nusės į kraujuojantį debesį, ir žmonės, išsigandę oro permainos, bėgs dėti į kupečius šieną.* CS 134.

2.2. 21% visų sakinių su jungtuku *ir* sudaro tokie sakiniai, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį asmeninį dvinarį išplėstinį sakinį, o kitas – sudėtingąjį sujungiamąjį ar prijungiamąjį sakinį.

Laikas ir erdvė tarsi sustingo viename taške, ir buvo keista, kad kambaryje darosi vis tamsiau, o paskui tamsa ima retėti, išplėsdama iš juodos tuštumos šaltas vienutės sienas. STM 555.

Jis blaškydavosi iš kampo į kampą, matuodamas kamerą skersai išilgai, ir nė sekundei neapleisdavo siaubinga mintis, kad su kiekvienu žingsneliu vis arčiau vakaras, ta šiurpi nakties valanda, kai vėl trinktelės durų sklendė ir įeis jo varyti į kruviną spektaklį. STM 570. *Mokykloje ką tik buvo pasibaigęs vaidinimas, ir muzikantai ant sušilimo taip uždrožė polką su ragučiais, kad apačioje, daržinėje, lempa prigeso, o antras aukštas, kur vyko pasilinksminimas, visas drebėjo, kilnojamas klegesio, ūkčiojimų, dūdų gaudimo, kuriam pritarė smuikas ir duslūs būgno dūžiai.* KK 46.

2.3. Daug mažiau yra tokių sudėtinių sudėtingųjų sakinių su jungtuku *ir*, kurių abu komponentai atitinka paprastuosius sujungiamuosius, prijungiamuosius bei bejungtukius sakinius

arba vienas komponentas atitinka paprastąjį, o antras – sudėtingąjį prijungiamąjį sakinį. Yra apie 30 tokių sakinių, tai sudaro 18% visų sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių su jungtuku *ir*.

Kažkuris iš ankščiau kalbėjusių bandė prieštarauti Vadimui Fomičiui, bet jo nepalaikė kiti, ir klausimo svarstymas pasuko ne ta kryptimi, kaip buvo tikėtasi. D 243. Mudu sužaidėme dvi partijas šaškėmis, aš abi žaibiškai pralaimėjau, ir Telkša, spindėdamas pergalės džiaugsmu, dar kartą užtikrino, kad jo asmenyje aš visada rasiąs nepajudinamą atramą kūrybiniame ir asmeniniame gyvenime. CS 109.

Niekam nė į galvą, kad čia prakaito išlieta mažiausia, ir nereikėtų šiandien ginčytis, jeigu autorius nebūtų užsimiršęs, jog yra toks ilgas, šaltais stiklo lakštais dengtas stalas. CS 46.

3. Sudėtiniai sudėtingieji sakiniai su jungtuku *ir* neretai nusako laiko santykį. Laiko santykis yra dvejopas: vienu atveju pasakomi sakinio komponentų veiksmi, kurių laikas vienaip ar kitaip sutampa, kitu atveju pasakomi veiksmi, kurių laikai nesutampa. Laiko atžvilgiu sutampantys veiksmi paprastai reiškiami vientisiniais tariniais, kuriais eina to paties laiko eigos veikslo veiksmožodžiai, o nesutampantys – to paties laiko įvykio veikslo veiksmožodžiai. Plg.:

Kažkoks baisus klausimas, kurio ji neįstengė suvokti, kaip vėžys g r a u ž i a apmirusią sąmonę, ir motina skausmingai k a n k i n a s i, negalėdama išnarplioti susirauzgiusios minties gijos. ĮSK 187. Gatvė ir kiemai su judančiais žmonėmis a t r o d ė lyg iš kartono išpjauta dekoracija, ir jis ž i ū r ė j o į ją tarsi į butaforiją užverstą teatro sceną, kurioje vietoj gyvų artistų vaidina lėlės. STM 387.

Paskui b i l s t e l ė j o užkliudytas baldas, ir į s i v y r a v o nyki tyla, kurią retkarčiais sudrumsdavo kėdės girgžtelėjimas. KK 85. Grįžusi r a d o ant lentynos ataušusio pieno puodynėle, kurią Antanas šįryt primelžė, ir skruostus i š p y l ė raudonis. ĮSK 268.

4. Pagrindinė priemonė, kuria sakiniuose reiškiami laiko santykiai, yra tariniu einančių veiksmožodžių laikas ir veikslas. Veiksmų vienaalaikiškumą reiškiantys sakiniai su jungtuku *ir* abiejuose komponentuose turi vientisinius ar sudėtinius tarinius, kuriais eina to paties laiko eigos veikslo veiksmožodžiai.

Svirtys ir šunys s v e i k i n o jį, ir langeliai maži v e r k ė aprasoję ryto rasa iš džiaugsmo, o trobų kaminai k o d y l i j o dūmus, ir jis ž e n g ė balta gatve, iš abiejų pusių nustatyta medžių žvakėmis, iki žemės lenkdamasis paniekintai gamtos šventovei ir jos nuodėmingiems, bet ištikimiems tarnams. STM 236. Vanduo triukšmingai k l i o k ė į atkimštą vonią, ir jis n e g a l ė j o s u p r a – s t i, ką šnibžda aistra trūkčiojančios lūpos tame bežodžiame garsų ir geidulingų veidų žaismo chaose. CS 95. Už lango, tirštame alyvų krūme č i r š k ė j o žvirbliai, sunkios neprasiskleidusios žiedų kekės s u p o s i nuo vėjo, protarpiais subeldamos į stiklą, ir tame minkštame stuktelėjime

s k a m b ė j o gedulinga daina. KK 380. Dabar ji skersomis ž i ū r ė j o į jį, o jis į ją, ir abu š y p– s o j o s i akimis. STM 331.

Pasitaiko sakinių su jungtuku *ir*, kurių antrajame komponente tarinį sudaro ne eigos, kaip pirmajame komponente, o to pačio laiko įvykio veiksmo veiksmažodis. Tokie sakiniai taip pat reiškia vienalaikiškumą, bet veiksmai ištiesai nesutampa: antrasis pasibaigia anksčiau už pirmąjį.⁵⁰

Jame erzinausiai s k a m b ė j o iki kraštutinumo įtempta styga, ir jis nesąmoningai b ū g š– t a v o, kad vieną kartą ji truks. ĮSK 178. Dangelio pirštas lėtai s p r ū d o iš už diržo, ir Adomas p a j u t o keistą palengvėjimą, tartum kas būtų perkirtęs grandinę, kausčiusią juodu. STM 367. Benius s ė d ė j o pirmame suolo, ir jį taip pat i m d a v o juokas, kai mokytoja pasitraukdavo į šalį ir matydavosi Liučvarčio piešinys. ĮSK 21.

5. Kaip veiksnių vienalaikiškumo sakiniuose, taip ir veiksnių sekos reikšmės sakiniuose labiausiai reikšmę lemia komponentų vientisiniais tariniais einančių veiksmažodžių laikų ir veiksmų koreliacija: dažniausiai abiejuose komponentuose yra to paties laiko įvykio veiksmo veiksmažodžiai.

Ties Balčiūnų kiemu jis s t a b t e l ė j o, ir piktas džiaugsmas i š k r e i p ė j o veidą: nuo Gabrėno lango buvo nuimtos langinės. ĮSK 383. P a m a t ė prie lango stiklo prispaustą veidą, už jo žvaigždėtą dangų, tamsius medžių šešėlius, ir alpus tirpulys a t ė m ė rankas: kitados Arvydas taip stovėjo už lango... KK 472. Tasai p a s i l e n k ė, plaukų sruogelė nudribo ant kaktos, švelniai paliesdama riešą, ir Martynas ūmai p a j u t o nesuprantamą palengvėjimą. KK 277. Anicetas s ū ė m ė delnais merginos galva, ir ji staiga p a m a t ė, kad jo akių lėliukės pasidarė didelės didelės, o veidas, nušviestas vidinės liepsnos, pasviro prie jos veido. ĮSK 333. Gelsvi patinę vokai plačiau p r a s i v ė r ė, ir Gediminas p a m a t ė rudas raiškias aks, kurios švietė tokia vidine jėga, kurstoma nepalaužiamo įsitikinimo savo tiesa ir aršiausios neapykantos, kad, atrodė, tas žmogus pasijustų gėdingai pažemintas, jeigu kas pareikštų jam užuojautą. STM 572.

Veiksnių sekos reikšmės sakiniuose su jungtuku *ir* pirmojo komponento vientisiniu tariniu eina įvykio, o antrojo komponento – eigos veiksmo veiksmažodžių to paties laiko ir nuosakos asmenuojamosios formos.

Šviesbruvis t r e n k ė automato buože per rankas, kadangi tai nepadėjo, s p y r ė į šoną, ir tik tada Freitkė i š s i l a i s v i n o iš seniūno žnyplių. STM 397. Vos pastebimas šypsnyš n u s l y – d o jos lūpomis, š v y s t e l ė j o rankoje rimbas, ir ji n u ė j o patvoriu čaižydama dilgėles. ĮSK 183. Per kokį žingsnį nuo jo s u s t o j o, žaismingai t ū p t e l ė j o, o Martynas, to ir telaukęs,

⁵⁰ Žr. P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir*, o bet loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 79.

ištiesė jai ranką, antrąją apkabindamas per liemenį, ir abudu, sutartinai treptelėję, stačia galva puolė į linksmybės sūkuri. KK 48.

Veiksmų seką sakiniuose pabrėžia po jungtuko *ir* einantys laiko reikšmės žodžiai *nuo to laiko, dabar, tada*. Kaip ryšio priemonė ir veiksmų nevienalaikiškumo rodiklis vartojama ir laiko aplinkybės *vakar – dabar*.

Taip, ponas direktoriau, aš prasitariau mokytojui Mingailai, kad Stepulis nusiteikęs netautiškai, ir nuo to laiko jis visur kaišioja man koją. ĮSK 241. *Po Arvydo sumušimo buvo čia užėjęs vos kartą, ir dabar jį erzino mintis, kad žmonės nežinia ką gali pamanyti apie vyrą, kuris užeidinėja pas vienišą moterį, tuo labiau, jog anksčiau tuose namuose būdavo labai retas svečias.* KK 372. *Ir pasirodo, ir vėl atsimuša į jo nesiliaujančią šypseną, ir tada jis mato, kaip jos akys plečiasi iš nuostabos (o gal iš laimės?), skruostai rausta ir bąla, o veide ir ant kaklo išryškėja dėmės, ir jis dar dygiau šypsosi.* CS 270. *Vakar ištisą popietę dribo minkštas sniegas, o naktį spūstelėjo šaltukas, ir dabar ant pakartųjų galvų kūpsojo baltos sniego kepurės.* STM 499.

J. Avyžiaus prozoje yra keletas sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių su jungtuku *ir*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį asmeninį dvinarį išplėstinį, kitas – sudėtinį sudėtingąjį prijungiamąjį ar bejungtukį sakinį, turinčių vienalaikiškumo reikšmę.

Juodos riebios vagos blizgėjo saulėje, ir ji jautė sotų žemės kvapą, kaip tąsyk vaikystėje, kai basa bėgo per šviežią arimą, baidydama lesinėjančius laukų paukščius. STM 406. *Karštas kamuolys kilo gerkle aukštyr, išspausdamas akyse ašaras, ir ją apėmė toks silpnumas, kad norėjo pulti dėdei Lapieniui ant krūtinės ir išlieti visą gėlą, kuri per metų metus buvo susikaupusi.* ĮSK 256. *Tą dieną, kai skaisčią Suopio gyvenimo padangę sudrumstė pirmieji debesėliai, netrukus sukėlė nelauktą audrą, kuri viską nušlavė savo kelyje, Veronika neturėjo pamokų, o institute paskaitos prasidėjo dešimta, ir jiedu galėjo pagulėti ilgiau.* CS 257.

Vienur burbė siuvamoji mašina, kitur kaukšėjo kurpiaus plaktukas, dar kitur aidėjo kirvio smūgiai, ir visiems tiems darbo garsams, tarsi tyčiodamiesi, pritarė girtų šūkavimai ir nešvankių dainelių nuotrupos. ĮSK 221. *Priemenėje subildėjo kaustyti batai, triukšmingai atsidarė durys, pakilo dangalas, ir angoje išdygo aukštakpuris.* ĮSK 286.

6. J. Avyžiaus prozoje pasitaiko sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių su jungtuku *ir*, turinčių priežasties reikšmę. Šių sakinių pirmasis komponentas paprastai pasako veiksmo, būsenos ar ypatybės priežastį, o antrasis – to veiksmo, būsenos ar ypatybės padarinį.⁵¹ Čia laiko planas pasitraukia į antrą vietą, jis nėra labai svarbus. Priežasties santykį labai aiškiai parodo antrajame

---

⁵¹ Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 703.

komponente dažniausiai iš karto po jungtuko *ir* einantis priežasties prieveiksmis *todėl*, nors jis kartais ir nepasakomas.

Jis tai suprato, ir galbūt todėl jo eisena buvo tokia tvirta, o veide atsispindėjo nesudrumsčiamas teisuolio ramumas. ĮSK 385 – 386. *Tačiau neretai ši šviesų vaizdą aptemdydavo kitas: kažkur jis padaro lemtinę klaidą, ir todėl Andrius Stropus net sudrebėdavo iš siaubo, įsivaizdavęs, kaip darda karjeros laiptais žemyn.* D 335. *Kol kas mes šeiminkai, savo žemėje, o jūs tik svečiai, ir mes pasistengsime tai įrodyti.* STM 65.

Priežasties reikšmės sakiniai, kuriuose po jungtuko *ir* pasakomas prieveiksmis *todėl* yra gana artimi sujungiamiems sakiniams su jungiamaisiais žodžiais *todėl, dėl to*, kurie turi dar ryškesnę priežasties reikšmę.⁵²

Kai kurie priežasties reikšmės sakiniai su jungtuku *ir* išsiskiria savo komponentų sandaros ypatybėmis: pirmojo komponento tariniu eina būtojo kartinio laiko asmenuojamoji veiksmažodžio forma, o antrojo komponento tarinys yra sudurtinis, jo jungtimi eina būtojo kartinio laiko veiksmažodžio forma.⁵³

Ieva atliko savo pareigas kaip motina, šeiminkė, žmona, bet ji nesuprato pareigos svarbumo, jos didybės, nesuvokė žmogiškosios misijos didingumo, ir todėl jai buvo svetima pasiaukojimo žavesys. KK 479.

Sakinių su jungtuku *ir*, turinčių priežasties reikšmę, abiejų komponentų tariniais eina asmenuojamosios veiksmažodžių formos, tačiau bent vieno komponento tariniu eina neapibrėžtos trukmės, pastovų veiksmą ar būseną reiškiantys veiksmažodžiai.⁵⁴

Čia, šitoje baltoje gamtos viešpatijoje nevarstys tavęs įtarios akys, ir tu, matydamas aplinkui nepažįstamus veidus, nesikankinsi, galvodamas, kuriame iš jų gėris nusveria blogį, o kuriame abiejų po lygiai, tai yra tiek, kad lemiamą apsisprendimo akimirką žmogus greičiau užmokės už savo egzistenciją artimo gyvybe, negu, pakludamas sąžinės balsui, susitaikys su kankinio dalia. STM 586. *Žvilgsnis nukrypsta į vaikų trijulę, žaidžiančią kieme, į kūdikėlį, ramiai snaudžiantį ant dosnios krūtinės, ir liūdesio šešėlis nuslėnka nuo veido, lūpos prasi-
vera šypsniui, akis užlėja motiniškos meilės šiluma.* KK 288. *Išėjau į kariuomenę, pasisukęs kitas, ir angeliukas pasitattė man ragus.* ĮSK 354. *Tačiau buvo per vėlu, akinantis šviesos srautas smogė į akis, ir truputį kairiau jis matė į save nukreiptą automatą.* STM 391.

⁵² Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 704.

⁵³ Žr. *Lietuvių kalbos gramatika*, p. 734.

⁵⁴ Žr. Ten pat, p. 736.

7. J. Avyžiaus prozoje yra keletas sudedamojo sujungimo sakinių su jungtuku *ir*, reiškiančių gretinimą, nors paprastai ši reikšmė būdingesnė sakiniams su jungtukais *o* ir *bet*. Gretinamosios reikšmės sakinių komponentuose nėra antoniminės leksikos žodžių, laiko planas čia taip pat nėra aktualus. Kai kuriuose šios reikšmės sakiniuose gretinama tokios pat rūšies ypatybės.

Nedaug mokinio gyvenime tokių laimingų dienų, ir Benius tikrai būtų apkvaitęs iš džiaugsmo, bet jį slėgė būsimas susitikimas su patėviu. ĮSK 122.

Pasitaiko gretinamosios reikšmės sudėtinių sakinių su jungtuku *ir*, kurių antrojo komponento turinys sustiprina ar patvirtina pirmojo komponento turinį. Tai sustiprinamasis arba tvirtinamasis gretinimas.⁵⁵

Taip veidmainiaujant, pasikalbėjimai darėsi nenuoširdūs, ir kiekvienas susitikimas vis labiau panėšėjo į vakar neiššluotą kambarį, kurį jiedu vėl prinešė naujų šiukšlių. ĮSK 210. *Galiuką paėjėjęs įsitikino, kad mašina iš tiesų nebūtų išlipusi, ir ta kelionė pėsčiomis dabar atrodė ne kaip tuščias, nuotaikos padiktuotas įgeidis, o kaip naudingas ir neišvengiamas žygis.* KK 446.

8. Sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai su jungtuku *ir* kartais turi pažymimąją reikšmę. Šie sakiniai išsiskiria savita struktūra. Tokių sakinių pirmojo komponento daiktavardis, paprastai pasakomas to komponento pabaigoje, o po jungtuko eina asmeniniai įvardžiai *j i e, j o*, nurodantis atitinkamą pirmojo komponento žodį.

Juk aukščiau stovintieji taip pat ž m o n ė s, ne dievai, ir j i e gali suklysti – tai jau ne kartą istorija įrodė. KK 189. *Teisingai, netikęs p i r m i n i n k a s, ir j o prieš kelis metus niekas nenorėjo rinkti – Jurėnas įkalbėjo.* KK 448.

Kartais sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai su jungtuku *ir*, kurių komponentai siejami pažymimuoju santykiu, nuo įprastų pažymimąją reikšmę turinčių sakinių skiriasi tuo, kad antrojo komponento parodomasis įvardis *tai* pažymi ne atskirą pirmojo komponento žodį, o visą tuo komponentu pasakomą mintį.⁵⁶

Prancūzijos vyriausybė nepaneigė, kad toks Europos valstybių sienų peržiūrėjimas, laimėjus karą, atspindi jos poziciją, ir t a i negalėjo nuteikti Lietuvos valdančiųjų sluoksnių optimistiškai. IITV 194 – 195.

9. Sąlygos reikšmės sakiniuose su jungtuku *ir* pirmasis komponentas parodo antrajame komponente reiškiamo veiksmo ar ypatybės sąlygą. Tokių sakinių pirmojo komponento pradžioje

⁵⁵ Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 706.

⁵⁶ Žr. P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir, o bet* loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 89.

paprastai tariniu eina asmenuojamoji veiksmažodžio forma, turinti loginį kirtį.⁵⁷ Sąlygos reikšmės sakinių su jungtuku *ir* pirmojo komponento vientisiniu tariniu eina veiksmažodžio tiesioginės nuosakos antrasis asmuo, o antrojo komponento vientisiniu tariniu – tos pat veiksmažodžio nuosakos trečiasis asmuo.

Rodos, užsimerks i, ir pasigirs užkrosnyje svirplio čirškimas, o pro atlapotas virtuvės duris įeis su žiburiu rankose motina, apsvilkusi ilgais drobiniais marškiniais. D 9. Netyčia pliaukštelisi per šoną vadžia ar bimbaldas įsisuks į tarpkojį, ir ima raityti ienose. ĮSK 80.

Tokie sąlygos reikšmės sudėtiniai sudėtingieji sudedamojo sujungimo sakiniai su jungtuku *ir* savo reikšme artimi prijungiamiesiems sakiniams su jungtukais *jei, jeigu*.⁵⁸

10. Pavartotas vienas sakinytis, turintis laipsniavimo reikšmę. Tokiems sakiniams būdinga, kad antrasis komponentas tarsi paremia, argumentuoja, sustiprina pirmuoju komponentu reiškiamą mintį.⁵⁹

Iš pradžių ji skamba viename stalo gale, bet pamažu prisideda vis nauji ir nauji balsai, daina plečiasi, kaip girioje ugnis, peršokdama nuo žmogaus ant žmogaus, nuo stalo prie stalo, ir štai jau visa troba gaudžia tarsi šimtabalsiai vargonai. KK 307.

11. Kaip minėta anksčiau, sudėtinių sudėtingųjų sudedamojo sujungimo sakinių su jungtuku *ir*, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius sujungiamuosius, prijungiamuosius ar bejungtukius sakinius, nėra daug – jie sudaro vos 15% visų sakinių su jungtuku *ir*.

12. Daugiausia sakinių, su jungtuku *ir*, kurių abu komponentai atitinka paprastuosius sudėtinius prijungiamuosius, sujungiamuosius ar bejungtukius sakinius, turi laiko reikšmę. Veiksmų vienalaikiškumo reikšmę sakiniuose pabrėžia abiejų komponentų vientisiniais tariniais einančios to pat laiko eigos veiklos asmenuojamosios veiksmažodžių formos.

Nuo mažų dienų girdima giesmė, be kurios neapsieina nė vienos budynės kaime, skambėjęjo ausyse, persipindama su šūvių papliūpomis, ir jis spaudė ir spaudė gaiduką, tartum įsiutęs sodininkas, užtikęs pulką kiškių, skaptuojančių medelyną. STM 393. Komendantui Ropui vaide nosi didelis nuosavas dvaras derlingose Vidurio Lietuvos lygumose, o gestapo viršininkas Dangelis jau įsivaizdavo tokį pat dvarą Ukrainos stepėse, ir abudu kėlė taures už vergų rasę. STM 176. Nuo darbo užtirpę sąnariai atsipalaidavo, kūnas prisipildė

⁵⁷ Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 704.

⁵⁸ Žr. Ten pat, p. 704.

⁵⁹ Žr. P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir*, o bet loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 85.

saldaus nuovargio, ir tolimesni tėvo žodžiai p l a u k ė dabar iš toli toli, tartum koks laimėtas devyniolikto šimtmečio ginčas su dvidešimtu šimtmečiu. IITV 135.

Vienalaikiškumo reikšmę sakiniuose su jungtuku *ir* sustiprina antrajame komponente po jungtuko einantys laiką žymintys žodžių junginiai.

Benius metė paklaikusį žvilgsnį į Adą, dangų nušvietė žaibas, ir t a k i m i r k a pilkšvame šieno fone jis pamatė į save įsmeigtas akis baisiai išplėstomis lėliukėmis, kuriose atsispindėjo mažas žmogiukas sutaršytai plaukais ir dviratis. ĮSK 181 – 182.

Veiksmų sekos sakiniuose su jungtuku *ir* abiejų komponentų vientisiniais tariniais paprastai eina to paties laiko įvykio veiksmo veiksmožodžių asmenuojamosios formos.

Jiedu n u ė j o į paežerę, s u s i r a d o baltai dažytą valtį, kurioje sėdėjo aukštas padžiūvęs meškeriotojas ilgais rudais ūsais, ir Vilė be didelių derybų i š k r a p š t ė jį, sakydama, kad nuo kranto jis mažiau sugausiąs nekaltų žuvelių, kurios taip pat norinčios gyventi. ĮSK 192. Vėl s u – p o š k ė j o pentėmis atmušamos lentos, kažkas l ū ž o, p a s i g i r d o nepikti keikimai, juokas, šauksmai, ir iš kūtės pasišokinėdamas i š l ė k ė Gaigalas už pavadžio laikydamas išsišėrusią juodmargę karvę, kuri iš smagumo rietė uodegą, muistė galvą ir stripinėjo. KK 123.

Kaip ryšio priemonė ir veiksmų sekos reikšmės rodiklis sudėtiniuose sudėtinguosiuose sujungiamuosiuose sakiniuose su jungtuku *ir* pasakoma laiko aplinkybė, kuria eina laiko reikšmės prieveiksmais *tada*. Be tokios aplinkybės kartais sunku netgi tiksliai pasakyti, ar sakiny yra vienalaikiškumo, ar veiksmų sekos reikšmės.⁶⁰

Petras nusižvengė, aplėkdamas iššaukiančiu žvilgsniu pritilusius svečius, kurie sėdėjo nudelbę akis po stalu, ir t a d a atsitiko nelauktas dalykas: Feliksas Keršis pasipurtė, sumykė, tartum kas būtų užpylęs karštų žarijų už apykaklės, ir švystelėjo kumščiu Kučkailiui į pasmakrę. STM 132. Ji visuomet taip šypsodavosi, kai Gediminas leisdavo jai pajusti daugiau, negu dera, ir t a d a jis be žodžių suprasdavo, kaip baisiai tuščios jo viltys. STM 10.

13. J. Avyžiaus prozoje vartojama priežasties reikšmę turinčių sakinių su jungtuku *ir*, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius sujungiamuosius, prijungiamuosius ar bejungtukius sakinius. Tokių sakinių laiko reikšmė yra išblukusi, ji pasitraukia į antrą planą ir tampa tarsi priežasties reikšmės fonu. Dažniausiai priežasties reikšmės sakiniai su jungtuku *ir* yra tokios struktūros: pirma eina komponentas, kuriame išreikšta antrojo komponento veiksmo priežastis.⁶¹

⁶⁰ Žr. P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir, o bet* loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 80.

⁶¹ Žr. Ten pat, p. 81.

Stiklas buvo apšarmojęs, matėsi tik neaiškūs daiktų kontūrai, ir Agnė pamanė, kad visas jos gyvenimas labai panašus į tą beprasmi žiūrėjimą pro apšarmojusį langą. ĮSK 253. Paskui, pakėlusi ant ištiestų rankų, ilgai žiūrėjo į vaiko veiduką, o iš ten į ją žvelgė Marius, ir buvo miela vėl priglausti prie savęs mažą spurdantį kūnelį, iš kurio plūdo praėjusių dienų šiluma ir neišmiegotų naktų svaigulys. STM 449.

Sakinių su jungtuku *ir* priežasties reikšmę paryškina antrajame komponente po jungtuko einantis priežastiesrieveiksmis *dėl to*.

Mudviejų dukteriai dabar apie trisdešimt metų, o Živilei tik dvidešimt ketviri, ir dėl to dreba ir dreba širdis, tartum, ant bedugnės krašto stovėdamas, žemyn žiūrėčiau. D 393.

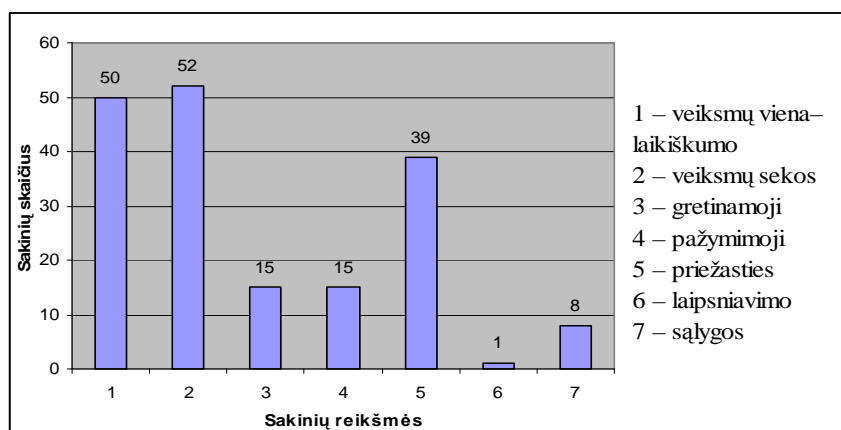
1 l e n t e l ė. Sakinių su jungtuku *ir*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį, o kitas – sudėtinį paprastąjį ar sudėtingąjį sakinį, sandara

Sudėtinis komponentas atitinka:		Vientisinis komponentas atitinka:		Skaičius	%
		asmeninį	beasmeninį		
sudėtinį paprastąjį funkcinio prijungimo	aiškinamąjį	16	-	16	11
	pažymimąjį	15	5	20	14
	nusakomąjį	2	-	2	1
sudėtinį paprastąjį semantinio prijungimo	laiko	8	-	8	6
	priežasties	2	-	2	1
	kokybės lyginamąjį	5	3	8	6
sudėtinį paprastąjį sujungiamąjį	gretinamojo sujungimo	12	4	16	11
	skiriamąjo sujungimo	1	2	3	2
sudėtinį paprastąjį bejungtukį	išskaičiuojamąjį	14	3	17	12
	paremiamąjį	7	3	10	7
	sąlygos	5	1	6	4
sudėtinį sudėtingąjį prijungiamąjį		17	3	20	14
sudėtinį sudėtingąjį bejungtukį		7	-	7	5
sudėtinį sudėtingąjį sujungiamąjį		5	-	5	6
Iš viso				140	100

2 l e n t e l ė. Sakinių su jungtuku *ir*, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius ar sudėtinguosius sakinius, sandara

I komponentas yra:		II komponentas yra:		Skaičius	%
		sudėtinis paprastas prijungiamasis	sudėtinis sudėtingasis prijungiamasis		
sudėtinis paprastas funkcinio prijungimo	pažymimasis	3	7	10	25
	aiškinamasis	-	4	4	10
sudėtinis paprastas semantinio prijungimo	nuolaidos	4	-	4	10
sudėtinis paprastas sujungiamasis	gretinamasis bei priešinamasis	8	-	8	20
sudėtinis paprastas bejungtukis	išskaičiuojamasis	14	-	14	35
Iš viso				40	100

1 d i a g r a m a. Sakinių su jungtuku *ir* reikšmės

1. 2. Sakiniai su jungtukais *ir... ir, čia... čia*

1. Sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai su kartojamaisiais jungtukais *ir...ir, čia...čia* J.Avyžiaus prozoje vartojami gana retai.

2. Sakiniai su kartojamaisiais jungtukais *ir...ir* savo pagrindine reikšme ir sandaros ypatybėmis nedaug skiriasi nuo atitinkamų sakinių su vieniniu jungtuku *ir*. Tačiau jie yra atvirieji ir paprastai vartojami vienalaikiškumo reikšme.⁶² Šie sakiniai sudaryti iš gramatiškai lygiaverčių

⁶² Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 706.

komponentų, nei vienas komponentas nėra priklausomas nuo kito ir loginiu atžvilgiu.⁶³ Jungtukai *ir...ir* kartojami prieš kiekvieną komponentą arba po pirmojo ir antrojo komponentų. Visi sakinių komponentai atitinka vientisinius dvinarius asmeninius išplėstinius sakinius.

Gelsvi aviliai šmėsčioja pro medžių kamienus, ir jam vaidenosi kviečių gubos, ir ausyse tebešlama rišami pėdai, ir terškia, ragindama skubėti, nepailstanti kertamoji. STM 313. Ir lapkričio saulė gal todėl taip greitai nusileido, ir vakaras toks mielas, ir muzika taip toli girdėti. D 497.

3. Sakiniais su kartojamuoju jungtuku *čia...čia* išskaičiuojami vienas kitą keičiantys veiksmai. Jungtukai eina prieš kiekvieną sakinio komponentą. Pirmieji du sakinio komponentai atitinka paprastuosius priešinamojo sujungimo sakinius, o trečiasis – vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį sakinį.

Čia ji bėgo pas Juodąjį Bigę, o jo nebuvo namie, čia jį rado, bet apsirengusį vokiečių kareivio uniforma ir klaikiai besijuokiantį, čia matė Marių, užrištomis lūpomis, apvyniotą vadžiomis, panašų į didžiulį vikšrą. STM 478.

Sudėtinio sudėtingojo sujungiamojo sakinio su kartojamuoju jungtuku *čia...čia* visi komponentai atitinka vientisinius dvinarius asmeninius išplėstinius sakinius. Kartojamasis jungtukas *čia...čia* rodo reiškinių kartojimąsi, o laiko reikšmė čia visiškai neaiški.⁶⁴

Čia Vytautas didis garsiai viešpatavo, ties Žalgiriu priešus nuveikęs piktus, čia bočiai už laisvę tiek amžių kariavo, čia mūsų tėvynė ir buvo, ir bus. STM 8.

2. Gretinamojo bei priešinamojo sujungimo sakiniai

1. Gretinamojo bei priešinamojo sujungimo sakinių vienas komponentas paprastai yra gretinamas su kitu arba priešinamas kitam komponentui. Taigi pagrindinės šio tipo sakinių reikšmės yra gretinamoji ir priešinamoji.⁶⁵

2. Sudėtiniai sudėtingieji gretinamojo bei priešinamojo sujungimo sakiniai J. Avyžiaus prozoje sudaro didžiausią sudėtingųjų sakinių grupę. Dažniausiai sakinių komponentai jungiami jungtukais *o, bet, tačiau,* bet yra keletas sakinių, kurių komponentai jungiami jungtuku *tik* bei jungiamaisiais žodžiais *vis dėlto, vis tiek.*

⁶³ Žr. P i r o č k i n a s A. Daugelio komponentų sujungiamųjų sakinių ypatybės, *Kalbotyra*, 1964, T. 11, p. 19.

⁶⁴ Žr. L a b u t i s V. *Lietuvių kalbos sintaksė*, p. 166.

⁶⁵ Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 708 – 716.

2.1. Sakiniai su jungtuku *o*

1. Pagrindinė sudėtinių sudėtingųjų gretinamojo bei priešinamojo sujungimo sakinių reikšmė, kaip minėta, yra gretinamoji, kiek retesnės yra priešinamoji, priežasties, pažymimoji, neatitikimo, nuolaidos, išskiriamoji, sąlygos. Jos yra šalutinės, susijusios su minėta pagrindine reikšme. Jeigu pasitaiko kuri nors šalutinė reikšmė, pagrindinė reikšmė – gretinamoji – visada išlieka, kartais tik šiek tiek nublankusi, ją lemia jungtukas *o*.⁶⁶

2. Pasitaiko sakinių, kurių komponentų turinys yra priešingos reikšmės, bet komponentai jungiami jungtuku *o*. Tokie sakiniai taip pat reiškia sugretinimą, taigi ne visada jungtuką *o* gali pakeisti jungtukas *bet*, kurio pagrindinė reikšmė ir yra priešinamoji.⁶⁷

3. Kaip teigia akademinė „Lietuvių kalbos gramatika“, „sakiniai su jungtuku *o* vartosenos dažnumu ne ką nusileidžia sakiniams su jungtuku *ir*“.⁶⁸ Sudėtiniai sudėtingieji sakiniai su jungtuku *o* J. Avyžiaus prozoje taip pat vartojami gana dažnai, jų yra apie 230. Tai sudaro 45% visų sudėtinių sudėtingųjų gretinamojo ir priešinamojo sujungimo sakinių.

4. Dažniausiai sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių su jungtuku *o* pirmasis komponentas atitinka vientisinį, *o* antrasis – paprastąjį sudėtinį prijungiamąjį, sujungiamąjį ar bejungtukį sakinį. Tokių sakinių J. Avyžiaus prozoje pavartota apie 160. Kadangi komponentų išdėstymo tvarka nelemia jų sandaros ypatybių, tai kartu bus aptariami ir tie sakiniai, kurių pirmasis komponentas atitinka sudėtinį sujungiamąjį, prijungiamąjį ar bejungtukį, *o* antrasis – vientisinį sakinį.

5. Dažniausiai vartojami sudėtiniai sudėtingieji gretinamojo bei priešinamojo sujungimo sakiniai su jungtuku *o*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį sakinį, *o* kitas komponentas – paprastąjį funkcinio arba semantinio prijungimo sakinį. Tokių sakinių yra apie 90.

Benius klausėsi praskleidęs dangalą, o jo širdis virė iš pykčio, kad motina tupinėja apie patėvį. ĮSK 268. Siurbtelėję iš taurių aperityvo ir mandagiai pasiteiravę vieni kitų apie sveikatą, prisiminė tėvą, o Augustas pasigyrė neseniai gavęs laišką iš Tomo, kuris kviečia vasarą atvažiuoti į kaimą pavišėti. IITV 83. Leonas nusičiupo gerokai jaunesnę už save, aukšto valdininko dukterį, o Augustui jo Erika atnešė keletą tūkstančių litų pasagos, kuri padėjo stiprius pamatus pono daktaro

---

⁶⁶ Žr. P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir, o bet* loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 89.

⁶⁷ Žr. Ten pat, p. 90.

⁶⁸ *Lietuvių kalbos gramatika*, p. 746.

gerovei. IITV 73. *Tu, Gintai, po mirties tikriausiai tapsi arkliu, o tavo, Adakri, siela pereis, sakysim, į kolūkio karvę, kurią visi melš ir neduos būti.* NG. 229.

Pamatęs jį, berniukas visuomet pasijusdavo nejaukiai, o ta diena, kai būdavo geografijos pamoka, jam pakibdavo lyg akmuo ant kaklo. [SK 24. *Meškius seniai nustojo loti, o ji vis žvelgė į tą pusę, kur dingo aukšta plačiapetė figūra.* KK 171. *Vadinasi, mano meilė nuvarvėjo nuo Rozalijos kaip nuo žąsies vanduo, o tavęs ji būtų laukusi, kol sugrįši iš kalėjimo, sudžiūvusi iš sielvarto į kerpę...* VP 167.

5.1. Paprastai sakiniai su jungtuku *o*, kaip jau minėta anksčiau, turi gretinamąją reikšmę. Šiuose sakiniuose gretinamos tą pačią funkciją abiejuose komponentuose turinčios sakinio dalys, jos pasakomos komponentų pradžioje. Dažniausiai gretinami komponentų veiksniai.

R i v a apgailestavo, kad Elenutė pamokose ir negreit grįš, o T o m a s, savo ruožtu papildydamas žmoną, pareiškė pageidavimą dažniau matyti Eleną su Andriumi savo namuose. CS 107. *T e l k š a kažką numykė panosėje, aiškiai nepatenkintas svetingu pasiūlymu, o M a r i j a nusiskundė, kad vaikai ir taip praleidžia daugiau laiko tarp svetimų žmonių, negu savo šeimoje.* CS 107. *A k m e n ė ištvino vietomis per kokį puskilometrį, o A k m e n s V a r č i a tyvuliavo kaip ežeras su nesuskaitoma daugybe mažų salelių, virš kurių isteriškai klykė pulkai pempių.* KK 208. *I g n i ū tai erzindavo, ypač, kai išsimušdavo iš miego, o p o n a s d a k t a r a s tokiomis naktimis galėdavo išsisukti valandas prasėdėti savo verandoje su palaimintojo išraiška veide.* IITV 81. *Grobuoniškos a k y s lakstė pašaliais, ieškodamos aukos ir besižvalgydamos galimo pavojaus, o pirštinėtos r a n k o s mechaniškai slydinėjo juosmeniu tikrindamos, ar tebėra savo vietoje rizikinga prekė.* KK 175.

Pasitaiko gretinamosios reikšmės sakinių su jungtuku *o*, kur yra gretinami tariniai.

Mano mama n e m ė g s t a skautų, o tėvui n e p a t i n k a, kad aš religingas. [SK 32. *Stimburys p r i t a r i a m a i l i n k t e l ė j o, o klaipeidietis p r i d ė j o r a n k a p r i e k r ū t i – n ė s ir nuolankia š y p s e n a bei gestu p a r o d ė, kad jis atsisako politikos.* [SK 379.

J. Avyžiaus prozoje pavartotas gretinamosios reikšmės sakiny su jungtuku *o*, kuriame gretinimo pamatas – vietos aplinkybės *pakraščiuose* – *ant šaligatvių.*

Gatvių p a k r a š č i u o s e krūvos pajuodusių ledgalių, o a n t š a l i g a t v i ū, kur kiemsargiai nesusėję pasidarbuoti kirkomis, kai kur telkšo vanduo. IITV 261.

5.2. J. Avyžiaus prozoje pasitaiko gretinamojo bei priešinamojo sujungimo sakinių su jungtuku *o*, kurių abu komponentai pradedami neapibrėžiamųjų atskiriamųjų įvardžių pora *vienas – kitas*. Tokie sakiniai taip pat turi gretinamąją reikšmę.

V i e n a s kaimo galas atsirėmė į Akmenės upelį, o k i t a s bandė kopti Apuolės aukštumėn, bet pailso, sustojo pusiaukelėje, nepasiekęs smailo kalnelio, ant kurio stovėjo medinė, geltonai dažyta koplyčia, apipinta šakotų pušų vainiku, pačios gamtos uždėtu vainiku pagerbti po šiais kryžiais gulintiems liepgiriečių kaulams. KK 10. V i e n a s pusrutulius pajuodęs, baigia trūnyti nuo melagingo savęs apgaudinėjimo, o k i t a s taip pat virsta irstančia materija, išmargintas dar sveikų ląstelių salelėmis, kurios iš paskutiniųjų grūmėsi, stengdamosi toliau nustumti artėjančią lemtingą baigtį. CS 343.

5.3. Kartais sudėtinių sudėtingųjų gretinamojo sujungimo sakinių komponentai siejami priešingumų sugretinimo santykiu. Paprastai priešingumą paryškina antonimiškų žodžių grupės *mažesniają – didžiojoje, priešakyje – užpakalinę.*

M a ž e s n i a j a dalį užėmė gėlynas, apjuostas jauna šviežiai apkarpyta gyvatvore, o d i – d ž i o j o j e buvo įrengta sporto aikštė, kurioje stypsojo kelios krepšinio lentos, skersiniai, kopėčios su žiedais ir kiti Beniui nepažįstami sportiniai įrenginiai. ĮSK 14. Bernas su merga prie šono ir vadžiomis rankoje įsitaisė p r i e š a k y j e, o u ž p a k a l i n e sėdynę užėmė abu šeimininkai – tėvas ir sūnus – apsėdę iš kraštų viduryje įsispraudusių Agutę, kuri vos kvėpavo, įsirėmusi keliais į pasturgalį pusberniui, įstrigusiam tarp dviejų sėdynių. IITV 139.

5.4. Pasitaiko sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių su jungtuku *o*, kurie turi nuolaidos reikšmę. Tokių sakinių pirmajame komponente pasakytas turinys kitame komponente nuleidžiamas niekais.

Man atrodė, kad myliu, o iš tikrųjų čia buvo tuščios ambicijos įgeidis. STM 404. Meškius seniai nustojo loti, o ji vis žvelgė į tą pusę, kur dingo aukšta plačiapetė figūra. KK 171. Kažkurioje vietoje tarp žmonių seklys pasimetė, o Leonas Būtenis jį ir toliau jautė, tartum abu būtų surišti nematomu siūlu. IITV 254.

5.5. J. Avyžiaus prozoje vartojama gretinamojo bei priešinamojo sujungimo sakinių su jungtuku *o*, kurių komponentai jungiami sąlygos santykiais. A. Piročkinas teigia, kad sąlygos reikšmę lemia sakinio komponentų laikų koreliacija, dažniausiai pasitaiko tokia schema: pirmojo komponento tariniu eina liepiamosios nuosakos asmenuojamoji veiksmožodžio forma, o antrojo komponento tarinį ar jo dalį sudaro būsimąjo laiko tiesioginės nuosakos veiksmožodžio asmenuojamoji forma.⁶⁹

---

⁶⁹ Žr. P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir, o* bet loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 97.

E i k plauti žydams krautuvės kaip Anicetas, o vėliau p a m a t y s i m e, kiek vertas tavo užsigrūdinimas... [SK 246. *S i u n t i n ė k i t e man savo noveles, jei bus galimybė ten rašyti, o aš p a b a n d y s i u s u d o m i n t i jomis redaktorius.* IITV 70.

5.6. Yra keletas sakinių su jungtuku *o*, kurių komponentai siejami neatitikimo santykiu – antrasis sakinio komponentas prieštarauja laukiamam pirmojo komponento veiksmo rezultatui, yra priešingas tam, ko tikimasi iš pirmojo komponento veiksmo.⁷⁰

Jį, Skirmonį, visada erzindavo nenutrūkstantis automašinių gaudesys, o dabar stebi jas, vieną po kitos šmaikščiai neriančias pro šalį, kaip pavasarinės kregždės, kurių aukštas skrydis pranašauja giedrą. CS 113 – 114. *Vadinasi, mano meilė nuvarvėjo nuo Rozalijos kaip nuo žąsies vanduo, o tavęs ji būtų laukusi, kol sugrįši iš kalėjimo, sudžiūvusi iš sielvarto į kerpę...* VP 167.

Kai kurių neatitikimo reikšmę turinčių sakinių su jungtuku *o* bent vienu iš abiejų komponentų vientisiniu tariniu eina aktyvų, pastangų reikalaujanti veiksmą arba tam tikrą būseną reiškiančių veiksmažodžių armuojamosios formos.

Pirmais metais n e n u ė m ė pusės vasarojaus, nes užėjo liūtyš, o, be to, rajkomas ragino greičiau vežti grūdus valstybei. KK 34. *Mat, pasitaikė vėlyvas pavasaris, o sekretorius MTS zonai g u l ė ant kulnų, kad greičiau sodintų.* KK 34.

5.7. Pasitaiko sudėtinių sudėtingųjų gretinamojo bei priešinamojo sujungimo sakinių, turinčių apribojimo reikšmę.⁷¹ („Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje“ ši reikšmė vadinama išskiriamąja⁷²). Šių sakinių antrasis komponentas apriboja, susiaurina pirmojo komponento veikėjų kiekį.

Jie visi rūko, gurkšnoja vyną, kartais kontrabandinę degtinę, kurios pasuka senis Luokė, o vyresnieji įkaušę traukia pas aludario Zarembos merginas... [SK 223. *Vėl visi nudzinguliavo, o kadangi ši kartą merginos paėmė viršų, tai vyrai, nenorėdami nusileisti, atrėžė dar sąmojingiau.* KK 50.

5.8. Yra vienas sakinyš su jungtuku *o*, kuris turi pažymimąją reikšmę. Pažymimoji reikšmė labiau išryškėja, kai žodis, kuris pažymimas antrajame komponente, nukeliamas į pirmojo komponento pabaigą. Šiuo atveju pirmame komponente minimas skaitvardis *penkios* antrajame komponente pažymimas įvardžiu *toms*.

Pridurmui, pasikaišiusios ilgus, plačius sijonus, kuldavo dar bent p e n k i o s, o t o m s iš paskos vilkosi klišas senis, kurį vijosi būrelis gimnazisčių. [SK 59.

⁷⁰ Žr. P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir, o* bet loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 93.

⁷¹ Žr. Ten pat, p. 96.

⁷² Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 711.

6. Pavartoti du sakiniai, kurių pirmasis komponentas atitinka vientisinį asmeninį dvinarį išplėstinį sakinį, o antrasis – sudėtinį paprastąjį funkcinio prijungimo nusakomąjį sakinį. Abu sakiniai turi išskiriamąją reikšmę. Jų antrieji komponentai apriboja pirmuosiuose komponentuose paminėtų veikėjų kiekį.

Per kaimą j i e tyčia paleisdavo greičiau, o k i t a s taip įsismagindavo, kad purvas čiurkšlėmis švirksdavo iš po padangų, nutinkuodamas ne tik tvorą, bet ir arčiau kelio stovinčių trobų sienas. KK 209. M e r g a i t è s irgi ėmė juoktis, o V i l è taip smarkiai trenkė kumščiu į sviedinį, kad tas atsimušė Liučvarčiui į nugarą ir nuriedėjo Beniui po kojų. ĮSK 97.

7. J. Avyžiaus prozoje vartojama sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių su jungtuku *o*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį vienanarį beasmenį išplėstinį (arba vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį) sakinį, o kitas – sudėtinį paprastąjį bejungtukį sakinį. Tokių sakinių yra apie 30, tai sudaro 14 % visų sakinių su jungtuku *o*.

Ir atidavė Klaipeđą, ir pripažino lenkams Vilnių, o būtų vokiečiai paprašę priedu Suvalkijos, būtų ir tą atidavę. STM 83. Šiuokšlių dėžės tapo neprieinamais seifais, supuvę maisto likučiai – auksu, o vargšais berniukai – turtuoliais! ĮSK 79.

7.1. Dažniausiai sakiniai su jungtuku *o*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį, o kitas – paprastąjį bejungtukį sakinį, turi gretinamąją reikšmę. Dažniausiai gretinami abiejų sakinio komponentų veiksniai.

G a i g a l i e n è su kūdikiu atsisėdo ant priešakinės sėdynės, Strazdų Vincė su Grigu sulipo į kėbulą, o pats K l e m a s nusivedė karvę. KK 276. K a š è t a s kažkur krikštynose groja, Karanauskas neseniai atsigulė girtas, o P a u g i u k a s išsitrenkęs pas mergas. KK 271. O r k e – s t r a s trenkia maršą, arkliai žengia į taktą, mušdami kaustytomis kanopomis ritmingą akompanimentą, o v y r a i siūbuoja tartum žalia nesibaigianti miško biržė nuo vėjo... ĮSK 177. V i e n i lengvabūdiškai šaipėsi iš išjuoktųjų draugų, k i t i žiūrėjo į laikraštelyje skelbiamas mintis su pasipiktinimu, o t r e t i nuoširdžiai pritarė toms mintims ir neslėpė savo susižavėjimo nežinomais naujų idėjų nešėjais. ĮSK 206.

Kiek retesni atvejai, kai gretinami sakinių, kurių vienas komponentas atitinka sudėtinį paprastąjį bejungtukį išskaičiuojamąjį sakinį, tariniai. Tokie sakiniai taip pat turi veiksmų vienalaikiškumo atspalvį.⁷³

Gal todėl kitoks a t r o d è dangaus giedrumas, primenantis tyrą vaikystę dangų, kitaip, regis, švietė saulė, blykčiodama namų languose, čiupinėdama karštais spinduliais skardinius stogus,

⁷³ Žr. Dabartinės lietuvių kalbos gramatika, p. 709.

o grakštus baltomis varsomis tviskantis Rotušės pastatas iš tolo atrodo efemeriškas, kylantis aukštyn. IITV 246.

7.2. Šiek tiek retesni yra sakiniai, turintys priešinamąją reikšmę, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį sakinį, o kitas – sudėtinį paprastąjį bejungtukį išskaičiuojamąjį sakinį. Priešinamąją reikšmę išryškina abiejų komponentų vientisiniais tariniais einančios antonimiškų veiksmažodžių asmenuojamosios formos.

Gabiausieji iškyla, ne tokie gabūs pasilieka pusiaukelėje, o negabiausieji nuskesta į dugną. ĮSK 82. *Netalentingas aktorius čia pražuvęs, publika jį užmirš dar neišėjus šiam iš scenos, o draugo Stundžio interpretacijos ilgam įstringa atmintyje.* CS 72 – 73.

Priešinamąją reikšmę taip pat paryškina abiejų komponentų vientisiniais ar sudėtiniais tariniais einantys skirtingos reikšmės veiksmažodžiai, kurie viename komponente turi teigiamąją, o kitame – neigiamąją formą.⁷⁴

Nuvertčia savo arus vežimas prie vežimo, daržovės iš riebumo pradeda pūti dirvoje, o mūsų brigados žemė penkerius metus nėra mačiu si mėšlo. KK 74. *Šeinius ir Cvirka išleido romanus užsieny, Liudas Gira, pasirašinėdamas slapyvardžiu, giria savo poeziją Lenkijos spaudoj, o kodėl Ignius Būtenis negali pastatyti kojos (duok, Dieve, sėkmės tam debiutui) Maskvos žemėj?* IITV 265.

7.3. Sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai su jungtuku *o*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį, o kitas – sudėtinį paprastąjį bejungtukį išskaičiuojamąjį sakinį, taip pat turi ir nuolaidos reikmę. Šie sakiniai rodo, kad nepaisant pirmojo komponento turinio, vyksta antrojo komponento veiksmas. Nuolaidos reikšmę kartais paryškina po jungtuko einanti dalelytė *vis tiek* ir tai, kad kartais vienas sakinio komponentas yra teigiamasis, o kitas – neigiamasis.

Atšlepsėjo basos kojos, štai ir emaliuotas puodukas šalto vandens, o ji vis tiek neįstengė atplėšti žvilgsnio nuo hipnotizuojančio šešėlio. STM 286. *Juk jai nėra nė keturiasdešimt metų, o jau pusiau pražilus, apie burną renkasi raukšlės.* ĮSK 255.

7.4. Yra vienas sudėtinis sudėtingasis gretinamojo sujungimo sakiny su jungtuku *o*, kurio komponentai tarpusavyje jungiami neatitikimo santykiu. Šio sakinio pirmasis komponentas atitinka sudėtinį paprastąjį bejungtukį išskaičiuojamąjį, o antrasis – vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį sakinį. Šio sakinio antrasis komponentas visiškai neatitinka pirmojo komponento turinio, yra priešingas tam, ko laukiama iš pirmojo komponento veiksmo.

---

⁷⁴ Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 709.

Žvilgsniai susitinka, veidai parausta, rankos išsiskiria, o drugelis tuo tarpu pasislepia gėlių margumyne. ĮSK 122.

8.1. Sakinys, kurio pirmasis komponentas atitinka sudėtinį paprastąjį priešinamojo sujungimo, o antrasis – vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį sakinį, turi neatitikimo reikšmę. Antruoju jo komponentu reiškiamas mintis yra visiškai netikėta, neatitinka pirmuoju komponentu reiškiamos minties.

Tose ėdžiose taip pat buvo dievas, bet žmonės jam nesimeldė, o dar anksčiau gal čia stovėjo traktierius, toks pat, kaip anapus šventoriaus senio Giršos? ĮSK 272.

8.2. Pavartotas vienas sakinys, kurio komponentai siejami priešingumų sugretinimo santykiu. Šio sakinio pirmasis komponentas atitinka vientisinį asmeninį dvinarį išplėstinį sakinį, o antrasis – sudėtinį paprastąjį priešinamojo sujungimo sakinį. Čia priešinamoji reikšmė paryškina, kad vienas komponentas yra teigiamasis, kitas – neigiamasis.⁷⁵

Berniukai k v a t o d a v o susiėmę pilvus, o Felius dargi n e š y p t e l d a v o, tik plieninėse akyse šokinėdavo gudrūs velniūkščiai. ĮSK 29.

9. J. Avyžiaus prozoje vartojama sakinių, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį asmeninį dvinarį išplėstinį sakinį, o kitas – sudėtinį sudėtingąjį prijungiamąjį, sujungiamąjį ar bejungtukį sakinį.

Jis kopė ir kopė laiptais, o į smegenis kas žingsnis skverbėsi netikrumas ir baimė, kad tie laiptai niekada nesibaigs, ir kelias bus atkirstas, kai reikės grįžti atgal, nes kiekvieną pakopą, kurią palieka už savęs, tuoj išima kažkieno nematoma ranka. CS 77. *Aš išdaviau save, savo įsitikinimus mainais už smulkų pinigą – meilę iš tolo, o kai atėjo toks laikas, kai žmogus gali būti pats savimi, kai nebėra jokių kliūčių meilei...* KK 463.

Gal ir nebūtų susipratęs, bet Martynas puse lūpų užsiminė Navikui, tasai gi jau visa burna – Jurėnui, o Jurėnas kilstelėjo telefono ragelį ir... KK 408.

Nebuvo dar mūsų daiktų, kuriais taip mėgstame girtis, visos tos mechanizacijos, automatikos, žmogus tebegyveno oloje, o menas jam jau tarnavo. CS 74.

9.1. Sudėtiniai sudėtingieji gretinamojo bei priešinamojo sujungimo sakiniai su jungtuku *o*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį asmeninį dvinarį išplėstinį sakinį, o kitas – sudėtinį sudėtingąjį prijungiamąjį sakinį, dažniausiai turi gretinamąją reikšmę. Gretinami yra veiksniai, pasakyti komponentų pradžioje.

---

⁷⁵ Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 710.

L e o n a s pasigėrėjo gražiu gamtovaizdžiu pro langą, pagyrė vietos pasirinkimą, perkant namą, o E r i k a savo ruožtu pastebėjo, kad čia tai jau Augusto nuopelnas, nes ji norėjo įsikurti arčiau miesto centro: patikimesnė, turtingesnė klientūra. IITV 225. Tada abu D i e n i a i pakilo, padėkoję už arbatą, o R i v a, dargi šypsodamasi, pridūrė, kad mielai pakviestų draugus Telkšas, tik labai abejojanti, ar Modestui bus malonu svečiuotis pas savo pavaldinį. CS 107 – 108. I l o n a A r m o n a i t ė irgi buvo tos pačios nuomonės, o jos a d o r a t o r i u s, kažkoks ekonomistas Virgilijus, gyvenantis bene su trečia žmona, kategoriškai pareiškė, jog tik lengvabūdis atsisakytų aspirantūros, jeigu yra galimybė ten pakliūti. VP 137.

Gretinamosios reikšmės sakiniuose, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį (arba vientisinį asmeninį vienanarį neapibrėžtąjį), o kitas – sudėtinį sudėtingąjį bejungtukį sakinį, gretinimo pamatas yra komponentų veiksniai, kurie eina tuoj pat po jungtuko *o*. Ryškiausiai gretinamoji reikšmė atsiskleidžia, kai gretinami veiksniai priklauso tai pačiai semantinei grupei, tačiau gali būti ir skirtingų reikšmių veiksniai.

J u o d a e i l u t ė lenkė rudą, r u d a pilką, p i l k o j i vėl rungėsi su languota ruožuota, suknelių šilkas išdidžiai šnabždėjo, šaipydamasis iš kartūno, o v i l n o n i u k ė s, suvis jau pamiršusios kuklumą, lėkė ratu lyg patrakusios. KK 46. Atlaidžiai nusiteikę d r a u g a i tokius reiškinius vadina per ankstyvu susenėjimu, o a š galvoju: čia esama kažkokios zarnaistvos, nuo kurios pradėjo visi oportunistai. CS 108.

Kartais pasitaiko, kad gretinamąją reikšmę turinčių sakinių su jungtuku *o* gretinimo pamatas yra abiejuose sakinio komponentuose vartojamos vietos aplinkybės, kuriomis eina tos pačios rūšies prielinksninės konstrukcijos.

Išgąsdinti vaikai spiegdami pasipylė į š a l i s, o ponia Felicija iš netikėtumo taip šoko į š a l į, kad kojos neišlaikė septynių pūdų svorio ir ji parvirto ant žemės. ĮSK 136.

9.2. Kai kurie sakiniai su jungtuku *o*, kurių pirmasis komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį, o antrasis – sudėtinį sudėtingąjį sujungiamąjį sakinį, turi priešinamąją reikšmę, kurią paryškina priešingos reikšmės komponentų vientisiniai ar sudėtiniai tariniai.

A š m y l ė j a u Anele, Mykoliuką, labai pasiilgdavau jų, kai mokiausi gimnazijoje, o Kaziukas man b u v o t u š č i a v i e t a, jo beveik neprisimindavau, o prisiminęs pagalvodavau, kad būtų geriau, jeigu jo visai nebūtų. STM 324. Ateis laikas, n u m i r s i m e, mūsų kaulai sudūlės, o ji ir toliau kaip niekur nieko ž a l i u o s. KK 346. Pomidoras sekmadienio proga n o r ė j o išg e r t i, o draugai n e s i r y ž o, abudu buvo nedideli stiklelio mėgėjai, o Raudonikis tai ir pinigų prie savęs neturėjo, kadangi žmona, išleisdama iš namų, visuomet iškraustydavo kišenes. KK 13.

9.3. Sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai su jungtuku *o*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį sakinį, o kitas – sudėtinį sudėtingąjį prijungiamąjį sakinį, turi ir išskiriamąją reikšmę. Šių sakinių pirmajame komponente pasakoma veikėjų visuma, o antrajame kas nors išskiriama iš tos visumos.

K i t i j o l i k i m o d r a u g a i d a r d a i r ė s i, l ū k u r i a v o l a u k d a m i s t e b u k l o, o j i s j a u p o p i r m o m i t i n g o K a t e d r o s a i k š t ė j e s u p r a t o, k a d p a r t i j o s l a i v a s n e s u s t a b d o m a i k r y p s t a a n t š o n o, p a t s l a i k a s p e r s ė s t i į g e l b ė j i m o s i v a l t i j. V P 119. Ž m o n ė s f a b r i k u o s e i r į s t a i g o s e d i r b o p o s e p t y n i a s, k i t u r, s u t r u m p i n u s d a r b o d i e n a, p o š e š i a s v a l a n d a s, o t u, p a t s p a s m e r k ė s s a v e n e s i b a i g i a n č i a i r a š y t o j o k a t o r g a i, p l u š ė j a i, g a l i m a s a k y t i, a p s k r i t a p a r a, n e s n e t u ž m i g u s n e s i l i a u d a v o b u d ė j u s i m i n t i s, k u r i k i e k v i e n u m e t u g a l ė j o i š m e s t i t a v e i š l o v o s, k a i p a l i a r m u o j a n t i p a v o j a u s s i r e n a. C S 45.

10. Daug mažiau J. Avyžiaus prozoje yra sakinių, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius prijungiamuosius, sujungiamuosius ar bejungtukius sakinius. Tokių sakinių yra apie 70, tai sudaro 27 % visų sakinių su jungtuku *o*.

V i e n a s j o s ū n u s d i r b a t ė v o k o n t o r o j e, k i t a s u ž s i e n y j e a t s t o v a u j a f i r m a i, o v i e n i n t e l ė d u k t ė, k u r i t a v e s u d o m i n o, s t u d i j u o j a m e d i c i n a. I I T V 95. Š a u d y k l ė t i k l a k s t ė, M o t i e j u s t i k m y n ė p a k o j a s, o d r a u g a i v i e n a v e l e n a a t l e i d o, k i t a v e r ž ė, g ė r ė d a m i e s i a u d i n i o į m a n t r u m u, i r k a t r a s n u o s a v ė s p o g i j a p r i d ė j o. K K 25. A p s i l a n k y d a v o t o k i e ž m o n ė s, k u r i ū m a ž i a u s i a i b u v o g a l i m a l a u k t i, o j i s, a r t i m i a u s i a s d a r b o d r a u g a s, v o s p o r a k a r t ū r a d o r e i k a l a u ž e i t i i r t a i t i k t a d a, k a i j i s, A r v y d a s, b u v o s i l p n a s p o o p e r a c i j o s, i r j i e d u n e g a l ė j o p a k a l b ė t i, k a i p r e i k i a n t. K K 478.

10.1. Sakiniai su jungtuku *o*, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius prijungiamuosius ar bejungtukius sakinius, dažniausiai turi gretinamąją reikšmę. Paprastai gretinami veiksniai, pasakyti komponentų pradžioje; tai ir paryškina gretinamąją sakinių reikšmę.

M a r t y n a s p a l i n k ė j o I e v a i, k a d g r e i č i a u g r i ž t ū A r v y d a s, o I e v a s a v o r u o ž t u u ž t i k r i n o M a r t y n a, j o g j o d r a u g a v i m a s s u G o d a n e a b e j o t i n a i p a s i b a i g s v e s t u v ė m i s. K K 373. R a u d o n i k i s n u m e t ė s v e r t a, n e l y g i n a n t t a s b ū t ū n u d e g i n ė s r a n k a s, o M a g d ė t o p t e l ė j o a n t r a s t o, t a r s i n o r ė d a m a j i p a s l ė p t i p o s i j o n u. K K 233. M a ž e s n i s p a u d ė s i p r o p a ž a s t i s d i d e s n i e m s, š i e t i e s ė r a n k a s p e r g a l v a s, g r o b s t ė d u o d a m u s p u o d u k u s, o d r o v e s n i i r s i l p n e s n i s u s i b ū r ė a t o k i a u, r i j o s e i l ė i r l a u k ė, k o l t e t a G e r t r ū d a a t r e m s p i r m a p u o l i m a. Į S K 44. P i r m a s i s g y v e n o v i e š a i, j i t o k i p a ž i n o j o ž m o n ė s, o a n t r a s i s s l a p s t ė s i p i r m o j o š e š ė l y j e, n i e k a s j o, i š s k y r u s p a t i j M a r t y n a, n e b u v o m a t ė s, i r n e t n e j t a r ė, k a d t o k s i š v i s o y r a. K K 265.

Pavartotas sakiny, kurio abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius funkcinio prijungimo pažymimuosius sakinius, turintis gretinamąją reikšmę – gretinami komponentų veiksniai, kuriais eina parodomasis įvardis *tas*.

T a s, kurį kvalifikuoti meno rūšiuotojai buvo apvainikavę nemirtingumo aureole, nupus kaip Linos Telyčėnienės nosis, o t a s, kurį be laiko užkasė, kelsis iš numirusių ir gyvens tiek, kiek savo talentu nusipelnė. CS 377.

Pasitaiko sakinių su jungtuku *o*, turinčių gretinamąją reikšmę, kur gretinimo pamatą sudaro tariniai. Šie sakiniai dažnai turi papildomą laipsniavimo reikšmės atspalvį.⁷⁶

Berniukas n e g a l ė j o p a k ė s t i, kad šį žmogų myli motina, o s k a u d ž i a u s i a b u–v o, jog kai kurių žmonių neapykanta patėviui kartu krito ir jam. ĮSK 30. Taip pasidrašinęs Telkša p r a l i n k s m ė j o, draugo Ū. griežtumas jam pasirodė nebe toks grėsmingas, o visai s m a g u p a s i d a r ė, kai, iš lėto užkopęs iki buto durų ir pridėjęs delną prie krūtinės, pajuto lygų, nors truputį patankintą širdies plakimą. CS 351.

Kur kas mažiau J. Avyžiaus prozoje pavartota tokių sakinių, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius sujungiamuosius, prijungiamuosius ar bejungtukius sakinius, turinčių gretinamąją reikšmę, kur gretinamos laiko aplinkybės, pasakytos abiejų komponentų pradžiose.

A n k s t i p a v a s a r i ė b u č i u o d a v o s i a n t s t o g ų b a l a n d ž i a i i r p r i e š s a v o i n k i l ė l i u s š v i l p a u d a v o v a r n ė n a i, o r y t m e č i a i s r ė k d a v o s p r a n d u s i š r i e t ė g a i d ž i a i, t i e b a l a n o s g a d y n ė s l a i k r o d ž i a i i r b a r o m e t r a i, i r j ų s k a r d u s g i e d o j i m a s p l a u k d a v o i š v i s ų p u s i ų t o l y n į c e n t r ą, k a r t u s u p i r m u o j u s a u l ė s s p i n d u l i u g l a m o n ė d a m a s i r š i l d y d a m a s a k m e n i n ė m i e s t o s i e n ą. CS 50. K a ž k u r u ž u p ė s, g u b o m i s n u s t a t y t a m e l a u k e, ū k a v o k i š k i s, S i k o r s k i o p a r k e p l a k ė l a k š t i n g a l o s, o V i e š i n t o s p u–s ė j e, k u r s t o v ė j o S a l a m i n i ų s o d y b a, b u v o g i r d ė t i n e p i k t a s š u n s l o j i m a s. ĮSK 141. U ž k r o s n y j e b u v o l e n t y n o s i n d a m s p a s i d ė t i, a n t k r o s n i e s s t o v ė j o p o r a p u o d ų, o k a m p e a n t s u t r i n t ų š i a u d ų d r y b s o j o p a t s S t r i b o k a s, n e s č i a t u r ė j o į s i t a i s ė s s a u m i e g a m a j i, k u r l a i k i n a i p r i s i g l a u d ė i r S t r a z d ų V i n c ė. KK 68.

J. Avyžiaus prozoje pavartotas sujungiamasis sakiny su jungtuku *o*, kurio pirmasis komponentas atitinka sudėtinį sudėtingąjį bejungtukį sakinį, o antrasis – taip pat sudėtingąjį sakinį, tik prijungiamąjį. Šio sakinio komponentai jungiami gretinamuoju santykiu – gretinami veiksniai, jie pasakomi komponentų pradžiose.

K l a s ė s a u k l ė t o j a s G a r m u s p a s p a u d ė b e r n i u k u i r a n k ą, k a p e l i o n a s L a p i n s k a s p a d o v a n o j o r e l i g i n i ų s t r a i p s n i ų r i n k i n i, M i n g a i l a p r i ž a d ė j o i š r ū p i n t i u ž p u s ė k a i n o s k e l i a l a p i ė s t o v y k l ą, o S i k o r s k i ų A l b e r t a s p a s a k ė, k a d j o j a u n e s n y s i s b r o l i s V a l e n t i n a s n o r i s s t o t i i š k e t v i r t o j o s k y r i a u s t i e s i a i ė a n t r a j ą k l a s ė, i r t ė v a s n u s p r e n d ė p r a š y t i B e n i ų p a r e n g t i s ū n ų p e r v a s a r ą ė g i m n a z i j ą. ĮSK 122.

---

⁷⁶ Žr. Dabartinės lietuvių kalbos gramatika, p. 710.

10.2. Yra keli sakiniai, kurių pirmasis komponentas atitinka sudėtinį paprastąjį funkcinio prijungimo aiškinamąjį, o antrasis – sudėtinį sudėtingąjį funkcinio prijungimo aiškinamąjį sakinį, turintys priešinamąją reikšmę. Šią reikšmę rodo tarinių priešingumas.

Jūs n o r i t e, kad visi, užuot protavę, paklustų direktyvoms iš aukščiau, o aš m a n a u, kad kiekvienas turi teisę jas apsvarstyti, pagalvoti, kaip geriau pritaikyti esamomis sąlygomis, o atsiradus reikalui, gal ir visai atmesti. KK 189. *Jūs m a n o t e, kad nusičiaudėti padoriau, kaip nusipersti, o mes s a k o m e, kad viskas gera ir padoru, kas eina į sveikatą.* STM 371.

Pavartotas sakiny su jungtuku *o*, kuriame priešinamąją reikšmę pabrėžia antoniminę reikšmę turintys komponentų veiksniai.

Žmones išskiria š i m t a i k i l o m e t r ū, kalnai ir vandenynai, ir vis tiek jie vėl sueina, o čia tik p u s a n t r o m e t r o – juokingas nuotolis, kurio tačiau niekada nenugalėsi. STM 582.

Kartais priešinamąją reikšmę sakiniui su jungtuku *o* suteikia priešingos viena kitai mintys, reiškiamos abiejuose sakinio komponentuose.

Tačiau Arvydui atrodė, kad Gapučio nenuoširdumas turi daugiau pagrindo – jis pamelavo, siekdamas aukštesnio tikslo – mokslo, o tuo tarpu dvideidžiai komjaunuoliai meluoja, bijodami „nepataikyti į koją“, o kitas gal ir norėdamas įsiteikti „vyresniesiems“, išreiškiantiems oficialiąją nuomonę. KK 229. *Žiūrėk, kitas visai suvarytas į kampą, jokios prošvaistės, regis, o staiga kažkas netikėto atsitinka ir nelaimėliui vėl saulutė pašviečia, paukšteliai čiulba...* IITV 151.

10.3. J. Avyžiaus prozoje yra keletas sudėtinių sudėtingųjų gretinamojo sujungimo sakinių, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius prijungiamuosius ar sujungiamuosius sakinius arba vienas iš komponentų atitinka sudėtinį sudėtingąjį prijungiamąjį sakinį, turinčių išskiriamąją reikšmę. Paprastai šiuose sakiniuose antrasis komponentas riboja pirmojo komponento veiksmą – siaurina veikėjų kiekį.⁷⁷

Jeigu ž m o n ė s būtu sąmoningesni, mažiau abejingi tam, kas jų tiesiog neliečia, neatsirastų netikusių vadovų, o jei ir išplauktų į paviršių v i e n a s k i t a s, tai kolektyvinė jėga juos demaskuotų ir pastatytų į savo vietą. KK 189. *D a u g u m a v y r ū buvo apsivilkę vatinukėmis, todėl Lapino žodžiai juos užgavo, o B u r b a – T i n g i n y s S m e t o n a, kuris kartu su malūnininku išsikrovinėjo Liepgirių brigados akmenis, ne juokais įsižeidė, mat, neturėdamas išėiginio drabužio, net sekmadieniais nepadėdavo šimtasiūlės ir kiekviena proga stengėsi visiems įteigti, kad nėra už ją dailesnio ir patogesnio drabužio.* KK 161. *Vėl j i e m s nepatinka, vėl tave*

---

⁷⁷ Žr. P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir, o bet* loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 97.

klįjuoja ant sienos, o G o j e l i ū S i m a s prirašo po apačia tokį dvieilį ar ketureilį, kad visi juokiasi, tik tau vienam ašaros byra. KK 85.

10.4. Nuolaidos reikšmę turi sakinys, kurio pirmasis komponentas atitinka sudėtinį paprastąjį prijungiamąjį sakinį, o antrasis – sudėtinį paprastąjį semantinio prijungimo laiko sakinį. Nuolaidos reikšmę paryškina tai, kad nepaisant pirmuoju komponentu pasakyto veiksmo, vyksta antruoju komponentu pasakomas veiksmas, taip pat šią reikšmę atskleidžia po jungtuko einanti dalelytė *vis dėlto*.

Tautininkai giriasi, kad mūsų kraštas vos ne Danija, nors kaimas neišlenda iš samanotų bakūžių, o v i s d ė l t o tik tada prasidės Lietuvai aukso amžius, kai valdžią į savo rankas paims patys darbo žmonės. IITV 281. Praėjo tik keliolika baisių minučių, iki vidurnakčio buvo dar gerokai laiko, o jam atrodė, kad netrukus turi išaušti diena. STM 429.

10.5. Sakinys, kurio pirmasis komponentas atitinka paprastąjį bejungtukį išskaičiuojamąjį sakinį, o antrasis – sudėtinį paprastąjį laipsniško prijungimo sakinį, turi neatitikimo reikšmę. Šio sakinio antrasis komponentas savo turiniu neatitinka pirmojo komponento turinio, priešingas laukiamam pirmojo komponento veiksmo rezultatui.

Motina tebenoko ligos patale, vaistai baigė suėsti paskutines santaupas, o, be to, reikėjo pagalvoti ir apie save, nes uniforma buvo taip nudryžusi, jog direktorius nedviprasmiškai pasakė, kad mokinys Stepulis „įnešęs nepageidautiną disharmoniją į padorų gimnazijos vaizdą“. [SK 183.

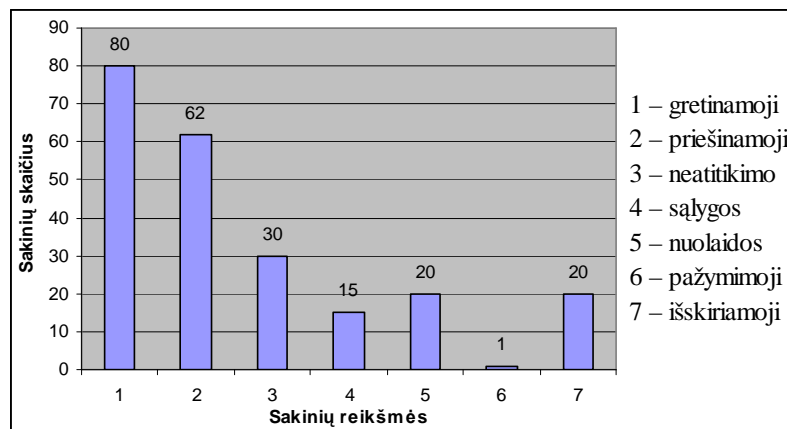
3 l e n t e l ė. Sakinių su jungtuku *o*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį, o kitas – sudėtinį paprastąjį ar sudėtingąjį sakinį, struktūra

Sudėtinis komponentas atitinka:		Vientisinis komponentas atitinka:		Skai- čius	%
		dvinarį	vienanarį		
sudėtinį paprastąjį funkcinio prijungimo	aiškinamąjį	19	5	24	15
	pažymimąjį	33	3	36	22
	nusakomąjį	4	-	4	3
sudėtinį paprastąjį semantinio prijungimo sakinį		16	7	23	14
sudėtinį paprastąjį sujungiamąjį	priešinamojo ir gretinamojo sujungimo	3	1	4	3
	skiriamąjo sujungimo	2	-	2	1
sudėtinį paprastąjį bejungtukį	išskaičiuojamąjį	22	-	22	14
	gretinamąjį	5	-	5	3
	sąlygojamąjį	2	2	4	3
sudėtingąjį sujungiamąjį		7	-	7	4
sudėtingąjį prijungiamąjį		18	-	18	11
sudėtingąjį bejungtukį		8	3	11	7
Iš viso				160	100

4 lentelė. Sakinių su jungtuku *o*, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius ar sudėtinguosius sakinius, struktūra

Vienas komponentas yra:	Kitas komponentas yra:				Skaičius	%
	sudėtinis papr. prij.	sudėtinis papr. sujung.	paprastasis bejungtukis.	sudėtingasis bejungtukis		
sudėtinis papr. prijungiamasis	15	-	-	-	15	22
sudėtinis sudėt. prijungiamasis	8	3	5	1	17	25
sudėtinis papr. sujungiamasis	3	2	-	-	5	7
sudėtinis sudėt. sujungiamasis	-	-	2	-	2	3
sudėtinis paprastasis bejungtukis	16	1	3	-	20	30
sudėtinis sudėtingasis bejungtukis	4	1	4	-	9	13
Iš viso					68	100

2 diagrama. Sakinių su jungtuku *o* reikšmės

2.2. Sakiniai su jungtuku *bet*

1. Sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai su jungtuku *bet* J. Avyžiaus prozoje vartojami gana dažnai. Šie sakiniai yra kiek panašūs į sakinius su jungtuku *o*, tačiau skiriasi jų vartojimas. Sakiniai su jungtuku *bet* dažniausiai turi priešinamąją reikšmę (tai jo specifinė funkcija), o sakiniai su jungtuku *o* paprastai vartojami gretinamąja reikšme.⁷⁸ Vis dėlto teigti, kad bendrinėje lietuvių kalboje nėra sakinių su jungtuku *bet*, reiškiančių gretinimą, būtų per drąsu⁷⁹, nors J. Avyžiaus prozoje tokių sakinių nėra. Kartu su priešinamąja reikšme sakiniai su jungtuku *bet* dar reiškia neatitikimą, nuolaidą, išskyrimą.⁸⁰ A. Piročkinas dar skiria laipsniavimo ir apribojimo reikšmes,⁸¹ o akademinėje „Lietuvių kalbos gramatikoje“ pažymima, kad sakiniai su jungtuku *bet* turi ir pažymimąją reikšmę.⁸²

2. J. Avyžiaus prozoje sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių su jungtuku *bet* yra apie 180. Tai sudaro 33 % visų gretinamojo ir priešinamojo sujungimo sakinių.

3. Dažniausiai sudėtinių sudėtingųjų sakinių su jungtuku *bet* pirmasis komponentas atitinka vientisinį sakinį, o antrasis – sudėtinį paprastąjį ar sudėtingąjį prijungiamąjį, sujungiamąjį ar bejungtukį sakinį. Komponentų išdėstymo tvarka nelemia sakinio sandaros ypatybių, taigi šioje dalyje kartu bus aptariami ir tie sakiniai, kurių pirmasis komponentas atitinka sudėtinį prijungiamąjį, sujungiamąjį ar bejungtukį sakinį, o antrasis – vientisinį sakinį. Tokių sakinių J. Avyžiaus prozoje yra 160.

4. J. Avyžiaus prozoje dažniausiai vartojami tokie sakiniai, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį, o kitas – sudėtinį paprastąjį prijungiamąjį sakinį. Tokių sakinių yra 60 (37 % visų sakinių su jungtuku *bet*).

Atrodo, mielai čia būtų tas jų kapitonas apsistojęs, bet Erika pasakė, kad mes ne iš nuomos gyvename. IITV 289. Sakau „nurašę save“, bet šitai nereiškia, kad toks dezertyruojantis menininkas blogai galvoja apie save. CS 38. Žinoma, tavo mama nekalta, kad tetos Gertrūdos tėvas paliko jos motiną ir vedė kitą, bet nuoskauda ne visada adresuojama tikrajam kaltininkui, mano vaike. NG 226.

---

⁷⁸ Žr. Lietuvių kalbos gramatika, p. 758.

⁷⁹ Žr. P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir, o bet* loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 105.

⁸⁰ Žr. Dabartinės lietuvių kalbos gramatika, p. 712.

⁸¹ Žr. P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir, o bet* loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 101 – 103.

⁸² Žr. Lietuvių kalbos gramatika, p. 765.

4.1. Sakiniai, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį sakinį, o kitas – sudėtinį paprastąjį funkcinio prijungimo aiškinamąjį sakinį, turi priešinamąją reikšmę. Šių sakinių vieno komponento tarinys reiškiamas teigiamuoju, o kito – neigiamuoju priešingos reikšmės veiksmažodžiu. Priešinamąją reikšmę turi ir kai kurie žodžiai kontekste.

*Ak, daug kas k a l b ė j o, kad Adomas žmones šaudė, **bet** aš tuo n e t i k ė j a u.* STM 352.
*Savo akimis n e m a č i a u, nesigiriu, **bet** visi ž i n o, kad Rimkienė pati persikirto lūpą.* KK 186.
*Žinoma, nieko tikro n e p a ž a d ė j o, s a k ė, kad ne nuo jo vieno viskas priklauso, **bet** nieko ir n e s i s t e n g ė pats daryti.* STM 352.

Tarinių priešingumą paremia ir kitos sakinio dalys, einančios iš karto po jungtuko. Šiuo atveju antonimiškus santykius turi aplinkybės, tačiau jie išvelgiami tik kontekste.

*V ė l i a u, patekus į gyvenimo sūkurius, prisižiūrėjus kitų skausmo, prisiklausius ašarų, mano širdis gal ir apgargždėjo, **bet** t a d a negalėjau būti abejingas nusidirbusių, visad susirūpinusių tėvų dūsavimams, su kuriais jie palydėdavo kiekvieną iš rankų išleidžiamą litą.* VP 39.

4.2. Sakiniai su jungtuku *bet* kartais reiškia ir neatitikimą, šiuo atveju antrasis sakinio komponentas neatitinka pirmuoju komponentu pasakomo veiksmo rezultato, yra netikėtas ar net priešingas. Kartais šios reikšmės sakiniuose vienas komponentas būna teigiamasis, kitas – neigiamasis.

*Magdė norėjo verkti, šaukti, plūstis, **bet** moters nuojauta pasakė, kad nieks nepadės.* KK 325.
*Vilė pritariamai linktelėjo, **bet** Anicetas suprato, kad ji nepasitikėjo juo ir graužiasi, kaip ištaisyti įsivaizduojamą klaidą.* ĮSK 157.
*Supranta, kad negerai, nereikia taip daryti, **bet** jam nepavaldi jėga pakėlė kumštį, beldžia į sieną.* STM 381.

Pasitaiko, kad priešinamąją reikšmę turinčių sakinių abiejų komponentų tarinius sudaro ne teigiamosios ir neigiamosios reikšmės veiksmažodžiai, o tiesiog priešingos reikšmės žodžiai.

*Kiniečiai buvo i š n a i k i n ė žvirblius kaip žalingus paukščius, **bet** netrukus p r i v i s o tiek įvairių augmenijos kenkėjų, kad teko brangiai sumokėti už neapdairumą.* CS 66.
*Vakaras buvo g i e d r a s, **bet** patalpa skendo tirštoje p r i e b l a n d o j e, nes nuo saulėlydžio pusės kumetyną užgožė sodas.* STM 340.

Išsiskiria tokia neatitikimo reikšmė, kai antrasis sakinio komponentas yra priešingas logiškai turėjusiam vykti pirmojo komponento veiksmo rezultatui.⁸³

*Patogiausia buvo paskambinti broliui, tuoj išlipus iš vagono, ir sėsti į troleibusą ar paimti taksį, **bet** pagalvojo, kad negražu tokiu laiku žmones kelti iš miego.* D 296.
Reikėjo palikti jį pas

⁸³ Žr. P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir, o bet* loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 103.

Viktora, **bet** aš kažkodėl atsitempiau į šią skylę, kad kažkada jį meiliai glamonėjusios rankos šiurkščiai užbruktų už dulkėtos spintos... VP 64.

Kai kurie neatitikimo reikšmės sakiniai turi tam tikrą struktūrą: pirmojo komponento tarinys yra suvestinis, kurį sudaro veiksmažodžių *norėti, stengtis* asmenuojamoji forma su bendratimi. Šis komponentas pasako norimą, laukiamą, turintį įvykti veiksmą.

S t e n g i a u s i p a g a u t i j o žvilgsnį, **bet** akys šovė pro šalį ir nunėrė žemyn prie batų raištelių, kuriuos senis narpliojo ir niekaip negalėjo atrišti. VP 106. *Tiesa, jie n o r i r e s t a u – r u o t i* kapitalistinę Lietuvą, vėl paskandinti skurde darbo klasę, taigi tuos pačius lietuvius, prie kurių priskyriau ir savo tėvą, balansavusį ant varžytinių ribos, **bet** to buvo per maža dar neatbukusiems mano tautiniams jausmams nuraminti. VP 42. *Benius n o r ė j o p a s a k y t i*, **bet** brolio veide atsispindėjo toks naivus pasitikėjimas, kad jis neišdrįso skaudinti vaiko. ĮSK 131.

Kartais neatitikimo reikšmės sakinių pirmojo komponento tarinį sudaro būtojo laiko sudėtinės atliktinės ar pradėtinės veiksmažodžių formos, reiškiančios veiksmo rezultatą ar ketinimą atlikti veiksmą.

Buvo bepraeinąs pro šalį, bet vokiečiai taip stuktėlėjo automato vamzdžiu į šoną, kad pakinkliai sulinko. STM 438. *Dešinioji ranka buvo nutirpusi, bet* jis bijojo pasijudinti, kad nepabustų Ada. ĮSK 358. *Jis būtų mielai prisėdę pailsėti, suvalgyti sumuštinį, kurį paskubomis sutepė šeimininkė, bet iš paskos, atsilikęs per kokį porą šimtų metrų sekė kažkoks skautas.* ĮSK 106.

4.3. A. Piročkinas teigia, kad nuolaidos reikšmės sudėtinių sakinių su jungtuku *bet* nėra daug,⁸⁴ ši nuomonė pasitvirtina nagrinėjant J. Avyžiaus prozoje vartojamus sakinius. Nuolaidos reikšmę turi sakinyje, kurio pirmasis komponentas atitinka vientisinį asmeninį vienanarį apibrėžtąjį sakinį ir yra reiškiamas klausiamojo sakinio forma, o antrasis komponentas atitinka paprastąjį funkcinio prijungimo aiškinamąjį sakinį.

Gal norėjai nubraukti delnu Kaziukui apseilėtą smakrą, o gal paglostyti, bet aš kažkodėl pagalvojau, kad smogsi jam į veidą. STM 323.

Nuolaida reiškiamą ir sakinyje, kurio pirmojo komponento suvestinį tarinį sudaro veiksmažodžio *galėti* asmenuojamoji forma *gali* ir bendratis.⁸⁵

Mano žodžiai g a l i n u s k a m b ė t i jūsų ausyse kaip paradoksas, ponas Džiugai, **bet** esu įsitikinęs, kad niekas taip neparaližuoja tautos dvasios, neapkausto jos rutinos grandinėmis, kaip genialių menininkų, nemirusių su savo epocha, kliedesys. STM 557.

---

⁸⁴ Žr. P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir, o bet* loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 104.

⁸⁵ Žr. Ten pat, p. 104.

Nuolaidos reikšmę sakiniams su jungtuku *bet* suteikia po jungtuko vartojami šią reikšmę paryškinantys žodžiai *vis tiek, vis dėlto*.

Veronika šypsosi, užgniaužusi kylantį įniršį, bet vis dėlto patamsėjusios akys išduoda, kad reikia nemažai pastangų sutramdyti save. CS 131. Abudu menkai tikėjo geros valios linkėjimų išsipildymu, bet vis tiek ir vienai, ir kitam buvo smagiai, drąsiau, kad atsirado žmogus, nuoširdžiai užjaučiantis, norintis padėti. KK 373.

4.4. Yra vienas sakiny su jungtuku *bet*, kuris turi išskiriamąją reikšmę, t. y. antrasis sakinio komponentas siaurina, riboja pirmojo komponento mintį. Šią reikšmę paryškina sakinio leksika: pirmajame komponente pasakomi žodžiai *visais laikais*, o antrajame – *šiandien*.

Turbūt visais laikais tokių moterų bendraamžiai taip pat apspjaudydavo jas, bet šiandien iš paskelbtų laiškų mes žinome, kokia tyra, didelė draugystė rišo juos ir jas. CS 248.

5. J. Apyžiaus prozoje yra nemažai sudėtinių sudėtingųjų sakinių su jungtuku *bet*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį ar vienanarį beasmenį išplėstinį sakinį, o kitas – sudėtinį paprastąjį sujungiamąjį sakinį. Tokių sakinių yra 40 (17%). Šios struktūros sakiniai turi priešinamąją, neatitikimo, nuolaidos bei išskiriamąją reikšmes.

5.1. Nemaža dalis sakinių su jungtuku *bet* turi neatitikimo reikšmę, kurią parodo tam tikra sakinio gramatinė struktūra bei semantika. Šią reikšmę turinčių sakinių pirmojo komponento suvestinis tarinys reiškiamas veiksmažodžių *norėti, bandyti* asmenuojamosiomis formomis su bendratimi.

Jis turėjo sugalvojęs priežastį, norėjo pasiaiskinti, bet Lapinas, pamatęs netikėtą svečią, prišoko prie jo, čiupo per juosmenį, ir Martynas akies mirksniu atsidūrė už stalo. KK 146. „Mudu su Adomu išsiskyrėme!“ nori sušukti, bet Akvilė jau pasisuko eiti, ir Milda, viską pamiršusi, puola pridurmui. STM 411.

Neatitikimo reikšmę turi ir tie sakiniai, kurių antrasis komponentas neatitinka, yra priešingas logiškai turėjusiam įvykti pirmojo komponento veiksmui.

Ji lyg ir bando atidžiau apžiūrėti paveikslus, bet jis niekinamai mosteli ranka ir abudu šliaužia toliau. CS 307. Tadas bandė tęsti pokalbį, bet Klemė Stribokas paleido porą smagių posakių, visus prajuokino, ir jau niekas nebekreipė dėmesio į skaityklos vedėją. KK 203. Jis norėjo uždėti delną jai ant galvos, bet žvilgsnis užkliuvo už nevaikiškos krūtinės ir bepakylanti ranka droviai nusmuko žemyn. STM 206. Agnė lyg maldą kartojo pašnibždomis savo išpažintį sūnui, bet laikas slinko, o jis nesirodė. ĮSK 270. Ignius Būtenis, turėjęs garbės pirmą kartą dalyvauti tokioje priemonėje, suabejojo, ar neverta išsinuomoti smokingo, bet visažinys ir visur pritampantis Kačkaitis išjuokė. IITV 277.

Pasitaiko, kad neatitikimo reikšmę žymi pirmajame sakinio komponente tarinį sudaranti būtojo laiko sudėtinė pradėtinė veiksmažodžio forma, reiškianti asmens ketinimą atlikti veiksmą.

Benius buvo begrįžtas atgal, bet ūmai dingtelėjo mintis: o gal tie du neklaužados nuėjo per Šalteksnos daubą? [SK 105.

Kartais neatitikimo reikšmę rodo tai, kad sudėtinio sakinio su jungtuku *bet* pirmajame komponente tariniu eina pastangas reiškiantys veiksmažodžiai.

Kėlėsi iš eiti, bet galva buvo tuštutėlė, lengvutė, kaip nužydėjusi pienė, o užpakalis tartum švino pripiltas. STM 184.

5.2. Priešinamąją reikšmę turinčių sakinių su jungtuku *bet* yra kiek mažiau negu reiškiančių neatitikimą. Priešinimą rodo tai, kad sakinių komponentai reiškia priešingus veiksmus ar ypatybes. Paprastai šios reikšmės sakinių komponentų tarinius sudaro priešingos reikšmės žodžiai ar žodžių junginiai.

Ne vienas, blogu pažymiu sumokėjęs už vakarykštį malonumą, nusprendžia pamiršti kelią į Luokės namelį, bet praslenka kelios dienos, ir galvona sugrįžta seni vėjai. [SK 223. *Naktį vėl pradėsi lyti, bet kol kas pragiedrėjusioje mėlynėje plieskė rugpjūčio pradžios saulė, ir nuo jos veidmainingos glamonės darėsi baisu.* STM 318. *Surikęs ne tiek iš skausmo, kiek iš įtūžimo, jis puolė Stepulį, bet Graužinis pakišo koją, ir berniukas išsitiesė ant žemės.* [SK 97. *Tas kvailas senis nenori suprasti, bet jūs pasakykite, ar aš buvau blogas žmogus?* STM 390. *Dievas jam buvo skyręs mirtį miške, bet jūs nenusilenkėte aukščiausiojo valiai, tad numirė kitoje vietoje.* STM 519.

5.3. Yra keletas sakinių su jungtuku *bet*, kurie turi nuolaidos reikšmę. Šią reikšmę pabrėžia antrajame sudėtinio sudėtingojo sakinio su jungtuku *bet* komponente esantis prieveiksmis *galų gale*, taip pat ją paryškina ir antrajame sakinio komponente esantys žodžiai *vis tiek*.

Gyveni tarp tų pačių gyvulių, kaip anksčiau, bet galų gale švyst pro kiaulidės langelį saulės spindulys, ir iš karto viskas kitaip. D 287. *Žinoma, jie nepalaidojo manęs kaip tėvo – vis dėlto šį tą reiškia genai ir po jo sparneliu pragyventi metai, bet mes vis tiek vieni kitų nesupratome.* D 264.

5.4. Pavartotas vienas sudėtingasis sujungiamasis sakiny su jungtuku *bet*, turintis išskiriamąją reikšmę. Šiame sakinyje antrasis komponentas riboja, siaurina pirmojo komponento veiksmą.

Lengva žmogų nugramzdinti, bet tai darydamas pagalvok, ar jis tikrai to nusipelnė. KK 429.

6. Palyginti nedaug yra sudėtinių sudėtingųjų sakinių su jungtuku *bet*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį arba vienanarį beasmeninį išplėstinį sakinį, o kitas –

sudėtinį paprastąjį išskaičiuojamąjį ar paremiamąjį bejungtukį sakinį. Tokių sakinių yra apie 20, tai sudaro 8 % visų sakinių su jungtuku *bet*.

6.1. Daugiausia yra neatitikimo reikšmės sakinių su jungtuku *bet*, kurių vienas komponentas atitinka sudėtinį paprastąjį bejungtukį sakinį. Šią reikšmę turintys sakiniai pasižymi tuo, kad jų pirmajame komponente vientisiniu tariniu eina pastangas reiškiantys veiksmažodžiai.

Kaunas j u d a, m u i s t o s i, k u t e n a m a s n e m a t o m ų p i r š t ų, į v a i r i o m i s f o r m o m i s i r b ū d a i s p r a s i s k v e r b i a n č i ų į į s t a i g a s, f a b r i k u s, o r g a n i z a c i j a s, b e t m a ž a i k a s g r i e b i a p a k i š t ą k a b l i u k ą, g a l t i k d u t r y s i š š i m t o p a s i d u o d a m i t i n g i n e i n u o t a i k a i i r t r a u k i a L a i s v ė s a l ė j a l i n k p r e z i d e n t ū r o s. IITV 189.

Neatitikimo reikšmę žymi ir pirmajame sakinio komponente vientisinį tarinį sudaranti būtojo laiko sudėtinė atliktinė veiksmažodžio forma, reiškianti ketinimą atlikti tam tikrą veiksmą.⁸⁶

J a u b ū t ų k ė l ė s t e l e f o n o r a g e l ė N o m e d a i s k a m b i n t i, r i n k ė s ž o d ž i u s, k ą p a s a k y s p o i l g o n e s i m a t y m o, b e t v i e n a i r v i s t a p a t i m i n t i s p a r a l y ž u o d a v o v a l i ą: o k a s, j e i g u t r a g i š k a m i r t i s i š t i k o j į, A l g i r d u k ą, j o g e l t o n p l a u k j, l i n a ž i e d j? IITV 282.

Neatitikimo reikšmę sakinyje su jungtuku *bet* paryškina pirmajame sakinio komponente esantis suvestinis tarinys, kurį sudaro asmenuojamoji veiksmažodžio *bandyti* forma ir bendratis *dangstyti*.

B a n d ė d a n g s t y t i š e š ė l i a i s a p n u o g i n t ą k ū n ą, b e t j o s p a s t a n g o s ė j o p e r n i e k: p i l n a t i s k i l o v i s a u k š č i a u i r a u k š č i a u. KK 276.

6.2. Sudėtinių sudėtingųjų sakinių su jungtuku *bet*, reiškiančių priešinimą nėra daug. Tokių sakinių komponentų turiniai yra priešingi vienas kitam; šį priešingumą išryškina platesnis kontekstas.

S u s t i p r ė j ė s p a s k a m b i n o į k o l ū k j, V i n g ė l a p a š a u k ė p r i e t e l e f o n o M a r t y n ą, b e t p a s i k a l b ė j i m a s b u v o t r u m p a s i r m i g l o t a s. KK 478. *B ū t ų g a l i m a i š k e l t i v e s t u v e s n e a p g y n u s d i p l o m o, k i t i s t u d e n t a i k u r i a š e i m a s p i r m a m e k u r s e, g i m d o v a i k u s b e n d r a b u č i u o s e, b e t p a g a l u r v i n ė t ė v o m ą s t y s e n ą p i r m a r e i k i a b a i g t i u n i v e r s i t e t ą.* VP 94.

6.3. Yra vienas sudėtinis sujungiamasis sakiny su jungtuku *bet*, reiškiantis nuolaidą. Sakinyje po jungtuko vartojama šią reikšmę paryškinantys žodžiai *vis tiek*.

S n i e g a s b i r o a n t b a t ų a u l i u k ų, k o j i n i ų, t i r p o a n t n u o g ų b l a u z d ų, š a l t a d r ė g m ė e r z i n o r a u m e n i s, b e t v i s t i e k j i s b u v o p a t e n k i n t a s, g a l ė d a m a s j a u s t i š l a p i a s k o j i n e s, b r a u k t i n u o k a k t o s p r a k a i t ą. STM 208.

---

⁸⁶ Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 713.

6.4. Vos vienas sakiny su jungtuku *bet*, turi pažymimąją reikšmę. Šiame sakinyje antrasis komponentas pažymi, paaiškina viso pirmojo komponento mintį; antrajame komponente iš karto po jungtuko eina bevardės giminės įvardžio forma *tai*.

Tiesa, tiek jų būdai, tiek pažiūros į tam tikrus gyvenimo reiškinius gerokai skirtingos, bet tai juos tik dar labiau suartino, įvedu idealiai papildė vienas kitą. CS 234.

7. Nors ir nelabai daug, tačiau pasitaiko ir tokių sudėtinių sudėtingųjų sakinių su jungtuku *bet*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį ar vienanarį beasmenį, o kitas – sudėtinį sudėtingąjį prijungiamąjį, sujungiamąjį ar bejungtukį sakinį. Tokių sakinių yra apie 45, tai sudaro 19 % visų sakinių su jungtuku *bet*.

7.1. Priešnamąją reikšmę sakiniuose jungtuku *bet* paryškina jų komponentų tariniai, t. y. vieno komponento vientisinį ar sudėtinį tarinį sudaro teigiamasis, o kito – neigiamasis priešingos reikšmės veiksmažodžiai.⁸⁷

Jie pradėjo mane atkalbinti gražiuoju – galėjo paimti bizūną, bet amžinatis nebuvęs murtininkai ir tolei kalė į galvą apsisukdami, kol nusileidau ir vedžiau merginą, kitą, katra buvo jiems prie širdies. KK 449. Iki šiol ji nėra ištarusi aiškaus „ne“, bet jis ją autė, kad kiekviena diena, kaip praskrendantis maitvanagis atplėšia nuo jų meilės kūno po gabalą, ir neišvengiamai ateina laikas, kai teliks plikas skeletas. KK 458. Aš jo neprisimenu, bet motina dažnai kalbėdavo, kad buvęs geras ūkininkas, o geras ūkininkas negali nemylėti žemės. STM 315.

Priešnamosios reikšmės sakiniai laikomi ir tie sakiniai su jungtuku *bet*, kurių abiejų komponentų tarinius sudaro priešingos reikšmės žodžiai bei junginiai. Kartais priešnamąją reikšmę turi ir ištisi komponentai kontekste.⁸⁸

Turėjo būti gera ir džiugu kaip visada, kai tu jaunas, sveikas ir tau aušta dar viena puiki diena, bet Adomas jautėsi bjauriai. STM 50. Kito nelaimė Martynui visada sukeldavo švelnų užuojautos jausmą, bet kai iš Lapino sužinojo apie Adoliaus mirtį, jį užplūdo toks gaivališkas džiaugsmas, kokį gali pergyventi nebent kalinys, ilgai laukęs rūstaus teismo nuosprendžio ir pagaliau išteisintas. KK 264. Norėdamas žmogus visada atranda kuo pasiteisinti, bet ateina laikas ir pamatai, kad visa tai tik nesąmoningas savęs apgaudinėjimas. STM 407.

Kai kurių neatitikimo reikšmės sakinių pirmajame komponente tarinį sudaro pastangas reiškiantis veiksmažodis, o antrojo komponento turinys neatitinka pirmojo komponento turinio.

⁸⁷ Žr. *Lietuvių kalbos gramatika*, p. 759.

⁸⁸ Žr. Ten pat, p.759.

Moteris ilgomis juodomis kasomis s k r i d o virš jų kaip angelas, bet jis žinojo, kad tai akių apgaulė – čia paprasčiausias maitvanagis laukiantis jo galo, ir norėjo nušauti, bet neveikė naganas. STM 464.

7.2. Sudėtiniai sudėtingieji sakiniai su jungtuku *bet* J. Avyžiaus prozoje vartojami ir neatitikimo reikšme, kurią rodo pirmojo komponento struktūra. Pirmojo komponento tarinys pasako norimą, laukiamą veiksmą, jis yra suvestinis: tarinį sudaro veiksmožodžių *bandyti, stengtis, norėti* asmenuojamosios formos ir bendratis (*pasikalbėti, likti, prasmukti, pagauti*).⁸⁹

Martynas kartą b a n d ė su juo p a s i k a l b ė t i, bet Šileika pažvelgė į jį tokiu baisiu puspročio žvilgsniu, kad nejučiomis pasisiūlė mintis, ar nereikėtų paguldyti jį į ligoninę. KK 356. Jis s t e n g ė s i l i k t i nuošalyje, bet kai Sikorskio bičiuliai pradėdavo tyčiotis iš Aniceto ir Žutautui nepavykdavo išsilaikyti aukso vidurio, jis kartu su išdykėliais kvatodavo iš vargšo našlės sūnelio. ĮSK 88. Benius n o r ė j o p r a s m u k t i nepastebėtas, bet Ada draugiškai nusišypsojo, tartum tarp jų nebūtų įvykę jokio nesusipratimo, ir jis kilstelėjo kepurę. ĮSK 386. N o r ė j a u p a g a u t i poną Adomą, bet jis išvykęs į kaimą, niekas negali pasakyti, kada grįš. STM 410.

Vienas neatitikimo reikšmės sakinytis išsiskiria tuo, kad jo antrasis komponentas yra priešingas logiškai turėjusiam vykti pirmojo komponento veiksmo rezultatui.

Stengdamasis užgniaužti kylančią baimę, jis bandė galvoti apie šiandieninį pasikalbėjimą su draugu Ū., bet čia minties siūlas nutrūko, o kai vėl užsimezgė, tai atsekė juo iki pernai atšvesto šešiasdešimtmečio iškilmių, ir tuoj pat dingtelėjo: būtų visai blogai, jeigu štai dabar, bevažiuojant ištiktų širdies priepuolis ar koks kraujo indelis trūktų smegenyse – vairuotojas tikriausiai neturi geros akies, nelabai skubėtų į artimiausią polikliniką... CS 351.

7.3. Yra keletas sakinių su jungtuku *bet*, kurie reiškia nuolaidą. Šią reikšmę sakiniuose rodo pirmojo komponento sandara: šis komponentas turi suvestinį tarinį, kurį sudaro asmenuojamoji veiksmožodžio *galėti* forma bei bendratis.

Tu g a l i n e p a t i k ė t i, Liudai, bet man pasidarė lengva ant širdies, kai tas dievo mulkis išsižijojo, pamatęs, kad aš ne iš tų bestuburių tipelių, kurie pagal tūlo valdininko nurodymus pasiruošę išniekinti savo kūrinį. CS 189.

Nuolaidos reikšmė taip pat išryškėja, kai sakinių komponentai priešinami vienas kitam, vieno komponento turinys nuleidžiamas niekais kitame komponente. Paprastai tokių sakinių vienas komponentas yra teigiamasis, kitas – neigiamasis.

---

⁸⁹ Žr. P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir, o bet* loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 102.

Taupydami žibala, n e d e g ė lempos, bet ir prieblandoje Benius p a s t e b ė j o, kad patėvio veidas iškrypo tartum kas jį būtų sugriebęs už gerklės. [SK 134.

Kaip minėta anksčiau, nuolaidos reikšmę paryškina ir antrajame sakinio komponente iš karto po jungtuko pasakyti žodžiai *vis tiek*.

Sunkūs, pabrinę akių vokai kilstelėjo ir vėl užkrito, bet ji v i s t i e k per vieną akimirką suspėjo pagauti jo žvilgsnyje tą nenusakomą jausmą, nuo kurio širdžiai ankšta pasidarė krūtinėje, ir jis karštu plazdančiu kumščiu užkimšo gerklę. STM 480.

7.4. Yra vienas sakiny su jungtuku *bet*, kuris reiškia išskyrimą. Čia pirmajame komponente pasakoma dalykų visuma, o antrajame – tai, kas išskiriama iš visumos. Nagrinėjame sakinyje antrajame komponente po jungtuko esančiu žodžiu *kartais* ribojama pirmajame komponente pasakytas žodis *visada*.

Ieva v i s a d a žavėdavosi Arvydu, kai jis įsikirščiuodavo, nors ir nedažnai taip pasitaikydavo, bet k a r t a i s apimdavo ir nesuvokiama baimė. KK 82.

8. Daug mažiau sakinių su jungtuku *bet*, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius ar sudėtinguosius sujungiamuosius, prijungiamuosius ar bejungtukius sakinius negu tų sakinių, kurių bent vienas komponentas atitinka vientisinį sakinį. Tokių sakinių yra apie 80, tai sudaro 34 % visų sakinių su jungtuku *bet*.

Žinoma, gal nevertėjo to prisiminti ir nebūčiau prisiminęs, bet per daug jau į aukštybes keliesi, Leonai, noriu, kad suprastum, kam į veidą spjaudai. D 156. Vis tiek prakišau, o Tomas išėjo nugalėtoju, bet sunku pasakyti, kuris išlošė. CS 106.

Norėjau surasti tą vietą, kur šakelė buvo įdėta, perskaityti ir prisiminti anas laimingas dienas, bet akyse mirga, o smilkinuose šimtas genių kala. [SK 334.

Vasarą teko pusę nuganyti ir išarti, kita pusė davė šiokį tokį derlių, bet žalios masės silosui gavome nepilną ketvirtadalį to, kiek buvo numatyta. KK 339.

9. Sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai su jungtuku *bet*, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius ar sudėtinguosius sakinius, turi beveik visas šio jungtuko sakiniams būdingas reikšmes: priešinamąją, neatitikimo, nuolaidos, išskiriamąją.

9.1. Priešinamosios reikšmės sudėtinių sudėtingųjų sakinių su jungtuku *bet*, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius prijungiamuosius sakinius, pasitaiko bene dažniausiai, jų yra apie 15. Sakinių su jungtuku *bet* priešinamąją reikšmę rodo jų komponentų struktūra, t. y. vieno komponento vientisinį tarinį sudaro neigiamoji, kito komponento vientisinį ar sudėtinį tarinį – teigiamoji veiksmažodžio forma.

*S u p r a n t u, kad judviem būtų patogų nusikratyti manimi, **bet** aš n e g u l s i u į grabą, kad judu galėtumėte ramiai glėbesčiuotis lovoje. STM 378. Kažkas p a s k l e i d ė g a n dą, kad vidury savaitės pirmininkas atleisias visus vienai dienai nuo darbo apsisodinti daržų, **bet** daugelis n e n o r i t u o t i k ė t i, nes skelbimų lentoje kol kas tokio patvarkymo nėra. KK 254.*

Kai kurių sudėtinių sudėtingųjų sakinių su jungtuku *bet* priešinamoji reikšmė išryškėja, kai jų komponentais reiškiamos priešingos mintys. Kartais tokią reikšmę turi žodis ar ištisas žodžių junginys kontekste.

*Senai galvai sunku sutikti su viskuo, ką knygos moko, **bet** tokiais laikais, kai krizė ūkininką pjauna, be mokslo toli nenuėisi. IITV 14. Turiu draugę, kurią vyras užtiko kone gulint su meilužiu, **bet** ji be didelio vargo įtikino, kad tarp jų nėra nieko rimto. CS 136 – 137. Nežinau, kuo baigsis tamstai su tom pyliavom, ponas Gediminai, **bet** aš asmeniškai nedaug liūdėsiu, jei įkiši kuodą. STM 545.*

9.2. Yra keletas neatitikimą reiškiančių sakinių su jungtuku *bet*, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius prijungiamuosius sakinius. Šią reikšmę rodo ir sakinių struktūra, t. y. vieno komponento vientisinį tarinį sudaro būtojo laiko sudėtinė atliktinė veiksmožodžių forma, reiškianti veiksmo rezultatą.

*Gal kažkada, kai bėgau įsikibęs tavo skverno, tas gudravimas su penkiomis karvėmis b ū – t ū p a d a r ė s man įspūdi, **bet** dabar žiūriu į tai kaip į bjaurų sukčiavimą, už kurį reikia negailestingai bausti. D 157. Negalvojama jo paleisti, kaip pažadėjo draugas Šluotėnas, **bet** anoje įstaigoje nedviprasmiškai b u v o p a s a k y t a, kad piliečio Sodeikos laukia teismas, o po jo – keliolika metų kalėjimo. VP 47.*

9.3. Nuolaidos reikšmės sakiniuose su jungtuku *bet* vieno komponento turinys nuleidžiamas niekais kitame komponente. Šią reikšmę pabrėžia antrajame sakinio komponente esantis prieveiksmis *galų gale*.

*Kažkada, kai buvau gimnazistas, ir man sunešioti vystyklai kvepėjo, **bet** g a l ū g a l e supratau, kad jie reikalingi tik vienu žmogaus gyvenimo laikotarpiu – kūdikystėje. STM 190.*

9.4. Yra keli sakiniai su jungtuku *bet*, turintys išskyrimo reikšmę. Šių sakinių pirmajame komponente pasakoma asmenų visuma, o antrajame akcentuojama tai, kas išskiriama iš tos visumos.

*Va, sėdi ž m o n ė s, gal nematė, kaip braidei kraujuose, **bet** k i e k v i e n a s žino, kad seniai nusipelnei kilpos. STM 399. Žinau, kad j ū s, bolševikai, vietoj širdies nešiojatės akmens gabalą, **bet** t a v o j i negalės nesudrebėti, kai dėl savo kvailo užsispyrimo mirsi ne vienas. STM 365.*

10. J. Avyžiaus prozoje pasitaiko sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių su jungtuku *bet*, kurių vienas komponentas atitinka sudėtinį paprastąjį prijungiamąjį sakinį, o kitas – sudėtinį paprastąjį bejungtukį sakinį. Tokių sakinių yra apie 10. Tai sudaro 14% visų su jungtuku *bet* sakinių, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius sakinius.

10.1. Sudėtiniai sakiniai su jungtuku *bet* turi priešinamąją reikšmę, kurią rodo abiejų komponentų vientisinius ar sudėtinius tarinius sudarantys priešingos leksinės reikšmės veiksmažodžiai arba iš konteksto suvokiamos priešingos komponentų reiškiamos mintys.

Nesiliaujantis automašinu gaudesys virpina orą, kuris turėtų kvepėti tręštančiais lapais ir laukais, bet ne užuosi nei arklio prakaito, nei šviežio mėšlo – į žemę geriasi naftos produktų tvaikas. CS 260. *Rytas prasidėjo kaip visada: atsikėlė abu kartu, prieš tai persimetę keliais įprastais žodžiais, bet kai Veronika bandė prabilti intymia u, Suopis jos žodžius praleido negirdomis.* CS 322.

10.2. Sakinių su jungtuku *bet*, kurių vienas komponentas atitinka sudėtinį paprastąjį prijungiamąjį, o kitas – sudėtinį paprastąjį bejungtukį sakinį, neatitikimo reikšmę rodo tai, kad jų antrasis komponentas pasako reiškinių, priešingą pirmojo komponento veiksmo rezultatui. Tokių sakinių pirmasis komponentas turi suvestinį tarinį, kurį sudaro asmenuojamoji veiksmažodžių *bandyti, reikėti, tekti* forma su bendratimi.

Viktoras Kalnaitis bandė sūnui išaškinėti, kad pirmiausia reikia sėkmingai baigti vidurinę, bet tasai tik pasišaipė: kas mūsų laikais iš savo profesijos sąžiningai gyvena? VP 80. *Žinoma, padarumo dėlei reikia apgailėti Toleikį, daugumas čia jo gailisi, bet nors veidas gedulingai nutaisytas, širdis polką šoka.* KK 365. *Vasarą teko pusę nuganyti ir išarti, kita pusė davė šiokį tokį derlių, bet žalios masės silosui gavome nepilną ketvirtadalį to, kiek buvo numatyta.* KK 339.

10.3. Sakinių su jungtuku *bet* nuolaidos reikšmę paryškina sakinio pradžioje einanti dalelytė *gal*.

Kartais man gal ir bloga darosi žiūrint į tą ir kitą pilietį, ant liežuvio taip ir lipa žodis „niekšas“, bet jeigu jis šiandien su tauta, nesiraukydamas turiu ištiesti jam ranką. NG 268.

10.4. Išsiskiria vienas sakinytis su jungtuku *bet*, reiškiantis laipsniavimą. Sakinio komponentais priešinama ne skirtingų kokybių reiškiniai, o panašaus reiškinio kiekybinis skirtumas.⁹⁰

---

⁹⁰ Žr. P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir, o bet* loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 102.

*Miegodavo trumpai, miegas būdavo neramus, **bet** jie kažkoku šunišku būdu suuosdavo, kada jis prisnūdęs, ir įsiverždavo į kamara. STM 570.*

11. J. Avyžiaus prozoje yra per 10 sakinių (14% visų sakinių su jungtuku *bet*, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius sakinius) su jungtuku *bet*, kurių vienas komponentas atitinka sudėtinį paprastąjį prijungiamąjį, o kitas – sudėtinį paprastąjį sujungiamąjį sakinį. Jie vartojami tik dviem reikšmėmis: priešinamąja ir neatitikimo.

11.1. Priešinamąją sakinio reikšmę rodo priešinami komponentų turiniai bei tai, kad abiejų komponentų tarinius sudaro priešingos leksinės reikšmės veiksmažodžių formos.

*Vis tiek p r a k i š a u, o Tomas išėjo nugalėtoju, **bet** sunku pasakyti, kuris i š l o š ė. CS 106.*

11.2. Yra keletas sakinių su jungtuku *bet*, kurių antrasis komponentas pasako reiškinių, priešingą pirmojo komponento veiksmo rezultatui, t. y. reiškia neatitikimą. Paprastai šią reikšmę rodo pirmojo komponento struktūra: jis turi suvestinį tarinį, kurį sudaro veiksmažodžio *norėti* asmenuojamoji forma ir bendratis *surasti, sumokėti, tikėti*.

*N o r ė j a u s u r a s t i tą vietą, kur šakelė buvo įdėta, perskaityti ir prisiminti anas laimingas dienas, **bet** akyse mirga, o smilkinuose šimtas genijų kala. ĮSK 334. Ieva vargais negalais atsisakė suknelės, o už medžiagą, kurią nupirko Arvydui, n o r ė j o s u m o k ė t i Milei, kiek ji iš kitų imanti, **bet** Strazdienė pratrūko aiškinti draugystės reikšmę, tad neapsikentusi įbruko jai pinigų ir įmetė pirkinį į spintą. KK 81. Ji n e n o r ė j o t i k ė t i, kad nuo to laiko praėjo šešeri metai, **bet** priešais sėdėjo jis, gyvas įrodymas, ir Agnei buvo keista, nesmagu, o drauge džiugu matyti jo suvyriškėjusius veido bruožus, klausytis pastorėjusio balso. ĮSK 251.*

11.3. Yra vienas sakiny su jungtuku *bet*, kurio pirmasis komponentas atitinka sudėtinį paprastąjį sujungiamąjį, o antrasis – sudėtinį paprastąjį funkcinio prijungimo pažymiamąjį sakinį. Šio sakinio antrajame komponente esantis įvardis *tai* pažymi ir paaiškina pirmojo komponento daiktavardžius *kojos* ir *rankos*.

*Teisybė, ne miesto panaitės k o j o s, retai lepinamos avalynės, o r a n k o s nuo darbų supleišėjusiais pirštais labiau galėjo tikti vyrui, **bet** ar t a i bebylojo protingam jaunikiui apie ištvėrmę ir darbštumą, be ko kiekviena žmona – netikusi šeiminkė bei savo vaikų motina. IITV 9.*

11.4. Yra vos vienas sudėtinis sudėtingasis sujungiamasis sakiny su jungtuku *bet*, kurio abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius bejungtukius sakinius. Šis sakiny reiškia neatitikimą, t. y. pirmajame komponente vientisinį tarinį sudaro asmenuojamoji veiksmažodžio forma, kontekste

su kitais žodžiais reiškianti veiksmo subjekto pastangas, kurių neatitinka antrojo komponento tarinio ir jam priklausomų žodžių reiškiamas veiksmas.⁹¹

*Tai pykino Benių, jis pažadėdavo sau neturėti jokių reikalų su Albertu, **bet**, vos tik pastarasis išstardavo šiltesnį žodį, Benius sekdavo iš paskos kaip šunelis paskui savo šeimininką.* [SK 81.

12. J. Avyžiaus prozoje yra apie 30 sudėtinių sudėtingųjų sakinių su jungtuku *bet*, kurių vienas komponentas atitinka sudėtinį paprastąjį prijungiamąjį, sujungiamąjį ar bejungtukį sakinį, o kitas – sudėtinį sudėtingąjį sujungiamąjį, prijungiamąjį ar bejungtukį sakinį. Tai sudaro 15% visų sakinių su jungtuku *bet*.

*Aš suprantu, šiandien tave ištiko didelis nemalonumas, **bet** reikia pripažinti, kad tai buvo neišvengiama, ir todėl nieko daugiau nelieka, kaip susitaikyti su įvykusių faktų.* [SK 400. *Bolševikai neturi Lietuvoj gero vardo, tas tiesa, motinos jais gąsdino vaikus, **bet** Rusija, ką besakytum, gyvena be ponų – kas nedirba, tas nevalgo.* IITV 266. *Jis norėjo sušukti, kad tai netiesa, jis nekaltas, jog pasodino Anicetą, **bet** šaltos replės suspaudė gerklę, ir jis sustingo pravirom išblyškusiom lūpom.* [SK 394.

12.1. Kai kurie sakiniai su jungtuku *bet* turi priešinamąją reikšmę, kurią parodo priešingos mintys, reiškiamos sakinio komponentais bei tų komponentų vientisiniai tariniai: vieno komponento tarinį sudaro teigiamasis veiksmožodis, o kito – neigiamasis.

*Skirmonis n e m a n è, kad mandagu išvykti neatsisveikinus, **bet** Veronika u ž p r o t e s t a–v o: turbūt jis pamiršęs vilniškį korespondentą, kuris, galimas daiktas, jau sėdi pas Širmonėlį.* CS 139. *Taip, Mingaila s u t i n k a s, kad čia nesą nieko neleistino, **bet** ar ponas direktorius n e p a–g a l v o j e s, kodėl to būrelio nariai ginčams medžiagą semia iš antitautiškai nusiteikusio „Kultūros“ žurnalo, o ne iš kokio nors „Židinio“, ir kodėl jiems labiau patinka kalbėti apie Ruso, negu apie Vydūną, Kantą ar kitą nerevoliucinės krypties filosofą?* [SK 297.

12.2. Pasitaiko, kad sakinių su jungtuku *bet*, kurių vienas komponentas atitinka sudėtinį paprastąjį, o kitas – sudėtinį sudėtingąjį sakinį, nuolaidos reikšmę paryškina antrajame komponente esantis įterpinys *rodos*.

*Vyrai trypinėjo virtuvėje, skimbčiojo indai, girgždėjo varstomos indaujos durys, **bet** Akvilė, r o d o s, nejautė to jaukumo, kuris apgaubdavo ją ankstyvą rytmetį, tingiai vartantis šiltame patale.* STM 287.

---

⁹¹ Žr. *Lietuvių kalbos gramatika*, p. 761.

Nuolaidą sakiniuose su jungtuku *bet* rodo ir antrajame sakinio komponente po jungtuko vartojami žodžiai *vis tiek*. Šių sakinių antrojo komponento veiksmas vyksta nepaisant pirmojo komponento veiksmo.

*Vėliau tėvai išsiskyrė, motina ištekėjo už tikro vokiečio, **bet** v i s t i e k gaudavau kultū, nes patėvis negalėjo pamiršti, kad manyje esama lietuviško kraujo. STM 422. Ir aš verkiau kaip iškvailėjusi, brangusis, o tu šluostei man ašaras, **bet** a š v i s t i e k verkiau ir verkiau, nes buvo malonu verkti ir labai gera, kad tu šluostai ašaras. CS 59.*

Nuolaidos reikšmę sakiniuose su jungtuku *bet* rodo ir pirmajame sakinio komponente pasakoma modalinė dalelytė *gal*.

*Žinoma, g a l nevertėjo to prisiminti ir nebūčiau prisiminęs, **bet** per daug jau į aukštybes keliesi, Leonai, noriu, kad suprastum, kam į veidą spjaudai. D 156.*

12.3. Sakiniai su jungtuku *bet* vartojami ir neatitikimo reikšme, tiesa, ši reikšmė pasitaiko gana retai. Neatitikimą sakiniuose pabrėžia jų struktūra: pirmojo komponento suvestinį tarinį sudaro asmenuojamoji veiksmažodžio *reikėti* forma ir bendratis *laikyti*.

*Teisybė, prie Stalino r e i k ė j o l a i k y t i liežuvį už dantų, už kritiką duodavo per kepurę, o kartu su kepure dažnai nukrapštydavo galvą, **bet** dabar nauja valdžia, lenininė, Berijos laikai praėjo. KK 121.*

12.4. Yra vienas sakiny su jungtuku *bet*, kuris turi pažymimąją reikšmę: antrasis sakinio komponentas pažymi pirmojo komponento turinį, šiuo atveju antrajame komponente po jungtuko eina bevardės giminės įvardis *tai*.

*Tikriausiai šiandien Untė pasirodys pievose, Gabrielės intuicija neapgauna, **bet** t a i bus po pietų, kai kaimo seniai nuvirs pogulio, o Danielius Girinis išeis prie upelio su Jurgita kaitintis saulėje. D 343.*

13. J. Apyžiaus prozoje yra vienas sakiny su jungtuku *bet*, kurio pirmasis komponentas atitinka sudėtinį sudėtingąjį bejungtukį, o antrasis – sudėtinį sudėtingąjį sujungiamąjį sakinį. Abiem šio sakinio komponentais pasakomi priešingi vienas kitam dalykai, komponentai vienas kitam priešinami be neiginio.

*Naktimis p a ž a i b u o j a, n u g r i a u d ž i a p e r k ū n i j a, rodosi, beregint prapliups kaip iš kibiro, **bet** įsisiautėjęs vėjas i š b l a š k o d e b e s i s, ir rytmetį vėl saulutė, vėl skaisti dangaus žydrynė, vėl kaip ant juoko gaidžiams, kurie kiaurą dieną plėšo gerkles, pranašaudami oro permainą. KK 411.*

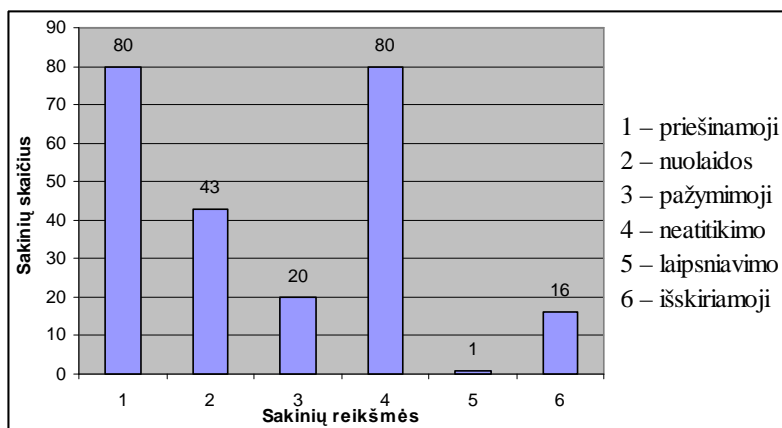
5 l e n t e l ė. Sakinių su jungtuku *bet*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį, o kitas – sudėtinį paprastąjį ar sudėtingąjį sakinį, struktūra

Sudėtinis komponentas atitinka:		Vientisinis komponentas atitinka:		Skaičius	%
		dvinarį asmeninį	vienarį beasmeninį		
sudėtinį paprastąjį funkcinio prijungimo	aiškinamąjį	20	5	25	16
	pažymimąjį	12	-	12	7
	nusakomąjį	5	-	5	3
sudėtinį paprastąjį semantinio prijungimo		10	5	15	9
sudėtinį paprastąjį sujungiamąjį	sudedamąjį	16	6	22	14
	priešin. bei gretin.	6	2	8	5
	skiriamąjį	4	2	6	4
	paremiamąjį	4	-	4	3
sudėtinį paprastąjį bejungtukį	išskaičiuojamąjį	10	3	13	8
	paremiamąjį	5	1	6	4
sudėtinį sudėtingąjį	prijungiamąjį	16	4	20	13
sudėtinį sudėtingąjį	bejungtukį	12	-	12	7
sudėtinį sudėtingąjį	sujungiamąjį	9	3	12	7
Iš viso				160	100

6 l e n t e l ė. Sakinių su jungtuku *bet*, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius ar sudėtinguosius sakinius, struktūra

Vienas komponentas yra:	Kitas komponentas yra:				Skaičius	%
	sudėtinis papr. prijungiamasis	sudėtinis papr. bejungtukis.	sudėtinis papr. sujung.	sudėtingasis bejungtukis		
sudėtinis papr. prijungiamasis	17	-	-	-	17	21
sudėtinis sudėt. prijungiamasis	4	5	4	-	13	16
sudėtinis papr. sujungiamasis	13	-	-	-	13	16
sudėtinis sudėt. sujungiamasis	6	4	-	2	12	15
paprastasis bejungtukis	14	1	-	-	15	19
sudėtingasis bejungtukis	6	3	1	-	10	13
Iš viso					80	100

3 d i a g r a m a. Sakinių su jungtuku *bet* reikšmės

2.3. Sakiniai su jungtuku *tačiau*

1. Dažniausiai sudėtiniai sudėtingieji gretinamojo ir priešinamojo sujungimo sakiniai su jungtuku *tačiau* turi neatitikimo reikšmę. Tokios reikšmės sakinių J. Avyžiaus romanuose yra apie 75, t. y. 42%. Sakiniai su jungtuku *tačiau* vartojami tomis pat reikšmėmis kaip sakiniai su jungtuku *bet*, tik kiek rečiau.⁹² Be pagrindinės neatitikimo reikšmės sakiniai su jungtuku *tačiau* taip pat vartojami priešinamąja (55 sakiniai – 31%) ir nuolaidos (46 sakiniai – 26%) reikšmėmis, tačiau jos turi ir neatitikimo reikšmės atspalvį. „Lietuvių kalbos gramatikos“ III tome teigiama, kad sakiniai su jungtuku *tačiau* turi ir pažymimąją reikšmę.⁹³ J. Avyžiaus prozoje šios reikšmės sakinių yra vos keli (2 sakiniai – 1%).

2. Dažniausiai pasitaiko tokių sakinių, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį, o kitas – sudėtinį paprastąjį ar sudėtingąjį sujungiamąjį, prijungiamąjį ar bejungtukį sakinį. Komponentų išdėstymo tvarka nekeičia sakinio sandaros ypatybių, taigi darbe nėra kreipiamas dėmesys į tai, kuris komponentas (pirmasis ar antrasis) atitinka vientisinį ar sudėtinį sakinį.

3. Sakinių su jungtuku *tačiau*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį ar vienanarį asmeninį neapibrėžtąjį, o antrasis – sudėtinį paprastąjį sujungiamąjį, prijungiamąjį ar bejungtukį sakinį, yra apie 125, tai sudaro 70% visų sakinių su jungtuku *tačiau*.

4. J. Avyžiaus prozoje yra apie 50 sakinių su jungtuku *tačiau*, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius ar sudėtinguosius sujungiamuosius, prijungiamuosius ar bejungtukius sakinius. Tai – 30 % visų sakinių šiuo jungtuku.

⁹² Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 714.

⁹³ Žr. *Lietuvių kalbos gramatika*, p. 767.

5. Gana dažnai vartojama sakinių, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį, o kitas – sudėtinį paprastąjį sujungiamąjį sakinį (34 sakiniai).

Po kelių akimirų dėmė pasitraukė ir dingo kambario gilumoje, tačiau trinktelėjo laukujos durys, ir Benius pamatė išeinant du policininkus. [SK 351. Butgino balse visiškas abejingumas, tačiau ausys kaip prisirpusios vyšnios, ir plieskiantis raudonis pamažu užlieja visą veidą. D 152. Žmonių čia knibždėte knibždėjo, tačiau iki traukinio išėjimo buvo mažiausiai pusantros valandos, tad drąsiai galėjo užsisakyti vakarienę ir grafinuką degtinės. D 309.

5.1. Sudėtiniai sudėtingieji gretinamojo bei priešnamojo sujungimo sakiniai, kurių komponentai jungiami jungtuku *tačiau*, dažniausiai vartojami neatitikimo reikšme. Šią reikšmę paryškina pirmojo komponento vientisinį tarinį sudarantys veiksmožodžiai, kurie reiškia aktyvų veiksmą.

Kelias sekundes p a l a i k ė ragelį prie ausies, tačiau aname laido gale atkakliai tylėjo, ir jis nuspaudė svirtelę. CS 18. Per vyrų viliotinį susimokę bernai p l i a u k š ė d a v o Gundei prie ausies, norėdami išskirti porą, tačiau ji ne visada pasiduodavo, ir Tomas nerdavo su mergina nuo persekiotojo per šokėjų sūkurį į kitą pakraštį. IITV 316. Susigėdusios akys k o p i a dangaus skliautu, tačiau ir dangus panašus į tą išartą rugių varsną, ir nuo jo dvelkia sumindžiotos duonos kvapas. KK 410.

Pasitaiko, kad neatitikimą reiškia ir tie sakiniai, kurių vieno ar abiejų komponentų tariniais eina veiksmožodžiai, reiškiantys tam tikras pastangas.

Jos akys skaidrios, didelės, tačiau ir veršiukas turi panašias akis, o niekas dėl jo n e i n a i š g a l v o s. [SK 156. Tiesa, geros nuomonės apie save n e s p ė s i s u s i d a r y t i ir aukštai n e i š k i l s i, tačiau tuo tegu r ū p i n a s i garbėtroškos, o mes pasinaudosime traukiniais ir lėktuvais. KK 180.

5.2. Sakiniai su jungtuku *tačiau* vartojami ir priešnamojo reikšme. Šią reikšmę paryškina tai, kad abiem sakinio komponentais reiškiami skirtingi veiksmai ar ypatybės.

Šileika paėmė save į nagą, stengėsi laikytis tiesiai, tačiau žemė slydo iš po kojų kaip žuvis, ir jis strypuliavo, ramstydamasis sienos gelbėtojos. KK 381. Troba buvo mūrinė, baltai dažyta, tačiau negailestingi laiko nagai buvo vietomis nulupę tinką, ir sienos margavo kaip velykinis kiaušinis. [SK 318. Girinis labai nemėgo žento, laikė jį dukters Birutės nenusisekusio gyvenimo kaltininku, tačiau dabar, pamačius jį, iš karto prašvito akyse: vis dėlto savas žmogus tokią valandą pasirodė. D 280.

5.3. Yra keletas sakinių su jungtuku *tačiau*, kurie vartojami nuolaidos reikšme. Nuolaidos reikšmę sakiniams suteikia modalinės reikšmės žodis *tiesa* arba ją paryškina po jungtuko vartojama žodžių samplaika *vis tiek, vis dėlto*.

Albertas, t i e s a, tai patvirtino, ir Benius išvengė tolesnių nemalonumų, tačiau Vilės širdin išliaužė graužiantis įtarimo kirminėlis. ĮSK 212. Tas restorano vagišius sugadino nuotaiką, tačiau v i s t i e k išgerti gramai nedavė ramybės, ir pasaulis vėl atrodė linksmas ir gražus. D 456. Vaikas dažnai pamedavo ritmą, nes buvo nesusigrojęs, tačiau Untės ausyse muzika v i s t i e k skambėjo dangiškai, o muzikantai jam atrodė kaip tikri angelai. D 48. Kelias buvo žvyruojamas, tačiau v i s d ė l t o po smarkaus nakties lietaus įdubesnėse vietose tebetelkšojo vandens klanai, o šalikelėse šen bei ten blizgėjo batų suplaktas purvas. ĮSK 105 –106.

6. Kiek daugiau sakinių (50 – 28%) su jungtuku *tačiau*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį, o kitas – paprastąjį sudėtinį prijungiamąjį sakinį.

6.1. Kaip minėta anksčiau, sakiniai su jungtuku *tačiau* dažniausiai turi neatitikimo reikšmę. Šia reikšme vartojami sakiniai, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį, o kitas – paprastąjį funkcinio ar semantinio prijungimo sakinį. Tokiuose sakiniuose neatitikimo reikšmę paryškina vieno ar abiejų komponentų vientisiniais ar sudėtiniais tariniais einantys aktyvų veiksmą reiškiantys veiksmožodžiai.

Staneika p a s i s u k o ant sėdynės, tačiau pro užpakalinį mašinos langą pamatė tik Veronikos nugarą, kurią tuoj uždengė praeivių siluetai. CS 152 – 153. Paskui Skardis p a r a š ė pjesę vienam provincijos teatrui, tačiau turėjo praeiti pora metų, kol žiūrovai išvydo ją scenoje. CS 30. Jis sau tvirtino, kad t u r i p r a e i t i pro vienkiemį, tačiau vėjas pūtė tiesiai į tą vidurnakčio monų dvarą. STM 456.

Neatitikimo reikšmės sakiniuose pasitaiko, kad bent viename komponente yra sudurtinis ar suvestinis tarinys.

Gediminui b u v o s k a u d u, kad ji nemyli vyro, tačiau, būdamas atlaidus žmonių silpnybėms, jis negalėjo smerkti Mildos. STM 106. B ū t ū p a s t a č i u s i ir pintinius padėklus su raudonpusiais obuoliais, tačiau stalas b u v o taip p r i ž a r d y t a s, kad uodas nebūtų radęs kur nosį įkišti. IITV 37. Pro langus b u s m a t y t i puikus peizažas – erdvė, ramybė, – tačiau negalėsiu pasakyti, kad mudu su Une esame laimingesni. CS 220.

6.2. Kiek mažiau priešingosios reikšmės sakinių, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį, o kitas – paprastąjį funkcinio ar semantinio prijungimo sakinį. Minėtą reikšmę rodo abiejuose komponentuose esantys priešingos leksinės reikšmės žodžiai ar žodžių junginiai.

Nuo to įvykio p r a ė j o d e v y n e r i m e t a i, tačiau Martynui atrodė, kad visa tai atsitiko v a k a r. KK 262. Jis manė, kad ji toliau k l a u s i n ė s, priversdama jį knaisiotis skaudžiuose prisiminimuose, tačiau Veronika t y l ė j o, nudelbusi keistai degančias akis į sieną. CS

95. Tikriausiai tie vyrai iš fabriko statybų kuo nors s k y r è s i vienas nuo kito – amžiumi, išvaizda, pagaliau drabužiais, **tačiau** Jonui Giriniui jie pasirodė tokie p a n a š ū s, kad akimirką suabejojo: ko gero, jam, senam, akyse trigubuojami ir jis vietoj vieno mato tris. D 135.

Arvydui a t m i n t y j e n e b e l i k o n ė vieno jo pasakyto žodžio, **tačiau** s q m o n ė n visam laikui į s t r i g o j o romus, truputį nedrąsus žvilgsnis, kuriame atsispindėjo vergiškas atsidavimas savo šeimai ir drovi meilė žmonėms. KK 228.

6.3. Kur kas mažiau sakinių su jungtuku *tačiau*, kurie turi nuolaidos reikšmę. Paprastai šios reikšmės sakiniuose vienas komponentas priešinamas kitam ar vieno komponento turinys tarsi nuleidžiamas niekais kitame komponente.⁹⁴

Garsiakalbis tratėdamas, lyg netoliese trankytusi perkūnija, kažką pranešinėja, **tačiau** reikalingas specialus prietaisas išgriebti žodžiams iš ausis kurtinančio ūžesio. VP 198. Nuo to laiko praėjo penkiolika metų, **tačiau** Antanas neapsiprato su savo luošumu: drovėjosi ne tik svetimų, bet ir namuose stengdavosi laikytis taip, kad jos invalidumas mažiau kristų į akis. ĮSK 9.

Nuolaidos reikšmę rodo pirmajame sakinio komponente esanti dalelytė *tegu* arba antrajame komponente iš karto po jungtuko – *vis tiek*.

T e g u m u d u n e p a ž i n o m e t i k r o s k a n č i o s, tačiau negalima sakyti, kad patyrėme tikrą meilę. CS 129. Arčiau nepažįstantiems Naviko jis atrodė nuoširdus ir nekvailas, **tačiau** v i s t i e k t a i netrukdė pasklisti kandiems gandeliams, esą įgaliotinis mėgsta pasiklausti prie svetimų durų ir kiekvieną, jo manymu, vertą dėmesio girdą pašnibždėti pagal paskirtį. KK 257.

7. Sakinių su jungtuku *tačiau*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį, o kitas – paprastąjį bejungtukį sakinį, nėra daug, vos 10, tai sudaro 6% visų sakinių su jungtuku *tačiau*. Tokios sandaros sakiniai dažniausiai vartojami priešinamąja reikšme, kurią kartais paryškina sakinių komponentuose vartojami priešingos leksinės reikšmės žodžiai *ten – čia* arba priešingos reikšmės žodžių junginiai.

T e n b u v o g e r a, v i s i j u o l a b a i r ū p i n o s i, b u v o j a u t r ū s, m a l o n ū s, tačiau tik č i a, toje laukų platumoje, jis vėl pasijuto pilnu žmogumi. KK 476. *V e i d a s v ě l r a m u s, š a l t a s, j a u s m a i p a s i t r a u k ė į š a lį, tačiau* sutrikęs žvilgsnis po akinių stiklais išduoda Roberto d v e j o n ė. CS 329. *Aukštai sušukuoti p l a u k a i g e r o k a i p r a ž i l ė, a t s i t r a u k ė n u o p a a u k š t ė j u s i o s k a t o s, tačiau* v e i d a s j a u n a t v i š k a i š v i e ž i a s, a k y s ž v a l i o s, k a i t r i a i s p i n d i n č i o s n e i š s e n k a n č i ū j ė g ū p e r t e k l i u m i. CS 159.

⁹⁴ Žr. Dabartinės lietuvių kalbos gramatika, p. 713.

Pavartotas ir vienas nuolaidos reikšmės sakiny, kurio vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį, o kitas – paprastąjį bejungtukį sakinį. Tą reikšmę paryškina po jungtuko *tačiau* einantys žodžiai *vis dėlto*.

Lyg ir daro savaip, vaizduodamas savarankišką, tačiau tavo darbo vaisiai vis dėlto matyti: jau nubrauktos poilsio dienos... KK 365.

8. Į atskirą grupę galim išskirti sakinius (32 – 18%) su jungtuku *tačiau*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį, o kitas – sudėtinį sudėtingąjį prijungiamąjį, sujungiamąjį ar bejungtukį sakinį. Šie sakiniai taip pat vartojami neatitikimo, priešinamąja bei nuolaidos reikšmėmis.

Iš visų žmogiškų aistrų meilė turbūt tauriausias, švenčiausias jausmas, tačiau tokiame amžiuje ji pavirsta blogai surežisuota komedija, kurią pažiūrėję visi juoksis, tik tu vienas verksi. CS 94.

Būdamas atsargus, jis nemėgo dalintis su kitais mintimis apie intymų gyvenimą, tačiau tas pavasario vakaras su horizonte kabančia pilnatimi taip svaiginamai kvėpėjo rasotais laukais, o draugas Girinis buvo toks malonus, kad Stropus negalėjo susivaldyti neatvėręs sekretoriui širdies. D 410.

Nors Navikas nepasakė nė žodžio apie Liepgirius, tačiau tarp eilučių Martynas išskaitė tai, ką įgaliotinis norėjo užuolankomis pasakyti: Jurėnas labai nerimauja dėl sumažinto kukurūzų plano ir nepameta vilties, kad Vilimas apsigalvos. KK 366.

8.1. Dažniausiai sakiniai su jungtuku *tačiau*, kurių vienas komponentas atitinka sudėtinį sudėtingąjį sakinį, vartojami neatitikimo reikšme. Paprastai šių sakinių pirmojo komponento suvestinį ar vientisinį tarinį sudaro asmenuojamoji veiksmažodžio forma, kontekste su kitais žodžiais reiškianti veiksmo subjekto pastangas, kurių neatitinka antrojo komponento vientisiniu ar sudėtinu tariniu reiškiamas veiksmas (7 sakiniai).⁹⁵

Ne sykį norėjęsi paskaminti, tačiau intucija pašnibždėjo, kad nereikia skubėti, laikas dažnai protingiau nusprendžia kaip žmogus. IITV 288. Draugas Apolinaras kukliai šypsosi, gindamasis nuo pagyrų krušos, tačiau negalįnepripažinti, kad svečių komplimentai ne šiaip sau švaistomi: rajonas vieną po kitos užima pirmąsias vietas, o „Pirmūno“ kolūkis pastaraisiais metais išsimušė į pirmąjį dešimtuką respublikoje. D 97. Amelė pablyško, lyg ką blogo nujausdama, tačiau platus, inkštirais nusėtas Pranciškaus Daubaros veidas negalė-

---

⁹⁵ Žr. Lietuvių kalbos gramatika, p. 761.

j o n e t a l p i n t i š y p s e n o s , k a i T o m a s p a k v i e t ė u ž e i t i į b a l a g a n ą a p š i l t i – s e n i s n e a b e j o j o , k a d k a i p t i k č i a b u s u ž b a i g t a s s a n d ė r i s , į s t r i g ė s n u o p e r n a i m e t ų . I I T V 1 5 9 .

8.2. Tiek pat yra priešinamosios reikšmės sakinių (7) su jungtuku *tačiau*, kurių vienas komponentas atitinka sudėtinį sudėtingąjį sakinį. Šių sakinių komponentais paprastai reiškiami priešingi veiksmai, reiškiniai ar ypatybės, t. y. viename komponente yra teigiamasis žodis, o kitame jis pasakomas su neigiamąja dalelyte *ne* arba abiejuose komponentuose vartojami priešingos reikšmės žodžių junginiai.

K v e p i a r u d e n i u , t a č i a u d a r n e r u d u o , n o r s u ž m i e s t o l a u k u o s e p i l k u o j a r a ž i e n o s i r n e d a u g k u r b e p a m a t y s i n e n u i m t o v a s a r o j a u s v a r s a s . C S 2 4 4 . I r i š t i e s ų p i l k a n e b ū t i e s m a r š k a v ė l a p g a u b ė j i , t a č i a u p r o t a r p i a i s j i p l y š d a v o , i r t a d a j a m p a s i r o d y d a v o , k a d n i e k o p a n a š a u s n ė r a , j i s t i k į s i v a i z d u o j a m i e g a s . S T M 4 6 6 . J i n i e k a d n e b a u s d a v o m o k i n i ų , t a č i a u k l a s ė , k u r i ų D a u m a n t a i t ė a u k l ė j o , b u v o d r a u s m i n g i a u s i a g i m n a z i j o j e , o p e r j o s p a m o k a s m o k i n i a i m a ž i a u s i a i i š d y k a v o . Į S K 2 9 6 .

8.3. Yra keletas sakinių su jungtuku *tačiau*, kurie reiškia nuolaidą. Šią reikšmę rodo sakinio pradžioje einanti dalelytė *tegu* arba modalinės reikšmės žodis *tiesa*. Daugelį tokių sakinių galima pakeisti semantinio prijungimo nuolaidos sakiniais.

T e g u t a r p v y r o i r ž m o n o s b ū n a d r a u g i š k i s a n t y k i a i , n e p r i e k a i š t i n g a s e l g e s y s , t a č i a u j e i g u n ė r a a b i p u s ė s m e i l ė s , o t i k j o s i m p r o v i z a c i j a v i s u o m e n e i a p g a u t i , j ų g y v e n i m a s p a n a š u s į m o n o t o n i š k ą l o š i m ą , k u r i a m e p a g r i n d i n i s k o z i r i s – v e i d m a i n i a v i m a s , o r e z u l t a t a s – n e s i b a i g i a n t i k a n č i a , š v e l n i a i v a d i n a m a n u o b o d u l i u . C S 1 8 0 . T i e s a , A g n ė s n e s u d o m i n o š i t o k s k l a u s i m a s , n e s j o s n e r v a i b u v o p e r d a u g į t e m p t i n u o s t e n g i m o s i d a l y v a u t i p o k a l b y j e t a i p , k a d a b i p u s ė s i š v e n g t ų s u s i d ū r i m o , t a č i a u p a t ė v i s k r ū p t e l ė j o i r p a b a l o . Į S K 1 7 3 .

8.4. Yra vienas pažymimosios reikšmės sakiny su jungtuku *tačiau*, kurio pirmasis komponentas atitinka vientisinį vienanarį asmeninį apibrėžtąjį, o antrasis – sudėtinį sudėtingąjį sujungiamąjį sakinį. Šio sakinio antrasis komponentas paaiškina pirmojo komponento turinį, o po jungtuko iš karto eina parodomasis įvardis *tai*.

B e a b e j o , s u l a u k s i u t o k i o d ž i a u g s m o , n e g a l i u n e s u l a u k t i , t a č i a u t a i į v y k s t a d a , k a i k ū r i n y s b u s u ž b a i g t a s , o a š į s i t i k i n ė s , k a d j i s t i k r a i p a v y k o . C S 1 2 0 .

9. Kur kas mažiau sakinių su jungtuku *tačiau*, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius prijungiamuosius, sujungiamuosius bei bejungtukius ar sudėtinguosius prijungiamuosius sakinius.

D a b a r j i t i k r a i n e t u r ė j o t a u p y m o t i k s l o , k a i p t o i r n o r ė j o v y r a s , t a č i a u p a s ą m o n ė j e g l ū d ė j o m i g l o t a n u o v o k a , k a d k a r t ą k a ž k a s į v y k s i r j o s p a s t a n g o s n e l i k s n e į v e r t i n t o s . K K 2 1 5 . S u o m i š k a

pirtis gerai, nesiginčiju, tačiau tegu joje kaitinasi patys suomiai, o mes verčiau pastatysime keliais komunaliniais butais daugiau. D 102. Tomas nesijautė turįs pašaukimą, be to, gąsdino asketiškas savęs išsižadėjimas, tačiau sąžinė neleido pasipriešinti tėvo valiai: širdyje tebebuvo gyvas senio sielvartas, vos nenuvaręs jo į kapą vyriausiajam sūnui išstojus iš kunigų seminarijos. IITV 17.

9.1. Didžiausią dalį sudaro sakiniai, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius funkcinio ar semantinio prijungimo sakinius, kartais tokios sandaros sakinių vienas komponentas atitinka sudėtinį sudėtingąjį prijungiamąjį, o kitas – sudėtinį paprastąjį prijungiamąjį sakinį. Daugiausia šios grupės sakinių turi neatitikimo reikšmę, kuri ir yra būdingiausia sakiniams su jungtuku *tačiau*. Šią sakinių reikšmę paryškina vieno ar abiejų komponentų vientisinį tarinį sudarantys ar į sudėtinį tarinį einantys norą, pastangas reiškiantys veiksmožodžiai.

Jis l a i m i n o senolių kaulus, virtusius dulkėmis, kurias seniai išpustė amžių vėjai, tačiau jis žinojo, kad netiesa: tos dulkės b u v o p e r ė j u s i o s į jo kraują kartu su duona, ant jų išaugusia. STM 327. Kaime, kur gyvenate, be abejo, taip pat yra žmonių, su kuriais turite nesuvestų sąskaitų, tačiau kartais aplinkybės taip susiklosto, kad e s a t e p r i v e r s t a s su jais b e n d r a u t i. STM 559.

9.2. Kiek mažiau yra sakinių su jungtuku *tačiau*, kurie turi priešinamąją reikšmę. Sakinių komponentų žodžiai ar žodžių junginiai priešinamąją reikšmę įgyja kontekste.

Tai, kad Martynas neišlaikė Jūrėno spaudimo, b u v o a i š k u, tačiau Arvydas n e g a l ė j o i š s i a i š k i n t i, kodėl jis vengia pasirodyti ligoninėje? KK 477 – 478. Karo belaisvių stovykloje nebuvo nė vieno, kuris n e p u o s e l ė t ū v i l t i e s pabėgti, tačiau, patekus į kaimą, kai tokia galimybė atsirado, toji m a i š t i n g a m i n t i s ė m ė b l ė s t i. STM 337. Širdies gilumoje jis l i n k ė j o s u g a u t i niekšus ir nujautė, kad prokuratūra eina teisingais pėdsakais, tačiau, kai tardymas nieko nepesė nei iš Lapino, nei iš Šileikos su Strazdiene, ir buvo apkaltintas Pruncė Prancūzas, Martynas l e n g v i a u a t s i k v ė p ė. KK 332.

9.3. Kiek mažiau J. Avyžius vartoja sudėtinių sudėtingųjų sakinių su jungtuku *tačiau*, kurių vienas komponentas atitinka sudėtinį paprastąjį prijungiamąjį, o kitas – sudėtinį paprastąjį bejungtukį sakinį. Paprastai tokie sakiniai turi neatitikimo reikšmę, t. y. dažnai sakinio antrojo komponento turinys neatitinka pirmojo komponento turinio.

Apskritai lietuvių menas neblogai skamba, gerai vertinamas tiek mūsų šalyje, tiek užsienyje, yra galimybė žymiai daugiau išspausti iš savęs, tačiau trukdo tam tikras ribotumas, susijęs su „gelmės baime“, jeigu taip galima sakyti. CS 85. Užsikvempia ant stalo, dešinė ranka mėšlungiškai trūkčioja, šliauždama prie signalinio mygtuko, tačiau Skirmonis suspėja pašaukti sekretorę anksčiau, negu ima zirzti skambutis. CS 369.

Yra keli sakiniai su jungtuku *tačiau*, turintys priešinamąją reikšmę. Šią reikšmę rodo tai, kad vienas kitam priešinami teigiamasis ir neigiamasis sakinio komponentai.

Ekране kažkas kalbėjo kažką, juokėsi, grojo jausminga muzika, tačiau Martynas nieko nematė, tik tas dvi vienplaukes garbiniuotas galveles, virš kurių plaukė nenutrūkstanti šviesos upė, nešdama į kvadratinį baltą okeaną svetimą gyvenimo gabalus. KK 457. Sujudo žmonės, nemaža nemielo, nelimpančio prie širdies buvo prisikaupę apie naująjį pirmininką, tačiau niekas negalėjo prikišti, kad jis nesąžiningas žmogus. KK 113.

Taip pat vartojami keli sakiniai su jungtuku *tačiau*, turintys nuolaidos reikšmę, kurią kartais paryškina pirmajame sakinio komponente esantis žodis *tiesa*, o antrajame komponente žodžių samplaika – *vis tiek*.

T i e s a, ji niekada nepatikės, kad jis angelas, kenčiantis už kitų nuodėmę, tačiau v i s t i e k viena reikia jai įrodyti: jis nenusipelnė tokio šlykštaus šmeižto. VP 189.

9.4. Romanuose yra keli sakiniai su jungtuku *tačiau*, kurių vienas komponentas atitinka sudėtinį paprastąjį prijungiamąjį, o kitas – sudėtinį paprastąjį sujungiamąjį sakinį. Visi minėti sakiniai vartojami priešinamąją reikšmę, kurią nurodo komponentų struktūra ir leksika, t. y. vienas kitam priešinami sakinio komponentai, kurių vietos aplinkybes arba pažyminius sudaro priešingos leksinės reikšmės žodžiai.

Veronika tikėjosi pamatyti Suopį kažkur a p i e g a l a, kur prasideda studentija, tačiau Robertas žygiavo kone p r i e š a k y j e šalia žinomo profesoriaus, ir abudu gana familiariai apie kažką šnekučiavosi. CS 156 – 157. Kompozitorius leido sau atsargiai pastebėti, kad d v a s i n i s ryšys vis dėlto esąs lemiamas, ypač intelektualams, tačiau Vaizbūnas su Kėbla ir jų žmonos nesutiko nustumti į antrą planą f i z i n i o ryšio, o Negras bandė išlikti sau ištikimas iki galo ir kirto iš peties. CS 83 – 84.

9.5. Reikėtų išskirti keletą sakinių su jungtuku *tačiau*, kurių vienas komponentas atitinka sudėtinį paprastąjį bejungtukį, o kitas – sudėtinį paprastąjį sujungiamąjį sakinį. Tokių sakinių yra nedaug (6 – 4%), jie turi priešinamąją reikšmę, kurią rodo abiejų sakinio komponentų vientisiniais, suvestiniais ar sudurtiniais tariniais einantys priešingos leksinės reikšmės žodžiai.

Iš pradžių b u v o s u b i l d ė j ė lyg ir žingsniai, net b r a k š t e l ė j o pajudinta rankena, tačiau tuo metu kažkas r i k t e l ė j o, ir bruzdesys n u t i l o. STM 550. Buvo birželio pirmas dešimtadienis, dienos i l g o s, tačiau saulėlydis jau r a u s v i n o nublukusį dangaus žydrumą, o aukštesnėse bažnyčių varpinėse b a i g ė g e s t i paskutiniai saulės atspindžiai. IITV 280.

9.6. Vos vienas sakinytis yra su jungtuku *tačiau*, kurio abu komponentai atitinka sudėtinis paprastuosius bejungtukius sakinius. Sakinio komponentai priešinami vienas kitam, o vieno

komponento sudėtiniu tariniu einančio veiksmoždzio priešdėlis *tebe-* rodo, kad sakiny s turi nuolaidos reikšmę.

Tomas nesijautė turįs pašaukimą, be to, gąsdino asketiškas savęs išsižadėjimas, tačiau sąžinė neleido pasipriešinti tėvo valiai: širdyje t e b e b u v o gyvas senio sielvartas, vos nenuvaręs jo į kapą vyriausiajam sūnui išstojus iš kunigų seminarijos. IITV 17.

10. Pasitaiko sakinių su jungtuku *tačiau* (apie 20 – 14%), kurių vienas ar abu komponentai atitinka sudėtinius sudėtinguosius sakinius.

Jo pasąmonėje kuždėjo du jausmai: vienas smerkė Ados pasiūlymą, kitas netikėjo tuo pasiūlymu, tačiau abudu jungė slapta mintis, kurią Benius drovėjosi išreikšti. ĮSK 366. Danielius, aišku, negalėjo žinoti, kaip tą reginį aprašė Robertas Marma, tačiau kad ir kaip vaizdingai būtų išvinguriavusi jo laki fantazija, vis tiek nebūtų galėjęs susilyginti su tuo, ką jis, Danielius, matė savo akimis. D 239.

10.1. Į atskirą grupę galima išskirti sakinius, kurių vienas komponentas atitinka sudėtinį sudėtingąjį bejungtukį, o kitas – sudėtinį paprastąjį prijungiamąjį sakinį. Šie sakiniai turi neatitikimo reikšmę: antrojo komponento turinys neatitinka pirmojo komponento turinio, yra netikėtas, o kartu ir priešingas.

Mudu su Riva daugelis laiko idealia pora, priklausome prie tų laimingųjų, kurie sugebėjo išsaugoti meilę ir ištikimybę iki senatvės, tačiau nemanau, kad čia tik mudviejų nuopelnas. CS 236 – 237. Kartais Dangė su manim šiurkštoka, kai kam iš šalies gali pasirodyti, kad niekina, o gal net neapkenčia manęs, tačiau ar maža pavyzdžių, kai po išoriniu dygliakiaulės apvalkalu slepiasi švelniausia mylinti širdis? CS 343 – 344.

10.2. Minėtini sakiniai su jungtuku *tačiau*, kurių vienas komponentas atitinka sudėtinį sudėtingąjį prijungiamąjį, o kitas – sudėtinį paprastąjį sujungiamąjį ar bejungtukį sakinį. Šios grupės sakiniai J. Avyžiaus prozoje vartojami visomis sakiniams su jungtuku *tačiau* būdingoms reikšmėmis. Neatitikimo reikšmę rodo pirmojo komponento vientisinį tarinį sudarančios norą ar pastangas reiškiančių veiksmoždzių asmenuojamosios formos.

N o r è j o jas pralenkti, nes pernelyg garsiai tarškėjo, o Gediminas nemėgo klausytis už durų, tačiau šaligatvis toje vietoje buvo siauras ir aukštas, ir jis ėjo iš paskos, vis labiau stebėdamasis tuo, ką girdi. STM 551.

Pėda ant akceleratoriaus, tuoj į j u n g s starterį, tačiau paskutinę akimirką sulaiko mintis, kuri įsisiurbė į smegenis tuoj po to, kai Inga užsiminė apie Veronikos svečiavimąsi prie Lūksto ežero. CS 269.

Priešinamąją reikšmę rodo sakinio komponentuose esantys žodžiai ir žodžių junginiai, kurie priešinamąją reikšmę įgyja kontekste.

Šiek tiek sugaišęs ant Didžiosios kalvos, nuo kurios buvo matyti visi Kraštupėnai, grįžo į miesto centrą, kur tankiau susiglaudusių namų užuovėjoje nebe taip jau tėsė žemiško vėjo žvabumas, tačiau stogai visgi baltavo, aptraukti šerkšnu, ir balutėse rakušlėjos iš po nakties beužsidedęs ledelis. STM 550. Žinojo, per naktį niekas negalėjo pasikęsti, tačiau jam atrodė, kad užtenka pamatyti sniego fone išsirikiavusias mėšlo krūveles, ir bus rasta kažkokia išėitis. KK 102.

Sakinio, kurio pirmasis komponentas atitina vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį, o antrasis – sudėtinį sudėtingąjį prijungiamąjį sakinį, nuolaidos reikšmę rodo pirmajame komponente vartojamas šią reikšmę paryškinantis įterptinis sakinio komponentas *nėr abejonės*.

Nėr abejonės, ir autorius siekia to paties tikslo, tačiau vos tik rankraštis atsiduria ant redaktoriaus stalo ir prasideda knygos tobulinimo procesas, tarp autoriaus ir leidyklos atsiranda trintis, kuri paprastai baigiasi abipuse antipatija. CS 186 – 187.

Pažymimoji sakinio reikšmė išryškėja tada, kai antrajame sakinio komponente po jungtuko einanti parodomąjo įvardžio bevardės giminės forma *tai* nurodo pirmojo komponento turinį.⁹⁶

Tokia pripuolama charakteristika tik patvirtina ankstesnius Mariaus įtarinėjimus, kad jo visiškai nepažinota Akvilės, tačiau tai buvo ne tie žodžiai, kurių nuoskauda kunkuliuojančia širdim laukė, kaip nuo karščio susproginėjusi žemė lietaus. STM 271.

11. Sakiniai su jungtuku *tačiau*, kurių vienas komponentas atitinka sudėtinį paprastąjį bejungtukį, o kitas – sudėtinį sudėtingąjį sujungiamąjį sakinį, paprastai turi priešinamąją reikšmę. Kaip ir daugelyje sakinių, priešinamąją reikšmę čia paryškina priešingi abiejų komponentų turiniai.

Išplūda uję, nerinkdamas žodžių, jis man tuo pačiu atsilygino, tačiau netrukus susitakėme, ir aš sutikau nueiti vakare pas jo pažįstamus į vienos merginos vardines, kur būsianti „ideali aplinka išsiblaškyti tokiems idiotiškiems meilės kulto tarnams, kaip asilas Skirmonis“. CS 216. Jo ilgesnės rankos, ir draugo Šluotėno žodis įstaigoje, kuri privėrė skverną jos paikšiuui sūneliui, tačiau išgirdau, ką ir tikėjaisi išgirsti: ji jau buvusi pas draugą Šluotėną. VP 46 – 47.

12. Pavartotas tik vienas sakiny su jungtuku *tačiau*, kurio abu komponentai atitinka sudėtinius sudėtinguosius sakinius – vienas komponentas atitinka sudėtinį sudėtingąjį prijungiamąjį, o kitas – sujungiamąjį sakinį. Šis sakiny turi neatitikimo reikšmę, kurią paryškina sakinio pradžioje,

---

⁹⁶ Žr. Dabartinės lietuvių kalbos gramatika, p. 720.

pirmajame komponente sudėtinio tariniu einanti veiksmažodžio *norėti* asmenuojamoji forma su keliomis kitų veiksmažodžių bendratimis.

Norėjo pasisukti, pažvelgti Arvydui tiesiai į akis, nes tik žvilgsniu galima buvo pasakyti tai, ką jis šią akimirką pergyveno, **tačiau** paralyžiuojanti jėga sukaustė raumenis, tad teįstengė išsitiesti, sudėdamas į tą vienintelį žodį visą nusižeminimą, atgailą, pasipiktinimą savimi ir dėkingumą, visus tuos jausmus, kurie paskutinėmis dienomis buvo pribrendę jo sieloje. KK 483 – 484.

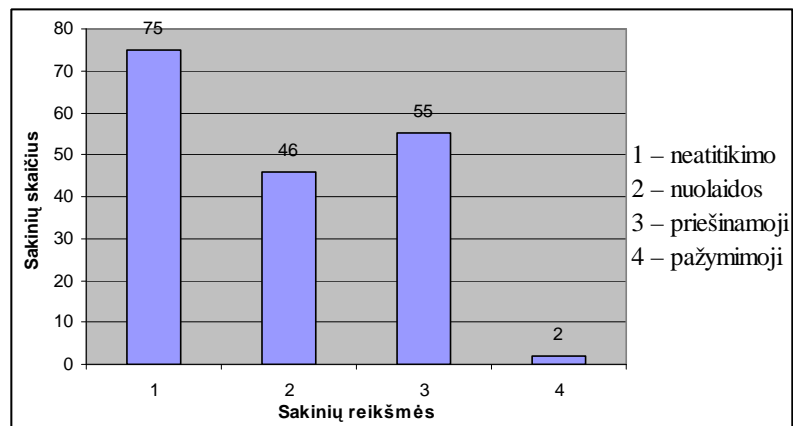
7 lentelė. Sakinių su jungtuku *tačiau*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį, o kitas – sudėtinį paprastąjį ar sudėtingąjį sakinį, struktūra

Sudėtinis komponentas atitinka:		Vientisinis komponentas atitinka:		Skaičius	%
		dvinarį asmeninį	vienarį beasmeninį		
sudėtinį paprastąjį funkcinio prijungimo	aiškinamąjį	17	3	20	16
	pažymimąjį	10	4	14	11
	nusakomąjį	1	1	2	2
sudėtinį paprastąjį semantinio prijungimo	laiko	8	4	12	10
	kokybės lyginamąjį	-	1	1	1
sudėtinį paprastąjį sujungiamąjį	sudėdamąjį	15	3	18	14
	priešin. ir gretin.	9	3	12	10
	skiriamąjį	1	-	1	1
	paremiamąjį	2	1	3	2
sudėtinį paprastąjį bejungtukį	išskaičiuojamąjį	7	-	7	6
	paremiamąjį	2	1	3	2
sudėtinį sudėtingąjį sujungiamąjį		6	2	8	6
sudėtinį sudėtingąjį prijungiamąjį		12	5	17	13
sudėtinį sudėtingąjį bejungtukį		7	-	7	6
Iš viso				125	100

8 lentelė. Sakinių su jungtuku *tačiau*, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius ar sudėtinguosius sakinius, struktūra

I komponentas yra	II komponentas yra	sudėtinis paprastasis sujungiamasis	sudėtinis sudėtingasis sujungiamasis	sudėtinis paprastasis prijungiamasis	sudėtinis paprastasis bejungtukis	Skaičius	%
sudėtinis paprastasis sujungiamasis	sudėtinis paprastasis sujungiamasis	-	-	8	6	14	26
sudėtinis sudėtingasis sujungiamasis	sudėtinis paprastasis sujungiamasis	-	-	3	3	6	11
sudėtinis paprastasis prijungiamasis	sudėtinis paprastasis prijungiamasis	-	-	8	8	16	30
sudėtinis paprastasis bejungtukis	sudėtinis sudėtingasis prijungiamasis	3	-	6	2	11	21
sudėtinis sudėtingasis bejungtukis	sudėtinis paprastasis bejungtukis	-	-	-	1	1	2
sudėtinis sudėtingasis bejungtukis	sudėtinis sudėtingasis bejungtukis	-	1	4	-	5	10
Iš viso						53	100

3 d i a g r a m a. Sakinių su jungtuku *tačiau* reikšmės

2.4. Sakiniai su jungtuku *tik*

1. Sudėtiniai sudėtingieji sakiniai su jungtuku *tik* turi labai panašias reikšmes, kaip ir sakiniai su jungtukais *bet*, *o*, nuo jų skiriasi tik vartosenos dažnumu, t. y. sakiniai su jungtuku *tik* vartojami kur kas rečiau, skiriasi ir ne tų pačių reikšmių produktyvumu.⁹⁷ Sudėtiniams sujungiamiesiems sakiniams su jungtuku *tik* būdingiausia yra išskiriamoji reikšmė, kitos reikšmės (priešinamoji, neatitikimo, nuolaidos, sąlygos bei gretinamoji) yra daug retesnės.⁹⁸

2. J. Avyžiaus prozoje sudėtiniai sudėtingieji sakiniai su jungtuku *tik* vartojami gana retai, tokių sakinių yra apie 10. Tai sudaro vos 2 % visų priešinamojo bei gretinamojo sujungimo sudėtinių sudėtingųjų sakinių.

3. Sudėtinių sudėtingųjų sakinių su jungtuku *tik* struktūra nėra įvairi: yra 9 sakiniai, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį sakinį, o kitas – sudėtinį paprastąjį sujungiamąjį, prijungiamąjį ar bejungtukį sakinį ir tik vienas sakinytis, kurio abu komponentai atitinka paprastuosius sudėtinius sakinius: pirmasis – bejungtukį išskaičiuojamąjį, o antrasis – sudėtinį priešinamojo sujungimo.

Paskui triukšmas visiškai nutilo, tik prie stalo kuždėjosi Antanas su Lapieniu, o viduaslyje sukiojosi kalvis Gaudila ir švilpavo per dantį kažkokią linksmą melodiją. ĮSK 262. Įvairiai buvo aiškinami Edvino Sodeikos elgesio motyvai, tik nedaugelis norėjo pripažinti, kad visa tai dėl politinių įsitikinimų. VP 87. Ne, dabar Suopiui visai nepikta, nebesijaučia jis jos ižeistas, tik šaltas sunkus akmuo spaudžia krūtinę. CS 268.

⁹⁷ Žr. Lietuvių kalbos gramatika, p. 767.

⁹⁸ Žr. Dabartinės lietuvių kalbos gramatika, p. 715.

Atsisveikindamas Bagdonas atsainiai atkiša ranką, juo paseka kiti, tik draugas Kligas kaip niekur nieko paspaudžia dešinę, sušildydamas Danielių drąsinančiu aksominių akių žvilgsniu, o Juočka Juočkelė Juočkiukas nepabūgsta paploti per petį. D 104.

4. Kaip jau minėta, dažniausiai sakiniai su jungtuku *tik* vartojami išskiriamąja reikšme. Paprastai šios reikšmės sakinių pirmajame komponente pasakoma reiškinių ar veiksmo visuma, o antrajame – tai, kas išskiriama iš tos visumos.

Ne, dabar Suopiui visai nepikta, nebesijaučia jis jos įžeistas, tik šaltas sunkus akmuo spaudžia krūtinę. CS 268. *Kai vėl pasisuko į Arvydą, geraširdiškas veidas buvo ramus; tik viename akies kamputyje blizgėjo neužkliudyta ašara.* KK 131.

Kartais tokių sakinių, reiškiančių išskyrimą, abiejuose komponentuose vartojami leksiškai tarpusavyje santykiaujantys visumą ir dalį reiškiantys žodžiai *visi – jis*.

Kalti italai, prancūzai, kalti vokiečiai, v i s i kalti, nori karo, tik j i s vienas neklystantis. ĮSK 195.

Pasitaiko, kad visumą reiškiantys žodžiai pasakomi tik viename sudėtinio sudėtingojo sakinio su jungtuku *tik* komponente.

Paskui triukšmas v i s i š k a i nutilo, tik prie stalo kuždėjosi Antanas su Lapieniu, o viduaslyje sukiojosi kalvis Gaudila ir švilpavo per dantį kažkokią linksmą melodiją. ĮSK 262.

5. J. Avyžiaus prozoje pavartoti keli sakiniai su jungtuku *tik*, turintis priešinamąją reikšmę. Šios reikšmės sakinytis sudarytas analogiškai kaip sakiniai su jungtuku *bet*, t. y. komponentai priešinami vienas kitam, o priešinimas išryškėja iš konteksto.

Atsisveikindamas Bagdonas a t s a i n i a i a t k i š a r a n k ą, juo paseka kiti, tik draugas Kligas k a i p n i e k u r n i e k o p a s p a u d ž i a d e š i n ę, sušildydamas Danielių drąsinančiu aksominių akių žvilgsniu, o Juočka Juočkelė Juočkiukas n e p a b ū g s t a p a p l o t i p e r p e t į. D 104. *Mūsų laikais žmonės i š m o k o d a u g k ą p a d a r y t i, tik v y r i š k u m o, v a – l i o s j o k s m e i s t r a s n e į d ė s, jeigu pats neturėsi.* STM III 206.

6. Neatitikimo reikšmės sudėtinuose sudėtinguose sakiniuose su jungtuku *tik* antrojo komponento turinys neatitinka pirmojo komponento turinio. Šią reikšmę paryškina antrajame sakinio komponente suvestiniu tariniu einanti veiksmožodžio *norėti* asmenuojamoji forma su kito veiksmožodžio bendratimi.

Įvairiai buvo aiškinami Edvino Sodeikos elgesio motyvai, tik nedaugelis n o r ė j o p r i – p a ž i n t i, kad visa tai dėl politinių įsitikinimų. VP 87.

2. 5. Sakiniai su jungiamaisiais žodžiais *vis dėlto*, *vis tiek*

1. Sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai su jungiamaisiais žodžiais *vis dėlto*, *vis tiek* vartojami labai retai. J. Avyžiaus prozoje sakinių su šiais jungiamaisiais žodžiais yra vos 5. Tai sudaro 1 % visų gretinamojo ir priešinamojo sujungimo sakinių. Sudėtiniai sudėtingieji sakiniai su jungiamaisiais žodžiais *vis tiek* ir *vis dėlto* turi tik vieną – nuolaidos – reikšmę.⁹⁹

2. Sudėtinių sudėtingųjų sakinių su jungiamuoju žodžiu *vis dėlto* pirmasis komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį, o antrasis – sudėtinį paprastąjį prijungiamąjį ar bejungtukį sakinį.

Murkdymasis užpustytose priemiesčio gatvelėse neamžinas, vis dėlto bus rytdiena, kai reikės vėl praverti mokytojų kambario duris, eiti į klasę, kalbėti mokiniams. STM 208. Apie pietus nepažįstamas balsas paskambino iš ministerijos: vis dėlto, draugas Būteni, jūs tebeinate savo pareigas, metas ruošti dokumentus įstaigos perdavimui. IITV 239.

3. Sakinių su jungiamuoju žodžiu *vis tiek* pirmasis komponentas atitinka vientisinį vienanarį asmeninį neapibrėžtąjį, o antrasis – paprastąjį gretinamojo bei priešinamojo sujungimo arba prijungiamąjį priežasties sakinį. Pavartotas sakinytis, kurio pirmasis komponentas atitinka sudėtingąjį funkcinio prijungimo aiškinamąjį, o antrasis – paprastąjį skiriamąjį sujungimo sakinį.

O jei pasidarys nuengęs kitą, vis tiek Dievas tokio nelaimins, o žmonės pirštais badys: vagis, plėšikas... IITV 311. Lietuvį kaimietį, tą savo žemės stabmeldį, devyniais užraktais užrakintum per rugiapjūtę, vis tiek jis surastų plyšį, išlįstų gelbėti duonos, nes jos pražudymas laikytas kone mirtinai sunkia nuodėme. STM III 277. Jūs negalvojate, kad tas, kam skirta mirti prie duobės, ir mirs prie duobės, vis tiek, ar Adomas stovės čia su automatu, ar gulės lovoje. STM 385.

---

⁹⁹ Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 716.

3. Paremiamojo sujungimo sakiniai

1. Sudėtinių sudėtingųjų paremiamojo sujungimo sakinių vieno komponento turinys yra paremtas kito komponento turiniu, vienas komponentas paaiškina kitą. Šių sakinių komponentai vienas su kitu jungiami jungtukais *tai*, *taigi*, *tad* bei jungiamaisiais žodžiais *todėl*, *dėlto*, *užtai*.¹⁰⁰ Paremiamojo sujungimo sakinių komponentai gana dažnai yra susiję priežastingumo ryšiais.¹⁰¹ J. Avyžiaus prozoje yra sudėtinių sudėtingųjų paremiamojo sujungimo sakinių, kurių komponentai jungiami jungtukais *tad*, *taigi* bei jungiamaisiais žodžiais *dėl to*, *todėl*. Vis dėlto šio sujungimo sakinius J. Avyžius vartoja palyginti retai – jų yra apie 30 (1% visų sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių).

2. Sudėtiniai sudėtingieji paremiamojo sujungimo sakiniai turi padarinio bei sąlygos, reikšmes, o sakiniai su jungtuku *tai* vartojami dar ir veiksmų sekos bei priešinamąja reikšme.¹⁰²

3. 1. Sakiniai su jungtukais *tad*, *taigi*

1. Iš sudėtinių sudėtingųjų paremiamojo sujungimo sakinių neretai vartojami sakiniai su jungtuku *tad*. J. Avyžiaus prozoje jų yra apie 15, tai sudaro 50% visų paremiamojo sujungimo sakinių. Sakiniai su jungtuku *tad* vartojami tik padarinio reikšme. Savo vartosena jie yra panašūs į sakinius su jungtuku *tai*, tačiau sakiniuose su jungtuku *tad* padarinio reikšmė dar ryškesnė.

2. Yra apie 10 (30%) sakinių su jungtuku *tad*, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį, o kitas – paprastąjį sudėtinį sujungiamąjį arba prijungiamąjį sakinį.

O be to, dar tiem gimę po sūnų, o anie susilaukę dukterų, tad mirties padaryta žala su kaupiu atlyginta. D 13. Seniūnas jau skundėsi negaluoju, anksti nuėjo gulti, o Jovaisė, išrodžiusi pusbernį su merga į šokius, kuteno jo širdį nedviprasmišku blakstienų virpesiu; tad jis nepajuto, kaip atsidūrė kamaroje prie savo „lagamino“ ir, žiūrėdamas nuo alaus apspilgusiomis akimis į šeimininę, apgaubė jos pečius šilkinė skara su minkštais oranžiniais kutais. STM 394. Antra savaitė laikėsi saulėtas šiltas oras, tad į vidurdienį visi kiaurai permirko prakaitu, nors ir išsinėrė iš švarkų bei rudeninių paltų, kuriuos dėl viso pikto buvo kai kas pasiėmęs. STM III 193.

3. Kitą sakinių su jungtuku *tad* grupę sudaro tie sakiniai, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius prijungiamuosius ar bejungtukius sakinius.

¹⁰⁰ Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 717.

¹⁰¹ Žr. *Lietuvių kalbos gramatika*, p. 772.

¹⁰² Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 717 – 719.

Tačiau tuoj pat Telkša prisiminė, kad jo tėvas mirė gerokai peržengęs aštuoniasdešimt, tad, jeigu galima tikėti genetikais, jam, Modestui, yra galimybė išsilaikyti šioje žemėje mažiausiai dar du dešimtmečius. CS 351. Mūsų – tėvų ir piliečių – pareiga išvesti į gyvenimą vaikus: ne kas kitas, tik mes pirmiausia atsakom už jų likimą, tad jokia auka ne per didelė, kad tas likimas susiklostytų laimingai. CS 331.

4. Kaip minėta, sakiniai su jungtuku *tad* reiškia tik padarinį, t. y. jų antrasis komponentas žymi pirmojo komponento veiksmo padarinį. Šios reikšmės sakiniai skiriasi ir savita struktūra, t. y. pasitaiko sakinių, kurių pirmojo komponento tarinys yra sudėtinis.

Pompastika ir paradiškumas svetimi Andriui, tad turiu pagrindo įtarti, kad už tos linksmomis spalvomis dažytos širmos slepiasi netikrumas ir baimė dėl nežmoniško dvasinių pastangų poreikvojimo. CS 125.

Kai kurių padarinio reikšmės sakinių su jungtuku *tad* pirmojo komponento vientisinį tarinį sudaro neapibrėžtos trukmės, pastovų veiksmą reiškiantys veiksmožodžiai.

Be jokios abejonės, pamotė manęs v a r ž ė s i labiau, negu derėjo varžytis posūnio, tad kartais suimdavo pašėlusį pagunda pažiūrėti, ką darys, jei parodysiu dėmesį kaip vyras... VP 134. Abu j a u t ė po kojomis žemę, trūko žodžių jausmams išreikšti, tad ėjo dulkėtu vieškeliu pro Būtenių sodybą tylėdami, tik kartas nuo karto lyg ne tyčia susiliesdavo rankos. IITV 317.

Kartais padarinį reiškiančių sakinių pirmojo komponento vientisinį ar sudėtinį tarinį sudaro veiksmožodžiai, kurie reiškia veiksmo galą ar rezultatą.

Vibruojanti šalčio banga n u s l i n k o nugara, tad buvo keista, iš kur tas karštis raudoniui veržiasi į veidą, į apvytusius ausų spenelius ir nusėda kažkur paširdžiuose, pripildydamas skrandį gniaužiančio skausmo. CS 357. Bet degtinėlė jau b u v o p a ė m u s i viršų, tad vyrai tik juokėsi iš pardavėjos karščiavimosi, gundė ją išgerti, o drąsesnieji patys lindo už bufeto, pjovėsi duonos, tempė iš statinės silkę. KK 37.

5. J. Avyžiaus prozoje yra vos du sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai ir jungtuku *taigi*, kurių pirmasis komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį arba paprastąjį sudėtinį priešinamojo sujungimo, o antrasis – paprastąjį funkcinį prijungiamąjį arba bejungtukį paremiamąjį sakinį. Kaip ir sakiniai su jungtuku *tad*, taip ir šie sakiniai su jungtuku *taigi* reiškia padarinį.

Aš negaliu suprasti ir pateisinti tokio mūsų elgesio, taigi ką kalbėti apie žmones, kurie mato žūstantį su didžiausiu vargu ir meile išaugintą grūdą. STM III 278. Aš negaliu be savo meilutės gyventi, o mano aukselis myli mane; taigi mudviejų sielos neatskiriama sutapusios į vieną, tai patvirtina ir penkeri bendro gyvenimo metai. CS 343.

3.2. Sakiniai su jungiamaisiais žodžiais *todėl, dėl to*

1. Sudėtinių sudėtingųjų paremiamojo sujungimo sakinių su jungiamuoju žodžiu *todėl* pirmasis komponentas paprastai reiškia priežastį, o antrasis – padarinį. Šie sakiniai yra panašūs į sudėtinius sujungiamuosius sakinius su jungtukais *taigi, tad*.¹⁰³ J. Avyžiaus prozoje sudėtinių sudėtingųjų sakinių su jungiamaisiais žodžiais *todėl* ir *dėl to* yra apie 15, tai sudaro 50% visų paremiamojo sujungimo sakinių.

2. Daugelio padarinio reikšmės sakinių vienas komponentas atitinka vientisinį vienanarį asmeninį ar dvinarį asmeninį išplėstinį, o kitas – sudėtinį sudėtingąjį sujungiamąjį ar paprastąjį prijungiamąjį sakinį.

Išvažiuodamas paėmė su draugais ant drašos, todėl skruostai raudonavo kaip šermukšnio uoga, o krūtinėje jautė tokią jėgą, tokį pasitikėjimą savimi, kad pačiam buvo nuostabu. KK 104. Arvydas saviškiams išpirko bilietus vienas iš pirmųjų, todėl liepgiriečiai sėdėjo pačiame salės viduryje ir didžiuodamiesi žvilgčiojo į pasienius, kur grundėsi kaimyninio kolūkio valstiečiai. KK 206.

3. Yra keletas sudėtinių sakinių su jungiamuoju žodžiu *todėl*, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius sudėtinius prijungiamuosius sakinius arba vienas komponentas atitinka paprastąjį prijungiamąjį, o kitas – paprastąjį sujungiamąjį sakinį.

Pašėlęs šunų skalijimas ir pavieniai šūviai, kuriais nekantresnis kareivis amžinai nutildydavo ištikimą namų sargą, susiliejo su gaudomų vištų kudakavimu, vaikų klyksmu bei įnirtusių esesininkų šūkalojimais, todėl ne viena senesnė kaimo moterėlė galėjo suabejoti, ar neatėjo paskutinio teismo diena. STM 437. Dainavo Gaudučio–Pomidoro troboje, mat, buvo jo dukters Romos vardadienio išvakarės, todėl melžėjos atėjo pasveikinti bendradarbės, kuri dabar sėdėjo už vaišėmis apkrauto stalo eglėšakiais apipintoje kėdėje. KK 233. Nesitikėjo, kad taip nelemtai baigsis jų romantiška istorija, todėl buvo mirtinai ant jo užpykusi, tačiau vis dėlto tarpais pajusdavo motinišką švelnumą jo pradėtai gyvybei. D 437.

5. Sudėtinių sudėtingųjų sakinių su jungiamuoju žodžiu *todėl*, reiškiančių padarinį, pirmuoju komponentu pasakoma priežastis, o antruoju – padarinys.

Dabar vazonėlių nebuvo, todėl patalpa pasidarė šviesesnė, erdvesnė, ir jauteisi tarsi pakliuvęs pas žmones, pasiruošusius didelei šventei. KK 77. Mat, čia buvo polka su ragučiais, lietuviška polka, todėl ir trankėsi lietuviškais perkūnais, net kibirkštys iš padų skilo. KK 46 – 47.

¹⁰³ Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 718.

Padarinio reikšmę turi ir tie sakiniai su jungiamuoju žodžiu *todėl*, kurių pirmojo komponento vientisinį tarinį sudaro neapibrėžtos trukmės, pastovų veiksmą reiškiantys veiksmažodžiai.

D a i n a v o Gaudučio–Pomidoro troboje, mat, buvo jo dukters Romos vardadienio išvakarės, todėl melžėjos atėjo pasveikinti bendradarbės, kuri dabar sėdėjo už vaišėmis apkrauto stalo eglėšakiais apipintoje kėdėje. KK 233. Noriu tikėti – m y l i t e jį ne mažiau, kaip gerbiate save, todėl pro meilės akinius viskas gražiau atrodo, negu iš tikrųjų. CS 161.

Kai kurių padarinio reikšmės sudėtinių sudėtingųjų sakinių su jungiamuoju žodžiu *todėl* pirmajame komponente vientisiniu ar sudėtiniu tariniu eina priešdėliniai veiksmo galą ar pradžią reiškiantys veiksmažodžiai.

Prieš Velykas Ronkiai p a d ū r ė paršą, todėl Benius neprisimena, kada švenčių stalas buvo taip gausiai apkrautas, kaip šį kartą. ĮSK 67. Lapinas jau b u v o s u s p ė jęs a t n e š t i iš krautuvės kiemo žvyro ir pabarstyti po ratais, todėl padangos gerai kabino, ir mašina bematant iššoko ant kieto kelio. KK 15. Naktį silpnai p a š a l n o j o, todėl vietomis žemė buvo sustingusi, o vandens balutės šalikelėse pasidengusios balzgana ledo plėvele. D 160.

6. Sudėtinis sudėtingasis paremiamojo sujungimo sakiny su jungiamuoju žodžiu *dėl to* J. Avyžiaus romanuose pastebėtas tik vienas. Jo, kaip ir sakinių su jungiamuoju žodžiu *todėl*, pirmasis komponentas reiškia priežastį, o antrasis – padarinį. Pirmasis šio sakinio komponentas atitinka paprastąjį funkcinio prijungimo būdvardinį pažymimąjį sakinį, o antrasis – vientisinį dvinarį asmeninį išplėstinį sakinį.

Aitriai šyptelėjo, palingavo galvą, apaugusių standžiais, prinokusio kaštono spalvos plaukais, kurie šonuose virš smilkinių, lyg atsitraukė atgal, dėl to aukšta, kiek pažulni kakta pasidavė į priekį, visu svoriu prislėgdama pailgą, masyvų, kamuotų bruožų veidą. KK 14.

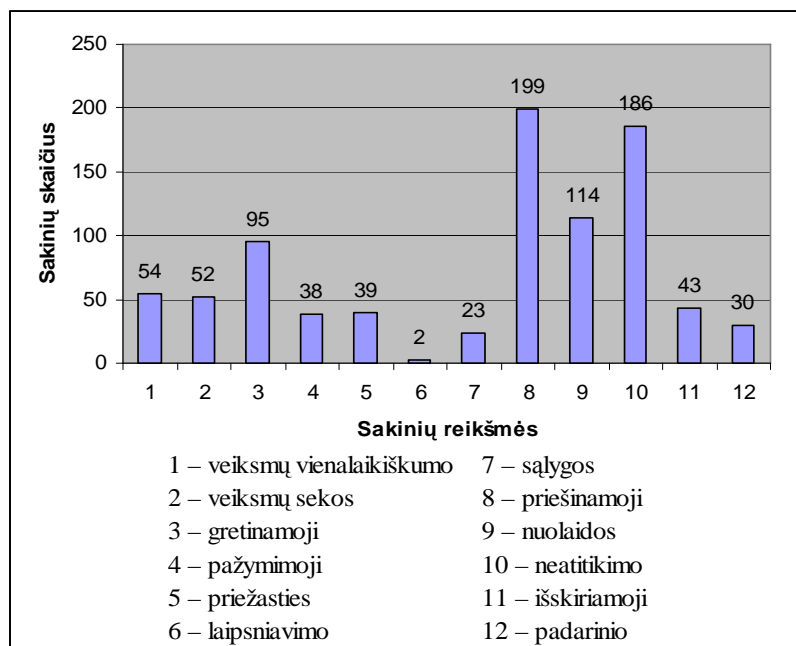
9 lentelė. Sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį, o kitas – sudėtinį paprastąjį ar sudėtingąjį sakinį, struktūra

Sudėtinis komponentas atitinka:		Vientisinis komponentas atitinka:		Skaičius	%
		dvinarį asmeninį	vienanarį beasmeninį		
sudėtinį paprastąjį funkcinio prijungimo	aiškinamąjį	80	13	93	15
	pažymimąjį	76	12	88	14
	nusakomąjį	17	1	18	3
sudėtinį paprastąjį semantinio prijungimo sakinį		49	21	70	11
sudėtinį paprastąjį sujungiamąjį	sudedamąjį	39	9	48	8
	gretinamąjį ir priešinamąjį	30	11	41	6
	skiriamąjį	8	4	12	2
	paremiamąjį	6	1	7	1
paprastąjį bejungtukį	išskaičiuojamąjį	56	6	62	10
	paremiamąjį	15	5	20	3
	gretinamąjį	5	-	5	1
	sąlygojamąjį	7	3	10	2
sudėtinį sudėtingąjį sujungiamąjį		34	5	39	6
sudėtinį sudėtingąjį prijungiamąjį		63	12	75	12
sudėtinį sudėtingąjį bejungtukį		34	3	37	6
Iš viso					100

10 lentelė. Sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius ar sudėtinguosius sakinius, struktūra

I komponentas yra \ II komponentas yra	sudėtinis paprastasis prijungiamasis	sudėtinis paprastasis sujungiamasis	sudėtinis paprastasis bejungtukis	sudėtinis sudėtingasis bejungtukis	Skaičius	%
sudėtinis paprastasis prijungiamasis	52	-	8	-	60	24
sudėtinis sudėtingasis prijungiamasis	29	11	12	1	53	21
sudėtinis paprastasis sujungiamasis	33	2	6	-	41	17
sudėtinis sudėtingasis sujungiamasis	9	-	9	3	21	8
sudėtinis paprastasis bejungtukis	44	2	5	-	51	20
sudėtinis sudėtingasis bejungtukis	15	2	7	-	24	10
Iš viso					250	100

4 d i a g r a m a. **Sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių reikšmės**

4. Sintaksiniai sinonimai

1. Sinonimo terminas yra labai senas, atėjęs dar iš antikos laikų. Žinoma, jo sąvoka pasikeitusi: anksčiau sinonimais vadinta tik vienodos ar artimos reikšmė žodžiai, dabar teigiama, kad sinonimais gali būti visų kalbos sistemos lygmenų vienetai. Taigi skiriama tokie sinonimų tipai: leksiniai, darybiniai, morfologiniai ir sintaksiniai sinonimai. Sinonimikos pagrindą sudaro skirtingos raiškos (formos) kalbinių vienetų semantinis bendrumas.¹⁰⁴ Vis dėl to gretinti galima tik vienarūšius vienetus, o tarp nevienarūšių vienetų jokių sinonimikos santykių nėra.

2. Sinonimai – viena svarbiausių žodingos ir įvairios kalbos, spalvingo ir turtingo stiliaus priemonių.¹⁰⁵ Jungtukiniai sakiniai yra knygiškesni, jie dažnesni rašytinėje kalboje, o daugelis bejungtukių, būdami lakoniški, gyvi, ekspresyvūs, turi šnekamosios kalbos atspalvį. Ypač ryškus priklausymas šnekamajai kalbai tų bejungtukis sakinių, kuriuose laiko, sąlygos, nuolaidos ar kita reikšmė pasakyta veiksmažodžio liepiamosios nuosakos forma. Sujungiamieji sakiniai dažnai būna gyvesni, ekspresyvesni, o prijungiamieji tikslesni, todėl pastarieji ypač būdingi rašytinei kalbai.

¹⁰⁴ Plg. V a l i u l y t ė E. *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksiniai sinonimai*. Vilnius, 1998, p. 9.

¹⁰⁵ Žr. K o ų e n i a u s k i e n ė R. *Retorika. Iškalbos menas*. V., 1999, p. 278.

Sujungiamieji sakiniai teikia daugiau laisvės keisti žodžių tvarką – pabrėžti norimą sakinio dalį, paryškinti ją intonaciniu atžvilgiu.¹⁰⁶

3. Šiame darbe nagrinėjami tik sintaksiniai sinonimai. Šie sinonimai yra žymiai sudėtingesni už kitus sinonimus dėl tyrimo objekto, kuris apima sintaksines konstrukcijas plačiaja prasme. Sintaksiniais sinonimais laikomos paralelinės konstrukcijos, turinčios: 1) tą pačią gramatinę reikšmę, 2) skirtingą gramatinę išraišką, 3) vienodą leksinę sandarą, 4) galinčios viena kitą pakeisti.¹⁰⁷

Pagal šiuos požymius galima tokia apibrėžimo formuluotė: sintaksiniai sinonimai – tai vienodos leksinės sudėties, bet skirtingos gramatinės sandaros sintaksinės konstrukcijos (sakiniai, žodžių junginiai), turinčios labai artimą ar tapačią reikšmę ir galinčios viena kitą pakeisti.¹⁰⁸ Vis dėlto, kaip teigia kalbininkė E. Valiulytė, svarbiausias sintaksinių sinonimų (kaip ir kitų kalbos sistemos lygmenų vienetų) požymis yra labai artima ar ta pati reikšmė.¹⁰⁹

4. Kalbant apie sintaksinius sinonimus, galima išskirti keletą svarbesnių struktūrinių tipų: a) sinonimiški tarpusavyje yra sudėtiniai jungtukiniai sakiniai arba bejungtukiai ir jungtukiniai sakiniai; b) sudėtinis ir išplėstas vientisinis sakiniai; c) vientisiniai sakiniai.¹¹⁰ K. Župerka savo darbe „Praktinė stilistika (sinonimai)“ apie sudėtinių sakinių sinonimiką teigia, kad sinonimiškumo ryšiais siejami a) jungtukiniai ir bejungtukiai sakiniai, b) sujungiamieji ir prijungiamieji sakiniai.¹¹¹ Darbe smulkiau bus aptariama tik sudėtinių sakinių sinonimika.

5. Apie gramatinę sinonimiką užsimena J. Jablonskis savo „Linksnuose ir prielinksniuose“, tačiau jo darbuose termino sinonimas dar nėra.¹¹² Kiek plačiau apie sintaksinę sinonimiką kalba J. Pikčilingis ir K. Župerka.¹¹³ Vis dėlto vieningos sinonimikos teorijos nėra.

4.1. Sudėtinių sakinių sinonimika

1. Vienas pagrindinių sinonimų požymių – ta pati reikšmė. Sintaksiniais sinonimais eina įvairių reikšmių jungtukiniai ir bejungtukiai sakiniai. K. Župerka išskiria tokias jungtukinių ir bejungtukinių sakinių reikšmes: aiškinamąją (paremiamąją), laiko (veiksmų vienalaikiškumo arba

¹⁰⁶ Žr. Ž u p e r k a K. *Praktinė stilistika (sinonimai)*. V., 1978, p. 56.

¹⁰⁷ Plg. R u ž ė A. Laiko konstrukcijų klausimu, *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*, A serija 2 (27), 1968, p. 145.

¹⁰⁸ Plg. V a l i u l y t ė E. *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksiniai sinonimai*, p. 9.

¹⁰⁹ Plg. Ten pat, p. 12.

¹¹⁰ Plg. V a l i u l y t ė E. *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksiniai sinonimai*, p. 9 – 10.

¹¹¹ Žr. Ž u p e r k a K. *Praktinė stilistika (sinonimai)*, p. 47.

¹¹² Žr. J a b l o n s k i s J. *Rinktiniai raštai*, 1957.

¹¹³ Žr. Ž u p e r k a K. *Praktinė stilistika (sinonimai)*, p. 39 – 59.

nuoseklumo), sąlygos, priežasties, nuolaidos, išskaičiuojamąją, gretinamąją, priešinamąją bei pažymimąją reikšmes.¹¹⁴

2. Antrąjį sintaksinių sinonimų požymį – skirtingą gramatinę išraišką – iliustruoja skirtingų jungtukų vartojimas sinonimiškuose sakiniuose jungiant komponentus.

3. Sinonimiškų sakinių pakeitimas vienas kitu yra trečias svarbus sinonimų požymis. Vienos sinoniminės konstrukcijos pakeitimą kita labiausiai lemia gramatinės reikšmės vienodumas.¹¹⁵ Nesvarbu, koku jungtuku ar visai be jo jungiami komponentai, bet vienodą reikšmę turinčius sakinius galima pakeisti vieną kitu, o bendra prasmė nepasikeis. Ta pačia reikšme galima vartoti šiuos sudėtinius sudėtinguosius prijungiamąjį ir bejungtukį sakinius:

Bet greitai pakirto kojas rankas, akyse iš silpnumo ėmė tavaruoti, nes po ligos nebuvo atsitiesusi kaip reikiant. STM III 8. – Bet greitai pakirto kojas rankas, akyse iš silpnumo ėmė tavaruoti – po ligos nebuvo atsitiesusi kaip reikiant.

Sinonimiškai vartojami sudėtiniai sudėtingieji skirtingų sujungimo tipų sakiniai.

Berniukas negalėjo pakęsti, kad šį žmogų myli motina, o skaudžiausia buvo, jog kai kurių žmonių neapykanta patėviui kartu krito ir jam. ĮSK 30. – Berniukas negalėjo pakęsti, kad šį žmogų myli motina, tačiau skaudžiausia buvo, jog kai kurių žmonių neapykanta patėviui kartu krito ir jam; Berniukas negalėjo pakęsti, kad šį žmogų myli motina, ir skaudžiausia buvo, jog kai kurių žmonių neapykanta patėviui kartu krito ir jam.

Reikėjo palikti jį pas Viktorą, bet aš kažkodėl atsitemčiau į šią skylę, kad kažkada jį meiliai glamonėjusios rankos šiurkščiai užbruktų už dulkėtos spintos... VP 64. – Reikėjo palikti jį pas Viktorą, o aš kažkodėl atsitemčiau į šią skylę, kad kažkada jį meiliai glamonėjusios rankos šiurkščiai užbruktų už dulkėtos spintos... Reikėjo palikti jį pas Viktorą, tačiau aš kažkodėl atsitemčiau į šią skylę, kad kažkada jį meiliai glamonėjusios rankos šiurkščiai užbruktų už dulkėtos spintos...

Vis dėlto gramatinių konstrukcijų vienos kita pakeičiamumas nelaikomas vieninteliu konstrukcijų sinonimiškumo požymiu, nes vienos konstrukcijos vartojimo galimybė vietoj kitos yra ne konstrukcijų sinonimiškumo sąlyga, o jų sinonimiškumo rezultatas.¹¹⁶

4. Sinonimiški yra laiko reikšmę turintys sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai, kurių komponentai jungiami jungtuku *ir*, ir bejungtukiai sakiniai. Šiais sakiniiais reiškiami veiksmai visiškai sutampa tam tikru laiku.

¹¹⁴ Žr. Ten pat, p. 53 – 55.

¹¹⁵ Plg. R u ž è A. Laiko konstrukcijų klausimu, *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*, A serija 2 (27), 1968, p. 149.

¹¹⁶ Plg. Ten pat, p. 149.

Kažkoks baisus klausimas, kurio ji neįstengė suvokti, kaip vėžys graužia apmirusią sąmonę, ir motina skausmingai kakinasi, negalėdama išnarplioti susiraižiusios minties gijos. ĮSK 187. Gatvė ir kiemai su judančiais žmonėmis atrodė lyg iš kartono išpjauta dekoracija, ir jis žiūrėjo į ją tarsi į butaforiją užverstą teatro sceną, kurioje vietoj gyvų artistų vaidina lėlės. STM 387. Svirtys ir šunys sveikino jį, ir langeliai maži verkė aprasoję ryto rasa iš džiaugsmo, o trobų kaminai kodylijo dūmus, ir jis žengė balta gatve, iš abiejų pusių nustatyta medžių žvakėmis, iki žemės lenkdamasis paniekintai gamtos šventovei ir jos nuodėmingiems, bet ištikimiems tarnams. STM 236. Už lango, tirštame alyvų krūme čirškėjo žvirbliai, sunkios neprasiskleidusios žiedų kekės suposi nuo vėjo, protarpiais subeldamos į stiklą, ir tame minkštame stuktelėjime skambėjo gedulinga daina. KK 380.

Galvijai ir arkliai vilkosi tylūs, sunkiai svyruodami iš nuovargio; net šunys nedrįso drumsti kraupiai iškilmingos rimties, nors tarpais pro dusinantį dulkių veltinį prasimušęs niūkimas, apmaudus botago čiaukštelėjimas bei netikėtai pratrūkęs kūdikio verksmas išsklaidydavo vaiduoklišką viziją. STM III 6. Smaugiantis kamštis kyla gerkle aukštyn, ašaros užlieja akis, užtemdydamos vaizdą, kurį šimtus kartų buvo matęs svajonėse, ramindamas gimtųjų namų išsiilgusią sielą. STM III 33. Prie vežimo skimbčios skardinis kibiras, iš kurio tiek kartų gerta karštą vasaros dieną, iš paskos bėgs Rudis, iškišęs rausvą liežuvį... STM III 6. Prie šventoriaus plytinti turgavietė, vadinama rinkos aikšte, buvo tuščia, šlapi akmenys šaltai blizgėjo, nuo jų sklido nemalonus kvapas, kuris čia tvyro daugelį metų nuo grindinį tręšusių gyvulių išmatų. STM III 247.

Sinonimiški yra ir tie sakiniai, kuriais reiškiami vienas po kito einantys veiksmai. Paprastai tokių sakinių bent vieno komponento vientisiniu tariniu eina įvykio veiksmo veiksmoždžių asmenuojamoji forma arba antrajame komponente vartojamas laiko reikšmės prieveiksminis *paskui*.

Ties Balčiūnų kiemu jis s t a b t e l ė j o, ir piktas džiaugsmas i š k r e i p ė j o veidą: nuo Gabrėno lango buvo nuimtos langinės. ĮSK 383. P a m a – t ė prie lango stiklo prispaustą veidą, už jo žvaigždėtą dangų, tamsius medžių šešėlius, ir alpus tirpulis a t ė m ė rankas: kitados Arvydas taip stovėjo už lango... KK 472. Tasai p a s i l e n k ė, plaukų sruogelė nudribo ant kaktos, švelniai paliesdama riešą, ir Martynas ūmai p a j u t o nesuprantamą palengvėjimą. KK 277. Anicetas s u ė m ė delnais merginos galvą, ir ji staiga p a – m a t ė, kad jo akių lėliukės pasidarė didelės didelės, o veidas, nušviestas vidinės liepsnos, pasviro prie jos veido. ĮSK 333. Gelsvi patinę vokai plačiau p r a s i v ė r ė, ir Gediminas p a m a t ė rudas raiškias aks, kurios švietė tokia vidine jėga, kurstoma nepalaužiamo įsitikinimo savo tiesa ir aršiausios neapykantos, kad, atrodė, tas žmogus pasijustų gėdingai pažemintas, jeigu kas pareikštų jam užuojautą. STM 572. B i l s t e l ė j o užkliudytas baldas, ir į s i v y r a v o nyki tyla, kurią retkarčiais sudrumsdavo kėdės girgžtelėjimas. KK 85.

Veidas klaikiai p e r s i k r e i p ė, padidėjusiose akyse – siaubas, dešiniąja ranka negyvai moja, kviesdamas užėiti. STM III 27. Rugsėjo pirmąją Gediminas skaitė pasakas, p a s k u i vaikai turėjo papasakoti, kaip praleido vasaros atostogas, per pertraukas, kurios buvo ne ką trumpesnės už pamokas, visi žaidė ir buvo labai patenkinti, kad mokytojas kartu išdykauja. STM III 141. Krėslas b r a k š t e l i, pasisuka čia į vieną, čia į kitą pusę; p a s k u i akys smunka po ruda blakstienų širma, plonomis kreivomis lūpomis nušliaužia šypsnyš, vos vos praverdamas plačios burnos ertmę. STM III 236.

5. Sinonimiški yra ir priežasties reikšmės sudėtiniai sudėtingieji prijungiamieji, sujungiamieji ir bejungtukiai sakiniai. Šie sakiniai žymi priežasties ir padarinio santykius – viename komponente pasakoma veiksmo, reiškinio priežastis, o kitame – jo padarinys. Palyginti su sudėtiniais prijungiamaisiais priežasties reikšmės sakiniiais, sujungiamųjų ir bejungtukių sakinių ši reikšmė yra susilpnėjusi, redukuota.¹¹⁷

Marius pasitaisė atsagstyta švarką, nes buvo šilta, nors ir apsiniaukusi diena. STM III 135. Pėlė protingai darąs, kad nesižvalgąs į tuos, kurie mano čia iš miško savo tvarką įvesti, nes ginklai savo kalbą baigė, dabar žodis priklauso arklui ir pjautuvui. STM III 214. Reikia – nes, kaip matau, per miglą, kurios pripūtė jums į akis tarybų valdžios priešai, savo nosies galą težiūrite. STM III 294.

Šviesbruvis trenkė automato buože per rankas, kadangi tai nepadėjo, spyrė į šoną, ir tik tada Freitkė išsilaisvino iš seniūno žnyplių. STM 397. Kol kas mes šeiminkai, savo žemėje, o jūs tik svečiai, ir mes pasistengsime tai įrodyti. STM 65. Paskui, pakėlus ant ištiestų rankų, ilgai žiūrėjo į vaiko veiduką, o iš ten į ją žvelgė Marius, ir buvo miela vėl priglausti prie savęs mažą spurdantį kūnelį, iš kurio plūdo praėjusių dienų šiluma ir neišmiegotų naktų svaigulys. STM 449.

Zacirka nebesuspėja atsakyti: sutrinksi žingsniai priemenėje, ir į vidų įeina Izidorius Baltaduonis. STM III 83. Papulkininkis vos susivaldo nenusikeikęs, antakis ima trūkčioti, – nuo pat pirmos dienos jam skersai gerklės tas bernas, išmankštintas vokiško muštro reicho darbo tarnyboje. STM III 100. Ir aplamai mudviem derėtų susitikti ne vien posėdžiuose bei pasitarimuose – idėjinio draugo petys turi remti tokio pat petį, širdis šildyti širdį... STM III 108. Ir ausyse vėl sugriaudėjo vagonai, pakvipo ant altoriaus degančiomis žvakėmis, – išvydo save baltais drabužėliais klūpančią prie pirmosios komunikacijos stalo, prisiminė sielos pragiedrėjimo nuotaiką, kuri apimdavo po išpažinties, nusimetus nuodėmių našta. STM III 253. Ėjo lėtesniu žingsniu – Mariui ėmė kliūti kojos, tarsi būtų ėjęs per pakulas, kūnas pasidarė gremėzdžiškai nepaslankus, ir kuo toliau, tuo sunkiau jis

¹¹⁷ Žr. P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir, o bet* loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 81.

alsavo. STM III 257. *Justė nenusiteikusi nei pyktis, nei maivytis – kelintą dieną neduoda ramybės vienas klausimas, į kurį pats dievas tegali atsakyti.* STM III 356.

6. Gretinamosios reikšmės sinonimiškuose sudėtiniuose sudėtinguose sujungiamuosiuose ir bejungtukiuose sakiniuose gretinami du, dažniausiai skirtingos sandaros, komponentai. Gretinimo pamatą sudarantys žodžiai paprastai eina komponentų pradžioje.¹¹⁸

T e l k š a kažką numykė panosėje, aiškiai nepatenkintas svetingu pasiūlymu, o M a r i j a nusiskundė, kad vaikai ir taip praleidžia daugiau laiko tarp svetimų žmonių, negu savo šeimoje. CS 107. *A k m e n ė ištvino vietomis per kokį puskilometrį, o A k m e n s V a r č i a tyvuliavo kaip ežeras su nesuskaitoma daugybe mažų salelių, virš kurių isteriškai klykė pulkai pempių.* KK 208. *G a t v i ū p a k r a š č i u o s e krūvos pajuodusių ledgalių, o a n t š a l i g a t v i ū, kur kiemsargiai nesuspėjo pasidaruoti kirkomis, kai kur telkšo vanduo.* IITV 261. *V i e n i lengvabūdiškai šaipėsi iš išjuoktųjų draugų, k i t i žiūrėjo į laikraštėlyje skelbiamas mintis su pasipiktinimu, o t r e t i nuoširdžiai pritarė toms mintims ir neslėpė savo susižavėjimo nežinomais naujų idėjų nešėjais.* ĮSK 206.

Ž m o g u s – ląstelė tame procese – bejėgis ką nors nulemti, j i s pavaldus gamtos įstatymui, jo likimas, priklausomai nuo visos eilės aplinkybių, iš anksto nulemtas. STM III 76. *V i e n a s bebaigiąs nugrimzti į užmarštį, sunykti, kaip Vilniaus kalnelių smėlyje dūlėjantys velionio palaikai, k i t a s nepasiduodąs jokioms viską naikinančioms laiko nei valios pastangoms.* STM III 90. *V i e n i prigriuvę vyrų, ginkluotų įvairaus tipo šautuvais, k i t i iki viršaus prikrauti maišų su maistu bei kitokių kelionei būtinų reikmenų, t r e č i u o s e matėsi moterų, ir gana jaunų, kurios buvo pasiryžusios lydėti savo gyvenimo draugą į patį pasaulio kraštą.* STM III 13. *M a r i ū nuo pat vaikystės giliai jaudino laukai, nustatyti gubomis, išmarginti nepjauto vasarojaus varsnomis, kuriuose krutėdavo vienmarškiniai pjovėjai, j i s mylėjo tokią žemę – motiniškai apsunkusią nuo subrandinto vaisiaus, įmirkusią rugiapjūtės darbymečio prakaitu.* STM III 284.

7. Sinonimiškai vartojami sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji ir bejungtukiai sakiniai, turintys priešinamąją reikšmę. Šių sakinių komponentai reiškia priešingus veiksmus ar ypatybes.

Mažesniąją dalį užėmė gėlynas, apjuostas jauna šviežiai apkarpyta gyvatvore, o didžiojoje buvo įrengta sporto aikštė, kuriose stypsojo kelios krepšinio lentos, skersiniai, kopėčios su žiedais ir kiti Beniui nepažįstami sportiniai įrenginiai. ĮSK 14. *Nežinau, kuo baigsis tamstai su tom pyliavom, ponas Gediminai, bet aš asmeniškai nedaug liūdėsiu, jei įkiši kuodą.* STM 545. *Nuo to įvykio praėjo devyneri metai, tačiau Martynui atrodė, kad visa tai atsitiko vakar.* KK 262.

---

¹¹⁸ Žr. Dabartinės lietuvių kalbos gramatika, p. 708.

Daugelis neturėjo nė uniforminių kepurų, galvas dengė tiesiog skrybėlės arba priplotos kepės, o pakaklėse kabojo kaklaraiščiai; sakytum tie vaikinai dar vakar šoko gegužinėje ir iš ten sėdo tiesiai į vežimą, kad laiku suspėtų į kitą pasilinksminimą. STM III 13. Pagaliau mažiausiai jam dabar rūpėjo Akvilė, iš galvos neišėjo vakarykštis apskrities vykdomojo komiteto biuro posėdis, kuriame buvo svarstomi derliaus nuėmimo ir grūdų pristatymo valstybei klausimai. STM III 272.

8. Nuolaidos reikšmės sudėtiniai sudėtingieji bejungtukiai sakiniai artimi sudėtingiesiems sujungiamiesiems sakiniams, kurių komponentai jungiami jungtukais *bet, o, tačiau*.¹¹⁹ Šios reikšmės sakiniuose vieno komponento turinys kitame komponente nuleidžiamas niekais arba pirmuoju komponentu pasakoma nevykdoma sąlyga, nepalanki antrojo komponento reiškiamam veiksmui.

*Veronika šypsosi, užgniaužusi kylantį įniršį, **bet** vis dėlto patamsėjusios akys išduoda, kad reikia nemažai pastangų sutramdyti save. CS 131. Praėjo tik keliolika baisių minučių, iki vidurnakčio buvo dar gerokai laiko, **o** jam atrodė, kad netrukus turi išaušti diena. STM 429. Albertas, tiesa, tai patvirtino, ir Benius išvengė tolesnių nemalonumų, **tačiau** Vilės širdin išliaužė graužiantis įtarimo kirminėlis. ĮSK 212. Tas restorano vagišius sugadino nuotaiką, **tačiau** vis tiek išgerti gramai nedavė ramybės, ir pasaulis vėl atrodė linksmas ir gražus. D 456.*

Nebesvarbu, koks būsiąs Stalingrado kautynių finalas, Vokietija vis tiek pasmerkta, jau dabar galima išbraukti ją iš Europos žemėlapiu, kaip ir bolševikinę Rusiją. STM III 164.

9. Sinonimiški tarpusavyje priešinosios reikšmės sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai, kurių komponentai jungiami jungtukais *o, bet, tačiau, tik*. Paprastai tokių sakinių komponentais reiškiami priešingi veiksmai ar ypatybės, vienas komponentas yra teigiamasis, o kitas – neigiamasis. Tiesa, tam tikrų reikšmės atspalvių suteikia ir jungtukai: priešinosios reikšmės sakiniuose jungtukas *o* pabrėžia priešingų savo reikšme reiškinių sugretinimą, o sakiniams su jungtuku *bet* priešinamąją reikšmę turi net tada, kai komponentų leksika nėra antoniminio pobūdžio.¹²⁰

*Gabiausiai iškyla, ne tokie gabūs pasilieka pusiaukelėje, **o** negabiliausiai nuskęsta į dugną. ĮSK 82. Nuverčia savo arus vežimas prie vežimo, daržovės iš riebumo pradeda pūti dirvoje, **o** mūsų brigados žemė penkerius metus nėra mačiusi mėšlo. KK 74.*

*Ak, daug kas kalbėjo, kad Adomas žmones šaudė, **bet** aš tuo netikėjau. STM 352. Savo akimis nemačiau, nesigiriu, **bet** visi žino, kad Rimkienė pati persikirto lūpą. KK 186.*

¹¹⁹ Žr. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, p. 687.

¹²⁰ Žr. P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir, o bet* loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 77.

Šileika paėmė save į nagą, stengėsi laikytis tiesiai, tačiau žemė slydo iš po kojų kaip žuvis, ir jis strypuliavo, ramstydamasis sienos gelbėtojos. KK 381. Troba buvo mūrinė, baltai dažyta, tačiau negailestingi laiko nagai buvo vietomis nulupę tinką, ir sienos margavo kaip velykinis kiaušinis. ĮSK 318.

Mūsų laikais žmonės išmoko daug ką padaryti, tik vyriškumo, valios joks meistras neįdės, jeigu pats neturėsi. STM III 206.

Vis dėlto ne visada įmanoma jungtuką *o* pakeisti jungtuku *bet*, kurio pagrindinė funkcija – reikšti tik priešingumą, nes kartu šiek tiek pakistų ir sakinio reikšmė, t. y. sustiprėtų priešinamosios reikšmės atspalvis.¹²¹

Stimburys pritariamai linktelėjo, o klaipėdietis pridėjo ranką prie krūtinės ir nuolankia šypsena bei gestu parodė, kad jis atsisako politikos. ĮSK 379. Riva apgailestavo, kad Elenutė pamokose ir negreit grįš, o Tomas, savo ruožtu papildydamas žmoną, pareiškė pageidavimą dažniau matyti Eleną su Andriumi savo namuose. CS 107. Ignių tai erzindavo, ypač, kai išsimušdavo iš miego, o ponas daktaras tokiomis naktimis galėdavo ištisas valandas prasėdėti savo verandoje su palaimintojo išraiška veide. IITV 81.

Tadas bandė tęsti pokalbį, bet Klemė Stribokas paleido porą smagių posakių, visus prajuokino, ir jau niekas nebekreipė dėmesio į skaityklos vedėją. KK 203. Ne vienas, blogu pažymiu sumokėjęs už vakarykštį malonumą, nusprendžia pamiršti kelią į Luokės namelį, bet praslenka kelios dienos, ir galvon sugrižta seni vėjai. ĮSK 223. Naktį vėl pradės lyti, bet kol kas pragiedrėjusioje mėlynėje plieskė rugpjūčio pradžios saulė, ir nuo jos veidmainingos glamonės darėsi baisu. STM 318.

10. Sakinių su jungtuku *o* pagrindinė reikšmė yra gretinamoji, su *bet* – priešinamoji, su *tačiau* – neatitikimo, o šių sakinių nuolaidos reikšmė yra šalutinė, taigi vartojant sakinius su jungtukais *o*, *bet*, *tačiau* nuolaidos reikšme, išlieka ir pagrindinės reikšmės (gretinamosios, priešinamosios ar neatitikimo) atspalvis.

Nuolaidos reikšmės sakiniuose su jungtuku *o* šį jungtuką pakeitus jungtukais *bet*, *tačiau*, sakinio reikšmė nepakinta, tik šiek tiek sustiprėja priešinio ar neatitikimo atspalvis. Plg.:

Man atrodė, kad myliu, o iš tikrųjų čia buvo tuščios ambicijos įgeidis. STM 404. Meškius seniai nustojo loti, o ji vis žvelgė į tą pusę, kur dingo aukšta plačiapetė figūra. KK 171. Atšlepsėjo basos kojos, štai ir emaliuotas puodukas šalto vandens, o ji vis tiek neįstengė atplėšti žvilgsnio nuo hipnotizuojančio šešėlio. STM 286.

---

¹²¹ Žr. P i r o č k i n a s A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir*, *o* *bet* loginiai–semantiniai santykiai, *Kalbotyra*, 1963, T. 9, p. 80.

*Gal norėjai nubraukti delnu Kaziukui apseilėtą smakrą, o gal paglostyti, **bet** aš kažkodėl pagalvojau, kad smogsi jam į veidą. STM 323. Veronika šypsosi, užgniaužusi kylantį įniršį, **bet** vis dėlto patamsėjusios akys išduoda, kad reikia nemažai pastangų sutramdyti save. CS 131. Abudu menkai tikėjo geros valios linkėjimų išsipildymu, **bet** vis tiek ir vienai, ir kitam buvo smagiai, drąsiau, kad atsirado žmogus, nuoširdžiai užjaučiantis, norintis padėti. KK 373.*

*Albertas, tiesa, tai patvirtino, ir Benius išvengė tolesnių nemalonumų, **tačiau** Vilės širdin išliaužė graužiantis įtarimo kirminėlis. ĮSK 212. Vaikas dažnai pamedavo ritmą, nes buvo nesusigrojęs, **tačiau** Untės ausyse muzika vis tiek skambėjo dangiškai, o muzikantai jam atrodė kaip tikri angelai. D 48. Kelias buvo žvyruojamas, **tačiau** vis dėlto po smarkaus nakties lietaus įdubesnėse vietose tebetelkšojo vandens klanai, o šalikelėse šen bei ten blizgėjo batų suplaktas purvas. ĮSK 105 – 106.*

Nuolaidos reikšmės sakiniai su jungtuku *bet* yra sinonimiški sakiniams su jungtuku *tačiau* bei jungiamaisiais žodžiais *vis dėlto*, *vis tiek*. Tame pačiame kontekste galima vartoti sakinius, kuriuose vietoj jungtuko *bet* komponentus jungia jungtukas *tačiau* ar jungiamieji žodžiai *vis dėlto*, *vis tiek*.

*Mano žodžiai gali nuskambėti jūsų ausyse kaip paradoksas, ponas Džiugai, **bet** esu įsitikinęs, kad niekas taip neparaližuoja tautos dvasios, neapkausto jos rutinos grandinėmis, kaip genialių menininkų, nemirusių su savo epocha, kliedesys. STM 557. Veronika šypsosi, užgniaužusi kylantį įniršį, **bet** patamsėjusios akys išduoda, kad reikia nemažai pastangų sutramdyti save. CS 131. Sniegas biro ant batų auliukų, kojinių, tirpo ant nuogų blauzdų, šalta drėgmė erzino raumenis, **bet** vis tiek jis buvo patenkintas, galėdamas jausti šlapias kojines, braukti nuo kaktos prakaitą. STM 208.*

*Albertas, tiesa, tai patvirtino, ir Benius išvengė tolesnių nemalonumų, **tačiau** Vilės širdin išliaužė graužiantis įtarimo kirminėlis. ĮSK 212. Garsiakalbis tratėdamas, lyg netoliese trankytūsi perkūnija, kažką pranešinėja, **tačiau** reikalingas specialus prietaisas išgriebti žodžiams iš ausis kurtinančio ūžesio. VP 198. Nors Navikas nepasakė nė žodžio apie Liepgirius, **tačiau** tarp eilučių Martynas išskaitė tai, ką įgaliotinis norėjo užuolankomis pasakyti: Jurėnas labai nerimauja dėl sumažinto kukurūzų plano ir nepameta vilties, kad Vilimas apsigalvos. KK 366.*

*Murkdymasis užpustytose priemiesčio gatvelėse neamžinas, **vis dėlto** bus rytdiena, kai reikės vėl praverti mokytojų kambario duris, eiti į klasę, kalbėti mokiniams. STM 208. Apie pietus nepažįstamas balsas paskambino iš ministerijos: **vis dėlto**, draugas Būteni, jūs tebeinate savo pareigas, metas ruošti dokumentus įstaigos perdavimui. IITV 239.*

O jei pasidarys nuengęs kitą, vis tiek Dievas tokio nelaimins, o žmonės pirštais badys: vagis, plėšikas... IITV 311. Lietuvį kaimietį, tą savo žemės stabmeldį, devyniais užraktais užrakintum per rugiapjūtę, vis tiek jis surastų plyšį, išlįstų gelbėti duonos, nes jos pražudymas laikytas kone mirtinai sunkia nuodėme. STM III 277.

Nuolaidos reikšmės sakiniai su jungtuku *tačiau* yra sinonimiški sakiniams su jungtuku *bet* ir jungiamuoju žodžiu *vis dėlto*, turintiems priešingos reikšmės atspalvį. Plg.:

Tiesa, Agnės nesudomino šitoks klausimas, nes jos nervai buvo per daug įtempti nuo stengimosi dalyvauti pokalbyje taip, kad abi pusės išvengtų susidūrimo, tačiau patėvis krūptelėjo ir pabalo. ĮSK 173. Tegu mudu nepažinome tikros kančios, tačiau negalima sakyti, kad patyrėme tikrą meilę. CS 129. Albertas, tiesa, tai patvirtino, ir Benius išvengė tolesnių nemalonumų, tačiau Vilės širdin išliaužė graužiantis įtarimo kirminėlis. ĮSK 212.

Vėliau tėvai išsiskyrė, motina ištekėjo už tikro vokiečio, bet vis tiek gaudavau kultū, nes patėvis negalėjo pamiršti, kad manyje esama lietuviško kraujo. STM 422. Žinoma, gal nevertėjo to prisiminti ir nebūčiau prisiminęs, bet per daug jau į aukštybes keliesi, Leonai, noriu, kad suprastum, kam į veidą spjaudai. D 156. Kažkada, kai buvau gimnazistas, ir man sunešioti vystyklai kvepėjo, bet galų gale supratau, kad jie reikalingi tik vienu žmogaus gyvenimo laikotarpiu – kūdikystėje. STM 190.

Apie pietus nepažįstamas balsas paskambino iš ministerijos: vis dėlto, draugas Būteni, jūs tebeinate savo pareigas, metas ruošti dokumentus įstaigos perdavimui. IITV 239. Murkdymasis užpustytose priemiesčio gatvelėse neamžinas, vis dėlto bus rytdiena, kai reikės vėl praverti mokytojų kambario duris, eiti į klasę, kalbėti mokiniams. STM 208.

Sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji nuolaidos sakiniai su jungiamaisiais žodžiais *vis dėlto*, *vis tiek* sinonimiški sakiniams su jungtukais *bet*, *tačiau*. Sakiniai su šiais jungtukais turi ir priešingos reikšmės atspalvį, tačiau jungiamųjų žodžių *vis dėlto*, *vis tiek* negalima keisti jungtuku *o*, nes jis suteikia sakiniui gretinamąjį atspalvį ir tokie sakiniai nebus sinonimiški. Plg.:

Apie pietus nepažįstamas balsas paskambino iš ministerijos: vis dėlto, draugas Būteni, jūs tebeinate savo pareigas, metas ruošti dokumentus įstaigos perdavimui. IITV 239. Murkdymasis užpustytose priemiesčio gatvelėse neamžinas, vis dėlto bus rytdiena, kai reikės vėl praverti mokytojų kambario duris, eiti į klasę, kalbėti mokiniams. STM 208.

Jūs negalvojate, kad tas, kam skirta mirti prie duobės, ir mirs prie duobės, vis tiek, ar Adomas stovės čia su automatu, ar gulės lovoje. STM 385. Lietuvį kaimietį, tą savo žemės stabmeldį, devyniais užraktais užrakintum per rugiapjūtę, vis tiek jis surastų plyšį, išlįstų gelbėti duonos, nes jos pražudymas laikytas kone mirtinai sunkia nuodėme. STM III 277.

Gyveni tarp tų pačių gyvulių, kaip anksčiau, **bet** galų gale švyst pro kiaulidės langelį saulės spindulys, ir iš karto viskas kitaip. D 287. Mano žodžiai gali nuskambėti jūsų ausyse kaip paradoksas, ponas Džiugai, **bet** esu įsitikinęs, kad niekas taip neparalizuoja tautos dvasios, neapkausto jos rutinos grandinėmis, kaip genialių menininkų, nemirusių su savo epocha, klideshow. STM 557.

Nuo to laiko praėjo penkiolika metų, **tačiau** Antanas neapsiprato su savo luošumu: drovėjosi ne tik svetimū, bet ir namuose stengdavosi laikytis taip, kad jos invalidumas mažiau kristų į akis. ĮSK 9. Tiesa, Agnės nesudomino šitoks klausimas, nes jos nervai buvo per daug įtempti nuo stengimosi dalyvauti pokalbyje taip, kad abi pusės išvengtų susidūrimo, **tačiau** patėvis krūptelėjo ir pabalo. ĮSK 173. Tomas nesijautė turįs pašaukimą, be to, gąsdino asketiškas savęs išsižadėjimas, **tačiau** sąžinė neleido pasipriešinti tėvo valiai: širdyje tebebuvo gyvas senio sielvartas, vos nenuvaręs jo į kapą vyriausiajam sūnui išstojus iš kunigų seminarijos. IITV 17.

11. Sinonimiškais laikytini sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji neatitikimo reikšmės sakiniai su jungtukais *o*, *bet*, *tačiau*, *tik*. Neatitikimo reikšmės sakiniuose jungtuką *o* pakeitus jungtukais *bet*, *tačiau*, *tik*, sustiprėja priešingybės reikšmės atspalvis, kurio neturi sakiniai su jungtuku *o*. Plg.:

Žvilgsniai susitinka, veidai parausta, rankos išsiskiria, **o** drugelis tuo tarpu pasislepia gėlių margumyne. ĮSK 122. Vadinasi, mano meilė nuvarvėjo nuo Rozalijos kaip nuo žąsies vanduo, **o** tavęs ji būtų laukusi, kol sugrįši iš kalėjimo, sudžiūvusi iš sielvarto į kerpę... VP 167. Žvilgsniai susitinka, veidai parausta, rankos išsiskiria, **o** drugelis tuo tarpu pasislepia gėlių margumyne. ĮSK 122.

Magdė norėjo verkti, šaukti, plūstis, **bet** moters nuojauta pasakė, kad nieks nepadės. KK 325. Vakaras buvo giedras, **bet** patalpa skendo tirštoje prieblandoje, nes nuo saulėlydžio pusės kumetyną užgožė sodas. STM 340. Patogiausia buvo paskambinti broliui, tuoj išlipus iš vagono, ir sėsti į troleibusą ar paimti taksi, **bet** pagalvojo, kad negražu tokiu laiku žmones kelti iš miego. D 296.

Kelias sekundes palaikė ragelį prie ausies, **tačiau** aname laido gale atkakliai tylėjo, ir jis nuspaudė svirtelę. CS 18. Susigėdusios akys kopia dangaus skliautu, **tačiau** ir dangus panašus į tą išartą rugių varsną, ir nuo jo dvelkia sumindžiotos duonos kvapas. KK 410. Paskui Skardis parašė pjesę vienam provincijos teatrui, **tačiau** turėjo praeiti pora metų, kol žiūrovai išvydo ją scenoje. CS 30.

Įvairiai buvo aiškinami Edvino Sodeikos elgesio motyvai, **tik** nedaugelis norėjo pripažinti, kad visa tai dėl politinių įsitikinimų. VP 87.

Neatitikimo reikšmės sakiniuose su jungtuku *bet* jį pakeitus jungtuku *tačiau* neatitikimo reikšmė yra dar labiau paryškina. Jungtuką *bet* pakeitus jungtuku *tik* išryškėja išskiriamosios reikšmės atspalvis, bet pagrindinė, neatitikimo, reikšmė sakinyje išlieka. Plg.:

Supranta, kad negerai, nereikia taip daryti, bet jam nepavaldi jėga pakėlė kumštį, beldžia į sieną. STM 381. *Kiniečiai buvo išnaikinę žvirblius kaip žalingus paukščius, bet netrukus priviso tiek įvairių augmenijos kenkėjų, kad teko brangiai sumokėti už neapdairumą.* CS 66. *Vakaras buvo giedras, bet patalpa skendo tirštoje prieblandoje, nes nuo saulėlydžio pusės kumetyną užgožė sodas.* STM 340.

Jis sau tvirtino, kad turi praeiti pro vienkiemį, tačiau vėjas pūtė tiesiai į tą vidurnakčio monų dvarą. STM 456. *Gediminui buvo skaudu, kad ji nemylė vyro, tačiau, būdamas atlaidus žmonių silpnybėms, jis negalėjo smerkti Mildos.* STM 106. *Ne sykį norėjosi paskambinti, tačiau intuisija pašnibždėjo, kad nereikia skubėti, laikas dažnai protingiau nusprendžia kaip žmogus.* IITV 288.

Įvairiai buvo aiškinami Edvino Sodeikos elgesio motyvai, tik nedaugelis norėjo pripažinti, kad visa tai dėl politinių įsitikinimų. VP 87.

12. Sudėtiniai sudėtingieji paremiamojo sujungimo sakiniai, kurių komponentai jungiami jungtukais *tad, taigi* bei jungiamaisiais žodžiais *todėl, dėl to*, paprastai turi padarinio reikšmę, t. y. vienu sakinio komponentu pasakoma veiksmo priežastis, kitu – jo padarinys, taigi sakiniai su jungtukais *tad, taigi* ir jungiamaisiais žodžiais *todėl, dėl to* yra sinonimiški. Tame pačiame kontekste galima vartoti sinonimiškus padarinio reikšmės sakinius, jeigu jų komponentus jungiantis jungtukas *tad* būtų pakeistas į jam reikšme artimą jungtuką *taigi* arba jungiamuosius žodžius *todėl, dėl to*. Plg.:

Bet degtinėlė jau buvo paėmusi viršų, tad vyrai tik juokėsi iš pardavėjos karščiavimosi, gundė ją išgerti, o drąsesnieji patys lindo už bufeto, pjovėsi duonos, tempė iš statinės silkę. KK 37. *Abu jautė po kojomis žemę, trūko žodžių jausmams išreikšti, tad ėjo dulkėtu vieškeliu pro Būtenių sodybą tylėdami, tik kartas nuo karto lyg ne tyčia susiliesdavo rankos.* IITV 317. *Be jokios abejonės, pamotė manęs varžėsi labiau, negu derėjo varžytis posūnio, tad kartais suimdavo pašėlusį pagunda pažiūrėti, ką darys, jei parodysiu dėmesį kaip vyras...* VP 134.

Aš negaliu be savo meilutės gyventi, o mano aukselis myli mane; taigi mudviejų sielos neatskiriama sutapusios į vieną, tai patvirtina ir penkeri bendro gyvenimo metai. CS 343. *Aš negaliu suprasti ir pateisinti tokio mūsų elgesio, taigi ką kalbėti apie žmones, kurie mato žūstantį su didžiausiu vargu ir meile išaugintą grūdą.* STM III 278.

Išvažiuodamas paėmė su draugais ant drąsos, todėl skruostai raudonavo kaip šermukšnio uoga, o krūtinėje jautė tokią jėgą, tokį pasitikėjimą savimi, kad pačiam buvo nuostabu. KK 104. *Dainavo Gaudučio–Pomidoro troboje, mat, buvo jo dukters Romos vardadienio išvakarės, todėl*

melžėjos atėjo pasveikinti bendradarbės, kuri dabar sėdėjo už vaišėmis apkrauto stalo eglišakiais apipintoje kėdėje. KK 233.

Aitriai šyptelėjo, palingavo galvą, apaugusią standžiais, prinokusio kaštono spalvos plaukais, kurie šonuose virš smilkinių, lyg atsitraukė atgal, dėl to aukšta, kiek pažulni kakta pasidavė į priekį, visu svoriu prislėgdama pailgą, masyvų, kampuotų bruožų veidą. KK 14.

Padarinio reikšmės sudėtiniai sudėtingieji paremiamojo sujungimo sakiniai su jungtuku *taigi* yra sinonimiški sakiniams, kurių komponentai jungiami jungtuku *tad*. Plg.:

Aš negaliu suprasti ir pateisinti tokio mūsų elgesio, taigi ką kalbėti apie žmones, kurie mato žūstantį su didžiausiu vargu ir meile išaugintą grūdą. STM III 278. Aš negaliu be savo meilutės gyventi, o mano aukselis myli mane; taigi mudviejų sielos neatskiriamai sutapusios į vieną, tai patvirtina ir penkeri bendro gyvenimo metai. CS 343.

Vibruojanti šalčio banga nuslinko nugara, tad buvo keista, iš kur tas karštis raudoniu veržiasi į veidą, į apvytusius ausų spenelius ir nusėda kažkur paširdžiuose, pripildydamas skrandį gniaužiančio skausmo. CS 357. Mūsų – tėvų ir piliečių – pareiga išvesti į gyvenimą vaikus: ne kas kitas, tik mes pirmiausia atsakom už jų likimą, tad jokia auka ne per didelė, kad tas likimas susiklostytų laimingai. CS 331.

Sakiniai, kurių komponentai jungiami jungiamaisiais žodžiais *todėl* ir *dėl to* yra sinonimiški. Nesvarbu, kuriuo jungiamuoju žodžiu jungiami sudėtinio sudėtingojo sujungiamojo sakinio komponentai, padarinio reikšmė išlieka. Sakiniai su jungiamaisiais žodžiais *todėl, dėl to* taip pat sinonimiški sakiniams su jungtukais *tad, taigi*. Plg.:

Nesitikėjo, kad taip nelemtai baigsis jų romantiška istorija, todėl buvo mirtinai ant jo užpykusi, tačiau vis dėlto tarpais pajusdavo motinišką švelnumą jo pradėtai gyvybei. D 437. Arvydas saviškiams išpirko bilietus vienas iš pirmųjų, todėl liepgiriečiai sėdėjo pačiame salės viduryje ir didžiudamiesi žvilgčiojo į pasienius, kur grundėsi kaimyninio kolūkio valstiečiai. KK 206.

Aitriai šyptelėjo, palingavo galvą, apaugusią standžiais, prinokusio kaštono spalvos plaukais, kurie šonuose virš smilkinių, lyg atsitraukė atgal, dėl to aukšta, kiek pažulni kakta pasidavė į priekį, visu svoriu prislėgdama pailgą, masyvų, kampuotų bruožų veidą. KK 14.

Tačiau tuoj pat Telkša prisiminė, kad jo tėvas mirė gerokai peržengęs aštuoniasdešimt, tad, jeigu galima tikėti genetikais, jam, Modestui, yra galimybė išsilaikyti šioje žemėje mažiausiai dar du dešimtmečius. CS 351. Pompastika ir paradiskumas svetimi Andriui, tad turiu pagrindo įtarti, kad už tos linksmomis spalvomis dažytos širmos slepiasi netikrumas ir baimė dėl nežmoniško dvasinių pastangų pereikvojimo. CS 125.

Aš negaliu suprasti ir pateisinti tokio mūsų elgesio, taigi ką kalbėti apie žmones, kurie mato žūstantį su didžiausiu vargu ir meile išaugintą grūdą. STM III 278.

13. Sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji pažymimosios reikšmės sakiniai su jungtuku *bet* yra sinonimiški sakiniams su jungtuku *tačiau*. Jungtuką *bet* pakeitus jungtuku *tačiau* išlieka pagrindinė pažymimoji reikšmė ir šalutinės priešinamosios reikšmė atspalvis. Plg.:

Tiesa, tiek jų būdai, tiek pažiūros į tam tikrus gyvenimo reiškinius gerokai skirtingos, bet tai juo tik dar labiau suartino, jiedu idealiai papildė vienas kitą. CS 234. Tikriausiai šiandien Untė pasirodys pievose, Gabrielės intuicija neapgauna, bet tai bus po pietų, kai kaimo seniai nuvirs pogulio, o Danielius Girinis išeis prie upelio su Jurgita kaitintis saulėje. D 343.

Be abejo, sulauksiu tokio džiaugsmo, negaliu nesulaukti, tačiau tai įvyks tada, kai kūrinys bus užbaigtas, o aš įsitikinęs, kad jis tikrai pavyko. CS 120. Tokia pripuolama charakteristika tik patvirtina ankstesnius Mariaus įtarinėjimus, kad jo visiškai nepažinota Akvilės, tačiau tai buvo ne tie žodžiai, kurių nuoskauda kunkuliuojančia širdim laukė, kaip nuo karščio susproginėjusi žemė lietaus. STM 271.

Pažymimosios reikšmės sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių sudedamąjį jungtuką *ir* pakeitus priešinamaisiais jungtukais *bet, tačiau*, sakinio reikšmė kiek pasikeičia, atsiranda priešinamoji reikšmė, kuri yra išblukusi sudedamojo sujungimo sakiniuose. Taigi tokie sakiniai nėra visiškai sinonimiški. Plg.:

Juk aukščiau stovintieji taip pat žmonės, ne dievai, ir jie gali suklysti – tai jau ne kartą istorija įrodė. KK 189. Teisingai, netikęs pirmininkas, ir jo prieš kelis metus niekas nenorėjo rinkti – Jurėnas įkalbėjo. KK 448. Prancūzijos vyriausybė nepaneigė, kad toks Europos valstybių sienų peržiūrėjimas, laimėjus karą, atspindi jos poziciją, ir tai negalėjo nuteikti Lietuvos valdančiųjų sluoksnių optimistiškai. IITV 194 – 195.

Teisybė, ne miesto panaitės kojos, retai lepinamos avalynės, o rankos nuo darbų supleišėjusiais pirštais labiau galėjo tikti vyrui, bet ar tai nebylojo protingam jauniui apie ištvėrmę ir darbštumą, be ko kiekviena žmona – netikusi šeiminkė bei savo vaikų motina. IITV 9.

Tokia pripuolama charakteristika tik patvirtina ankstesnius Mariaus įtarinėjimus, kad jo visiškai nepažinota Akvilės, tačiau tai buvo ne tie žodžiai, kurių nuoskauda kunkuliuojančia širdim laukė, kaip nuo karščio susproginėjusi žemė lietaus. STM 271.

14. Tarpusavyje sinonimiški yra sudėtiniai sudėtingieji skirtingų sujungimo tipų sakiniai. Sakinių reikšmė išlieka ta pati, nors jų komponentai jungiami skirtingiems sujungimo tipams būdingais jungtukais. Tame pačiame kontekste galima vartoti sudėtinius sujungiamuosius sakinius,

kurių komponentai jungiami gretinamuoju jungtuku *o* arba sudedamuoju jungtuku *ir*, tačiau sakinio reikšmė nekinta – jis reiškia gretinimą:

Nedaug mokinio gyvenime tokių laimingų dienų, ir Benius tikrai būtų apkvaitęs iš džiaugsmo, bet jį slėgė būsimas susitikimas su patėviu. ĮSK 122. Taip veidmainiaujant, pasikalbėjimai darėsi nenuoširdūs, ir kiekvienas susitikimas vis labiau panėšėjo į vakar neiššluotą kambarį, kurį jiedu vėl prinešė naujų šiukšlių. ĮSK 210.

Mano mama nemėgsta skautų, o tėvui nepatinka, kad aš religingas. ĮSK 32. Gaigalienė su kūdikiu atsisėdo ant priešakinės sėdynės, Strazdu Vincė su Grigu sulipo į kėbulą, o pats Klemas nusivedė karvę. KK 276. Kašėtas kažkur krikštynose groja, Karanauskas neseniai atsigulė girtas, o Paugiukas išsitrenkęs pas mergas. KK 271.

Išvados

1. Sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai, vartojami J. Avyžiaus prozoje, žemesnėje skaidymo pakopoje turi komponentų, kurie savo sandara atitinka vientisinius dvinarius asmeninius ar vienanarius beasmenius arba sudėtinius paprastuosius ar net sudėtinguosius sujungiamuosius, prijungiamuosius arba bejungtukius sakinius. Aukštesnėje pakopoje šie komponentai tarpusavyje jungiami sujungiamuoju sintaksiniu ryšiu.

Dažniau vartojami sakiniai, kurių vienas komponentas atitinka vientisinį dvinarį asmeninį ar vienanarį beasmenį, o kitas – sudėtinį paprastąjį sujungiamąjį, prijungiamąjį ar bejungtukį sakinį (625). Daug rečiau pasitaiko tokių sakinių, kurių abu komponentai atitinka sudėtinius paprastuosius ar sudėtinguosius sujungiamuosius, prijungiamuosius ar bejungtukius sakinius (150).

2. J. Avyžiaus prozoje vartojami sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai, kurie pagal komponentus jungiančius jungtukus ir komponentų tarpusavio santykį yra keturių sujungimo tipų: a) sudedamojo, b) gretinamojo bei priešinamojo, c) skiriamąjo ir d) paremiamąjo.

3. Sudedamojo sujungimo sakinių J. Avyžiaus prozoje vartojama apie 185 (tai sudaro 21% visų sakinių), jų komponentai jungiami jungtukais *ir, ir...ir, čia...čia*. Šie sakiniai turi veikslių vienalaikiškumo, veikslių sekos, gretinamąją, pažymimąją, priežasties, laipsniavimo bei sąlygos reikšmes.

4. Daugiausia vartojama gretinamojo bei priešinamojo sujungimo sakinių (661 – 75%). Sakinių komponentai jungiami jungtukais *o, bet, tačiau, tik*, jungiamaisiais žodžiais *vis dėlto, vis tiek*. Sakiniai su jungtuku *o* turi gretinamąją, priešinamąją, neatitikimo, sąlygos, nuolaidos, pažymimąją bei išskiriamąją reikšmes. Sakiniai su jungtuku *bet* turi priešinamąją, nuolaidos, pažymimąją, neatitikimo, laipsniavimo ir išskiriamąją reikšmes. Sakiniai su jungtuku *tačiau* turi kiek mažiau reikšmių – neatitikimo, nuolaidos, priešinamąją ir pažymimąją. Kai komponentai jungiami jungtuku *tik*, sakiniai turi išskiriamąją, priešinamąją bei neatitikimo reikšmes. Sakiniai su jungiamaisiais žodžiais *vis dėlto, vis tiek* reiškia tik nuolaidą.

5. Labai mažą grupę sudėtinių sudėtingųjų sujungiamųjų sakinių sudaro paremiamieji sakiniai (30 – 4%), kurių komponentai jungiami jungtukais *tad, taigi* bei jungiamaisiais žodžiais *todėl, dėl to*. Visi paremiamąjo sujungimo sudėtiniai sudėtingieji sakiniai turi tik vieną – padarinio – reikšmę.

6. J. Avyžiaus prozoje vyrauja uždarieji sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji sakiniai (871), kurių komponentai jungiami jungtukais *ir, o, bet, tačiau, tik, tad, taigi*, jungiamaisiais žodžiais *vis*

dėlto, vis tiek, todėl, dėl to. Atvirųjų sakinių yra nedaug (4), jų komponentai jungiami poriniais sudedamaisiais jungtukais *ir...ir, čia...čia*.

7. Sinonimiškai vartojami jungtukiniai ir bejungtukiai sakiniai – vienalaikiškumo ar veiksmų sekos, priežasties reikšmių sudėtiniai sudėtingieji bejungtukiai ir sudedamojo sujungimo sakiniai; gretinamosios, priešinamosios bei nuolaidos reikšmių sudėtiniai sudėtingieji bejungtukiai ir gretinamojo bei priešinamojo sujungimo sakiniai.

8. Sinonimiškai vartojami gretinamosios, priešinamosios, neatitikimo reikšmių sudėtiniai sudėtingieji gretinamojo ir priešinamojo sujungimo sakiniai su jungtukais *o, bet, tačiau, tik*. Nuolaidos reikšmės sakiniai, kurių komponentai jungiami jungtukais *o, bet, tačiau*, taip pat vartojami sinonimiškai. Nuolaidos reikšmė išlieka sakiniuose su jungtukais *bet, tačiau*, šiuos jungtukus pakeitus jungiamaisiais žodžiais *vis dėlto, vis tiek*. Sinonimiški yra ir sudėtiniai sudėtingieji paremiamojo sujungimo sakiniai su jungtukais *tad, taigi* bei jungiamaisiais žodžiais *todėl, dėl to*.

9. Sinonimiškai vartojami sudėtiniai sudėtingieji sudedamojo sujungimo sakiniai su jungtuku *ir* bei gretinamojo sujungimo sakiniai su jungtuku *o*, turintys gretinamąją reikšmę.

Literatūra

1. BALKEVIČIUS, J. *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius, 1963.
2. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius, 1997.
3. *Der kleine Duden. Deutsche Grammatik*. Vilnius, 1999.
4. DURYS, M. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Kaunas, 1927.
5. JABLONSKIS, J. *Rinkiniai raštai*. Vilnius, 1957, T. 1.
6. KALNIUS, A. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Kaunas, 1943.
7. KLIMAS, P. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius, 1915.
8. KOŽENIAUSKIENĖ, R. *Retorika. Iškalbos menas*. Vilnius, 1999.
9. KUZMICKIS, Z. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Kaunas, 1930.
10. LABUTIS, V. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius, 1998.
11. *Lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius, 1976, T. 3.
12. MEŠKAUSKAS, P. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Kaunas, 1929.
13. PIROČKINAS, A. Dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos sujungiamieji sakiniai, *Kandidatinė disertacija*. Vilnius, 1965.
14. PIROČKINAS, A. Daugelio komponentų sujungiamųjų sakinių ypatybės. *Kalbotyra*, 1965, T. 11.
15. PIROČKINAS, A. Keli ypatingesni sudėtinių sakinių tipai. *Kalbotyra*, 1964, T. 10.
16. PIROČKINAS, A. Sujungiamųjų sakinių su jungtukais *ir, o bet* loginiai–semantiniai santykiai. *Kalbotyra*, 1963, T. 9.
17. PIROČKINAS, A. Sudėtinio sakinio sintaksinių santykių klausimu. *Kalbotyra*, 1963, T. 9.
18. REFORMATSKIS, A. *Kalbotyros įvadas*. Vilnius, 1963.
19. RUŽĖ, A. Dėl sudėtinių sakinių klasifikacijos. *Lingvistiniai, literatūriniai, didaktiniai teksto aspektai. III-osios tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas, 1998.
20. RUŽĖ, A. Laiko konstrukcijų klausimu. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*, A serija 2 (27), 1968.
21. SIRTAUTAS, V.; GREŅDA, Č. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius, 1988.
22. VALECKIENĖ, A. *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius, 1998.

23. VALIULYTĖ, E. *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksiniai sinonimai*. Vilnius, 1998.
24. ŽUPERKA, K. *Praktinė stilistika (sinonimai)*. Vilnius, 1978.
25. *Грамматика литовского языка*. Вильнюс, 1985.
26. *Русская грамматика*. Москва, 1980, Ч. 2: Синтаксис.

Santrumpos

CS – Chameleono spalvos. Vilnius, 1979.

D – Degimai. Vilnius, 1982.

IITV – Ir išmuš tavo valanda. Vilnius, 2002.

ĮSK – Į stiklo kalną. Vilnius, 1976.

KK – Kaimas kryžkelėje. Vilnius, 1964.

STM – Sodybų tuštėjimo metas. Vilnius, 1973.

STM III – Sodybų tuštėjimo metas. III knyga. Vilnius, 1988.

VP – Viskas praeina. Vilnius, 2003.

The Compound Complex Sentences in J. Avyzius' Fiction

Summary

The object of the present thesis is compound complex sentences in Jonas Avyzius' fiction. 875 sentences have been found and used as the object of the study. The aim of the thesis is to analyze the relationship and meanings between the components of compound complex sentences. The methods of the analysis are diachronic descriptive and quantitative analytical.

Compound complex sentences are rather miscellaneous according to the components they are made of. Some of the components correspond to simple sentences while others match up to compound simple or complex sentences.

According to the relationship between the components and the conjunctions that join them, the types of joining sentences together are as follows: a) copulative b) comparative and contrastive c) disjunctive and d) corroborative.

Compound complex sentences of various meanings are used in Avyzius' fiction. The meanings depend on the type of coordination and the semantics of junctions and the components of sentences. The sentences of incongruity as well as of comparative and contrastive meanings are dominating, while the sentences of enumeration, attribute and condition are found the least.

Another object of the present analysis is syntactic synonyms which are the sentences having the same grammatical meaning, different grammatical aspect and which are interchangeable. The following sentences are connected synonymically: a) syndetic and asyndetic sentences b) coordinate and subordinate sentences.